

การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

พฤษภาคม 2554

การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

พฤษภาคม 2554

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

พฤษภาคม 2554

พระมหาจรินทร์ โกตัน. (2554). การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. ปริญญาโท กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: อาจารย์ ดร.สมชาย เทพแสง, รองศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศาสตร์ แสงศักดิ์.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ใน 6 ด้าน คือ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า และเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล จำแนกตามพรรษาและประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง และศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล กลุ่มตัวอย่างคือ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 136 รูป ได้มาโดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.96 และแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way ANOVA) ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ โดยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe's test) และนำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ใน 6 ด้าน คือ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า ทั้งโดยรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ หลักนิติธรรม หลักความคุ้มค่า หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ และหลักการมีส่วนร่วม

2. การเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามพรรษา พบว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีพรรษาต่างกัน มีการปฏิบัติงานทั้งโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

3. การเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง พบว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่างกันมีการปฏิบัติงานโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม และหลักความโปร่งใส มีการปฏิบัติงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนหลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน

4. ปัญหาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส พบว่า

- 1) หลักนิติธรรม บรรพชิตบางรูปไม่เคร่งครัดในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎ กติกาของวัด
- 2) หลักคุณธรรม บรรพชิตบางรูปพยายามปกปิดความประพฤติที่ไม่ดีของตนเอง
- 3) หลักความโปร่งใส การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัดไม่เป็นระบบ ทำให้ประชาชน เกิดความสงสัยในการใช้จ่ายเงิน
- 4) หลักการมีส่วนร่วม ประชาชนให้ความสนใจการจัดกิจกรรมของวัดน้อยลง เนื่องจากต้องประกอบอาชีพ
- 5) หลักความรับผิดชอบ การเผยแพร่เชิงรุกทำได้ยากเพราะมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และ
- 6) หลักความคุ้มค่า บรรพชิตบางรูปไม่ตระหนักถึงคุณค่าของวัสดุอุปกรณ์ที่ญาติโยมนำมาถวายโดยใช้สิ่งของแบบไม่ประหยัด

5. ข้อเสนอแนะการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส พบว่า

- 1) หลักนิติธรรม ควรมีการอบรม/ ประชุมบรรพชิตที่มีพรรษาหลายพรรษา เพื่อให้บรรพชิตตระหนักถึงการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎ กติกาของวัด
- 2) หลักคุณธรรม บรรพชิตและประชาชน ควรช่วยกันสอดส่อง ดูแล พฤติกรรมของบรรพชิต หากพบเห็นควรแจ้งเจ้าอาวาส
- 3) หลักความโปร่งใส ควรอบรมบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจในการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัด
- 4) หลักการมีส่วนร่วม วัดควรให้ข้อมูลข่าวสารและเชิญชวนประชาชนให้เข้าร่วมการจัดกิจกรรมของวัด
- 5) หลักความรับผิดชอบ บรรพชิตควรทำความเข้าใจกับหลักธรรมแล้วปรับเปลี่ยนวิธีการ เผยแผ่ให้ทันสมัย
- 6) หลักความคุ้มค่า เจ้าอาวาสควรเป็นแบบอย่างในการใช้ของอย่างประหยัดแก่บรรพชิต

THE STUDY OF GOOD GOVERNANCE ADMINISTRATION OF MONK DEAN AT ABBOT
LEVEL OF THREE PROVINCES IN THE FAR SOUTH FRONTIER

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree in Educational Administration
at Srinakharinwirot University

May 2011

Phramahajarin Kotan. (2011). The Study of Good Governance Administration of Monk Deans at Abbot Level of Three Provinces in The Far South Frontier. Master Thesis, M.Ed. (Educational Administration). Bangkok: Graduate School. Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Lect. Dr. Somchai Thepsaeng, Assoc. Prof. Dr. Thasana Swaengsakdi

The objectives of the research were to study good governance administration of monk deans at abbot level of three provinces in the far south frontier at 6 aspects 1) principles of rule of law 2) moral 3) transparency 4) participation 5) accountability 6) effectiveness. ; compare the good governance administration by sorting according to monkhood years and experiences in position. ; and study of problems, obstacles and suggestion of good governance administration. The samplings were 136 monk dean at abbot level of three provinces in the far south frontier by the means of stratified random sampling in the strata of provincial layer. The tools of data collection was 5 points rating scale questionnaire which had index of confidence at .96. Statistics were used for data analysis such Percentage, means, standard deviation, One Way ANOVA and difference test of a couple means by Scheffe's test and interviewed results were taken for content analysis.

The research results were as follow.

1. Good governance administration of monk deans at abbot level of three provinces in the far south frontier at 6 aspects such principles of rule of law, moral, transparency, participation, accountability and effectiveness as a whole and each individual aspect were at high level.

2. Comparison of good governance administration according to abbot's opinions classified by monkhood years as a whole and each individual aspects revealed no difference.

3. Comparisons of good governance administration according to abbot's opinions classified by experiences as a whole was statistical significant difference at .05 level. When consideration as each aspect was found that good governance administration at rule of law, moral and transparency were statistical significant difference at .05 level. In contrast far the aspect of participation, accountability and effectiveness reveal no difference.

4. Problems of good governance administration according to abbot's opinions were found that 1) The good governance administration, some monk was not practiced to the teaching principles of Buddha and the rule of monastic 2) The moral, monks covered their conduct. 3) Transparency, the people suspected to the account expenditure of monasteries. 4) The participation, the people was not interesting the welfare of monk due to they have to do their career. 5) The responsibility, the propagation is not succeeding because the unrest is taken place always in three provinces. 6) Effectiveness, some monks are not realizing to the object of the people who are offers.

5. The suggestion and the administration in the good governance of the abbots founded that 1) The good governance administration, they ought to have the seminar for practicing of monks. 2) The moral, monks and people must look after the conduct of monks and they ought to tell the abbot. 3) Transparency, they have to teach them for understanding in the account expenditure of monasteries. 4) The participation, monks ought to explain the information and introduce the people to activity of monasteries. 5) The responsibility, the monks ought to understand to the moral and adjust the propagation to the fashionable. 6) Effectiveness, the abbot ought to be the pattern of economical.

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จาก

มูลนิธิสมเด็จพระหลวงพ่อทวดและพระครูวิสัยโสภณ (ทิม ฐมฺมธโร)
วัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้)

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
ของ
พระมหาจรินทร์ โกตัน

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2554

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน
(อาจารย์ ดร.สมชาย เทพแสง)

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงรัตน์ เกษรแพทย์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศาสตร์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สมชาย เทพแสง)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศาสตร์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.มารศรี สุธานี)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยความเมตตาของอาจารย์ ดร.สมชาย เทพแสง ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศาสตร์ ที่ได้เมตตาช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ แนะนำ แก้ไข ปรับปรุง ติดตามและกำกับการทำงานนิพนธ์ อีกทั้งยังเป็นภาระธุระในการแนะนำช่วยเหลือ รวมทั้งดูแลในด้านต่างๆ ด้วยความศรัทธา เสียสละอย่างจริงใจ ตั้งแต่เริ่มต้นเป็นพระนิสิต จนกระทั่งสำเร็จการศึกษา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตาของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง

ขอเจริญพรขอบพระคุณ พระครูปลัดเถรานุวัตร พระครูศรีจริยาภรณ์ อาจารย์ ดร.สรภัสร์มณี จันทรภักดิ์ อาจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ ทรงบัณฑิตย์ และอาจารย์ปราโมทย์ ผิวเงิน ที่ได้กรุณาเป็น ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบแก้ไข ปรับปรุง แบบสอบถามที่เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจนเป็นที่เรียบร้อยในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ขอเจริญพรขอบคุณ คณาจารย์ในภาควิชาการบริหารการศึกษาทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ วิชาความรู้ และประสบการณ์ชีวิตแก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ มูลนิธิสมเด็จหลวงปู่ทวด อาจารย์ที่มวัดช้างให้และพระสุนทรปริยัติวิธาน เจ้าอาวาสวัดช้างให้ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ทุนการศึกษา

ขอขอบพระคุณ พระครูศรีสุตาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดเอี่ยมวรานุช ผู้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ ด้านที่อยู่อาศัยและพระเถรานุเถระทุกรูปและเพื่อนๆ สาขาการบริหารการศึกษาที่ให้ความช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจ

ขอขอบพระคุณเจ้าคณะจังหวัดและพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดน ภาคใต้ ตลอดถึงพระเลขานุการทุกรูปที่ช่วยอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอระลึกถึงพระคุณบิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์และผู้มีพระคุณทั้งหลายที่ได้มีส่วนทำให้อาตมามีสติปัญญาสามารถ มีวิชาความรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม มีกำลังใจศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติ ศาสนกิจจนถึงทุกวันนี้

คุณค่าและประโยชน์ที่พึงมีของปริญญานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมเด็จหลวงปู่ทวด ตลอดจนถึงบูรพาจารย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน

พระมหาจรินทร์ โกตัน

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	5
ความสำคัญของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	5
ตัวแปรที่ศึกษา	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
กรอบแนวคิดในการวิจัย	8
สมมติฐานการวิจัย	10
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
การบริหารการปกครองคณะสงฆ์ไทย	12
ความเป็นมา.....	12
การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน.....	14
การปกครองคณะสงฆ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้	20
แนวคิด หลักการเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์.....	22
ความหมายการบริหาร.....	22
ความหมายการบริหารวัด	24
คุณลักษณะพระนักบริหาร	25
ความเป็นมา แนวคิด หลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์.....	28
การบริหารกิจการคณะสงฆ์.....	34
แนวคิด หลักการเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล	46
ความหมายของธรรมาภิบาล	46
องค์ประกอบของธรรมาภิบาล	48
หลักธรรมาภิบาล	56
สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	64
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	65

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย	74
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	74
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	75
การเก็บรวบรวมข้อมูล	77
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	77
สถิติที่ใช้ในการวิจัย	78
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	80
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	80
การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	80
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	81
5 สรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ	97
ความมุ่งหมายของการวิจัย	97
วิธีดำเนินการวิจัย	97
สรุปผลการวิจัย	98
อภิปรายผล	100
ข้อเสนอแนะ	107
บรรณานุกรม	108
ภาคผนวก	117
ประวัติย่อผู้วิจัย	128

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	75
2 จำนวนและร้อยละ สถานภาพของเจ้าอาวาสที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง	81
3 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกเป็นโดยรวมและรายตำบล.....	82
4 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านหลักนิติธรรม จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ.....	83
5 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านหลักคุณธรรม จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ.....	84
6 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านหลักความโปร่งใส จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ.....	85
7 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านหลักการมีส่วนร่วม จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ.....	86
8 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านหลักความรับผิดชอบ จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ	87
9 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านหลักความคุ้มค่า จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ.....	88
10 วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ตามการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส จำแนกตามพรรษา โดยรวมและรายตำบล	89
11 วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ตามการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง โดยรวมและรายตำบล	90

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
12 เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ตามการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง ด้านหลักนิติธรรม	91
13 เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ตามการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง ด้านหลักคุณธรรม	92
14 เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง ด้านหลักความโปร่งใส.....	93

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	10
2 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505.....	15

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ในประเทศไทยประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและมีความหลากหลายในธรรมเนียมปฏิบัติและความเชื่อความเข้าใจทางศาสนาที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ทั้งข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์และประเพณีในท้องถิ่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีพระราชโองบายที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระสงฆ์มีข้อวัตรปฏิบัติตรงตามพระวินัยทั้งราชอาณาจักร หากพระสงฆ์ยังประพฤติและปฏิบัติไปคนละแบบสอนไปคนละทาง พระพุทธศาสนาก็ไม่สามารถเป็นศาสนาหนึ่งเดียวทั่วประเทศได้ คณะสงฆ์จะต้องอยู่ภายใต้บังคับการบริหารองค์กรเดียวกันทั้งราชอาณาจักร ก่อนหน้านั้นมีพระมหากษัตริย์ทรงกำกับดูแลกิจการคณะสงฆ์ แต่ก็มีได้มีองค์กรใดองค์กรหนึ่งที่มีอำนาจดูแลพระสงฆ์ทั่วประเทศแม้จะมีตำแหน่งพระสังฆราชหรือพระสังฆราชามาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย พระสังฆราชก็ไม่มีอำนาจปกครองคณะสงฆ์ทั้งประเทศดูแลพระสงฆ์เป็นเมืองๆ เท่านั้น จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จึงมีการแต่งตั้งพระสังฆราชเป็นประมุขสงฆ์โดยเพิ่มคำว่า สกลสังฆปริณายกในราชทินนามแสดงถึงความเป็นประมุขของสงฆ์ทั้งหมด แม้กระนั้นพระสังฆราชสกลสังฆปริณายกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็หาได้มีอำนาจปกครองพระสงฆ์อย่างแท้จริงเป็นเพียงสมณศักดิ์ที่ตั้งขึ้น เพื่อแสดงความยกย่องเชิดชูแก่พระภิกษุที่มีข้อวัตรปฏิบัติตรงตามสมควรเป็นแบบอย่างแก่พระสงฆ์ทั่วทั้งสังฆมณฑลมากกว่า ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีทำเนียบการปกครองคณะสงฆ์มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่ในทางปฏิบัติองค์กรคณะสงฆ์ก็มีอยู่แต่เพียงในทำเนียบเท่านั้น (พระไพศาล วิสาโล. 2546: 45-48)

ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์ในท้องถิ่นต่างๆ จึงเป็นตัวของตัวเองในแง่ที่เป็นอิสระจากส่วนกลาง โดยกลมกลืนเข้ากับชุมชนมากกว่า แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าแต่ละวัดจะอยู่อย่างเอกเทศ หากมีการรวมกันเป็นเครือข่ายการดูแลของพระผู้ใหญ่ที่มีฐานะอุปชฌาย์ทำหน้าที่ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรทำให้เกิดสายสัมพันธ์แบบอาจารย์กับศิษย์ ส่วนใหญ่ในภาคกลางจะมีเครือข่ายวัดใหญ่ในเมืองแวดล้อมด้วยวัดเล็กๆ ตามหัวเมืองเจ้าอาวาสที่เป็นศูนย์กลางเครือข่ายทำหน้าที่ระงับข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นตามวัดในเครือข่าย (พระไพศาล วิสาโล. 2546: 45-48) ทำให้สภาพการปกครองคณะสงฆ์มีความสับสน จึงมีการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 กำหนดให้มีมหาเถรสมาคม มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานกรรมการ มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ให้มหาเถรสมาคมออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติ และออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยดูแลคณะสงฆ์ในขอบเขตหน้าที่ของตนตามที่ระบุขอบเขตหน้าที่

ความรับผิดชอบตามกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ฉบับที่ 23 พ.ศ. 2541 โดยมีพระสังฆาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ คือ 1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน 2) ควบคุมและส่งเสริมการจัดการศึกษา การจัดการศาสนศึกษา การจัดการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี 3) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัย การลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล 4) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบล ให้เป็นไปโดยชอบ 5) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย และ 6) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรานันท์ทางกูร. 2546: 205)

จากภารกิจทั้ง 6 ประการนี้ พระสังฆาธิการจึงมีบทบาทอำนาจหน้าที่ และมีความสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เพื่อสนองตอบกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ดังนั้น พระสังฆาธิการจึงต้องมีแนวทางในการจัดระเบียบเพื่อให้บรรพชิตและประชาชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ตั้งอยู่ในความถูกต้อง ตามหลักพื้นฐานการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งสำนักงาน ก.พ. ได้กำหนดไว้โดยได้เสนอเป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่า หลักธรรมาภิบาลนั้นประกอบด้วย 6 หลักการคือ 1) หลักคุณธรรม 2) หลักนิติธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักความมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า (ราชกิจจานุเบกษา. 2546: 2) ซึ่งศุภมาส น้อยจันทร์ (2552: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงแนวปฏิบัติที่ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนควรยึดไว้เป็นแนวปฏิบัติดังนี้ 1) หลักนิติธรรม เป็นหลักที่มีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจรัฐ โดยการมีกฎหมายที่เป็นธรรม มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาค และไม่มีการเลือกปฏิบัติ ไม่มีมาตรฐานการเชิงซ้อน (Double Standard) มีการดูแลการปฏิบัติให้เป็นไปตามกรอบของกฎหมายไม่ให้มีการใช้กฎหมายไปแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ มีการปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย มีการอบการปฏิบัติที่เคารพสิทธิและเสรีภาพของประชาชน 2) หลักคุณธรรม เป็นมาตรฐานของความประพฤติในทางศีลธรรมว่าถูกหรือผิดสมควรหรือไม่สมควร เมื่อมองมาจากมาตรฐานจรรยาบรรณวิชาชีพ ซึ่งมีความคิดในเรื่องหลักของคุณธรรมคือ ปลอดภัยจากการทำผิดวินัย ปลอดภัยจากการทำผิดกฎหมาย และปลอดภัยจากการทำผิดมาตรฐานวิชาชีพ 3) หลักความโปร่งใส ยึดหลักของการเปิดเผย ตรงไปตรงมา และเข้าใจง่าย มีความโปร่งใส เกี่ยวกับการบริหารงานในทุกๆ ด้าน เช่น มีระบบงานที่ชัดเจน มีระบบคุณธรรมในการเลือกบุคลากร รวมถึงการให้คุณให้โทษ การเปิดโอกาสให้สังคมภายนอกเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและผลการดำเนินงานที่ผ่านมา โดยองค์ประกอบเครื่องชี้วัดความโปร่งใสมี 4 ด้าน คือ ความโปร่งใสด้านโครงสร้างระบบงาน ด้านระบบการให้คุณ ด้านระบบการให้โทษ และด้านการเปิดเผยระบบงาน 4) หลักการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วม ทั้งทางการเมืองและการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมการปฏิบัติ รวมทั้งมีการนำ

ความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา 5) หลักความรับผิดชอบ คือ หลักการเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบซึ่งสะท้อนความรับผิดชอบต่อสาธารณะและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบในการตัดสินใจ ความรับผิดชอบในผลงานหรือปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และ 6) หลักความคุ้มค่า หรือหลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งมีการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการแข่งขันกับภายนอก

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นหลักการที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลต่อองค์กรอย่างมาก ดังที่ ประเสริฐ วัฒนศักดิ์ (2553: ออนไลน์) ได้กล่าวว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นหลักการทำให้การบริหารงานภายในสถานศึกษาเกิดความสมดุลระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายปฏิบัติและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้นทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับความสุขและความสำเร็จในการทำงานภายในองค์กรของตน เกิดความมั่นใจในการบริหารคุณภาพการจัดการศึกษา เพราะยึดหลักการทำงานแบบมีส่วนร่วมและโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ดังนั้น แม้ในองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีความจำเป็นที่จะต้องนำหลักการบริหารนี้มาช่วยในการบริหารจัดการวัด ซึ่งวัดเองก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากหลักของการบริหารเหล่านี้ไปได้ ถึงแม้ว่าวัดจะเป็นหน่วยงานในการขับเคลื่อนในด้านคุณธรรมจริยธรรมก็ตาม แต่ก็ยังไม่แน่ว่าวัดจะมีการบริหารจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพได้

โดยเฉพาะพระสังฆาธิการเท่าที่ปรากฏ ในปัจจุบันนี้ พบว่า การบริหารการปกครองคณะสงฆ์ที่ต่อเนื่องกันมานานนั้น ในช่วงต้นมีจุดแข็งทำให้เป็นเอกภาพได้ดี ต่อมาเกิดกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้จุดแข็ง กลายเป็นจุดอ่อน เช่น การรวมศูนย์อำนาจ ทำให้การแก้ปัญหาและการสื่อสารกันระหว่างองค์กรสงฆ์ไม่มีประสิทธิภาพ พระเถระบางรูปทำงานในตำแหน่งเดิมนานๆ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง พุทธบริษัทและคนพื้นที่ไม่มีส่วนร่วมในการช่วยดูแลปกป้องพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ ถ้าจะให้มีความมีประสิทธิภาพควรสนับสนุนให้พระในพื้นที่นั้นๆ เป็นผู้ปกครอง เจ้าคณะพระสังฆาธิการไม่เข้าไปดูแลสอดส่องพระสงฆ์สามเณรภายใต้การปกครองอย่างแท้จริง อีกทั้งการคัดสรรคนเข้าศาสนาค่อนข้างหลวม จึงทำให้ผู้เข้ามาบวชก่อปัญหาบ่อยๆ ผู้บริหารไม่ค่อยมีความรู้ความสามารถมักมีอายุมาก แต่ต้องแบกภาระหนักทั้งกฎระเบียบและมติมหาเถรสมาคม จึงทำให้การบริหารขาดประสิทธิภาพ การกระจายอำนาจการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีค่อนข้างน้อย พระภิกษุสามเณรและพุทธบริษัทในวัดและที่เกี่ยวข้องกับวัดไม่ค่อยมีบทบาทร่วมกับผู้บริหาร ข้อมูลข่าวสารยังล้าสมัย ผู้บริหารไม่ค่อยมีความรู้ การสั่งงานจากระดับสูงไปสู่ระดับล่างขาดประสิทธิภาพ การกระจายอำนาจแก่คณะสงฆ์ระดับล่างไม่ค่อยเชื่อมประสานกัน งานมักจะตกอยู่กับเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ระดับสูงไม่ค่อยลงมาช่วยเหลืออย่างเต็มที่ (พระมหาโชวี ทัสสนีโย. 2553: ออนไลน์)

ในการนี้ จากการศึกษาเอกสารและบทความต่างๆ ยังพบว่า สถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (ปี 2547-2551) ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นอย่างมาก จำนวนการลอบวางเพลิง ทำร้ายและลอบยิง วางระเบิด และทำลายทรัพย์สินของประชาชนและสถานที่ราชการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในช่วงปี 2547-2551 มีจำนวนเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัด

ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา (4 อำเภอ คือ จะนะ เทพา นาทวี และสะบ้าย้อย) รวม 8,101 ครั้ง โดยเฉลี่ยมีเหตุการณ์เกิดขึ้นปีละ 1,620 ครั้ง โดยจังหวัดนราธิวาสมีเหตุการณ์เกิดขึ้นมากที่สุด (2,972 ครั้ง) รองลงมาคือ ปัตตานี (2,447 ครั้ง) และยะลา (2,269 ครั้ง) ส่วนสงขลามีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นน้อยที่สุด (413 ครั้ง) ส่งผลให้มีจำนวนผู้เสียชีวิตรวม 2,976 ราย และมีผู้บาดเจ็บจำนวน 5,456 ราย อย่างไรก็ตาม กิติ สถานการณ์มีแนวโน้มดีขึ้น โดยมีเหตุการณ์ในปี 2551 จำนวน 1,050 ครั้ง ลดลงประมาณครึ่งหนึ่งจากปี 2550 ที่มีเหตุการณ์จำนวน 2,295 ครั้ง (สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่ (สศช.) 2553: ออนไลน์) ปัญหาความรุนแรงส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้กล่าวคือในช่วงปี 2547-2549 ภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ขยายตัวในระดับค่อนข้างต่ำเฉลี่ยร้อยละ 3.1 ต่อปี เฉพาะอย่างยิ่งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส) มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจต่ำมากเฉลี่ยเพียงร้อยละ 1.8 ต่อปี เมื่อเทียบกับอัตราเฉลี่ยร้อยละ 4.3 ของภาคใต้ (สำนักงานสภาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ. 2551: 2-3)

จากผลกระทบดังกล่าวที่ส่งผลถึงระบบเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อศาสนาพุทธที่คณะสงฆ์ไม่สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ ทำให้ประชาชนผู้นับถือศาสนาพุทธกับพระภิกษุสามเณรห่างไกลกันมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันปัญหาที่เกิดขึ้นคือ วัดขาดเจ้าอาวาสหรือวัดที่มีเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสบางรูปก็ปฏิบัติหน้าที่บกพร่อง โดยใช้อำนาจไม่ถูกต้อง ภูมิปัญญาตกเกณฑ์ ไม่อาจรับงานยุคปัจจุบันได้ และเจ้าอาวาสผู้มีอำนาจหน้าที่ ควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณร บางส่วนไม่มีการวินิจฉัยตรวจทานหลักพระธรรมวินัย ทำให้พระสงฆ์บางรูปมีความเข้าใจผิดรับลัทธิโหราศาสตร์ มงคลนอกศาสนาและลัทธิอ่อนหวาน มาสอนแทนหลักธรรมมงคล 38 ประการ ออกนอกหลักมรรค 8 ขัดแย้งต่อหลักการพระพุทธศาสนา พระธรรมวินัยถูกบิดเบือน จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวมาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เจ้าอาวาสยังขาดความรู้ความเข้าใจด้านการบริหารจัดการ และขาดการปรับตัวให้ทันกับยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลก (สำนักงานเจ้าคณะภาค 16. 2547: ออนไลน์)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าได้มีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างน้อยเพียงใด เพื่อสนองตอบกฎหมายเถรสมาคมว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งความมุ่งหมายไว้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน 6 ด้านคือ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า
2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามพรรษา และประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง
3. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นแนวทางในการปรับปรุงและส่งเสริมการบริหารงานของคณะสงฆ์ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยสามารถนำผลการวิจัยไปเป็นข้อเสนอเทศในการกำหนดนโยบาย เพื่อใช้ในการบริหารงานคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกระดับใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดหลักสูตรการพัฒนาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน 6 ด้านคือ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปี พ.ศ. 2553 จำนวน 205 รูป

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปี พ.ศ. 2553 จำนวน 136 รูป โดยใช้ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie; & Morgan. 1970: 608) กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยใช้จังหวัดเป็นชั้นในการสุ่ม (Strata) จากนั้นสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรต้น คือ สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย
 - 1.1 พรรษา จำแนกเป็น
 - 1.1.1 ต่ำกว่า 10 พรรษา
 - 1.1.2 10 พรรษา - 20 พรรษา
 - 1.1.3 20 พรรษาขึ้นไป
 - 1.2 ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง จำแนกเป็น
 - 1.2.1 ต่ำกว่า 5 ปี
 - 1.2.2 5 ปี - 10 ปี
 - 1.2.3 10 ปีขึ้นไป
2. ตัวแปรตาม คือ การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส ประกอบด้วย 6 ด้าน ดังนี้
 - 2.1 หลักนิติธรรม
 - 2.2 หลักคุณธรรม
 - 2.3 หลักความโปร่งใส
 - 2.4 หลักการมีส่วนร่วม
 - 2.5 หลักความรับผิดชอบ
 - 2.6 หลักความคุ้มค่า

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การบริหารงาน หมายถึง การดำเนินกิจการในภารกิจ 6 ด้าน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 หมวด 2 มาตรา 15 ตรี (1) และ (3) และข้อ 5 แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองพระสงฆ์ ประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

2. การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล หมายถึง การปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส ตามแนวทางในการจัดระเบียบเพื่อความสำเร็จขององค์กร โดยตั้งอยู่บนหลักพื้นฐาน 6 ด้าน คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 หลักนิติธรรม หมายถึง การปฏิบัติงานที่มุ่งคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของสมาชิกในองค์กรดูแลให้ปฏิบัติตามกฎหมาย โดยมีการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อให้บรรพชิตปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของวัด จัดอบรมหลักศีลธรรมและพระวินัยบัญญัติแก่บรรพชิต ลงโทษ

บรรพชิตด้วยความเสมอภาค ตลอดจนจัดให้มีพระพี่เลี้ยงแก่ผู้บวชใหม่เพื่อชี้แนะหลักพระธรรมวินัย และเป็นแบบอย่างแก่ผู้บวชใหม่

2.2 หลักคุณธรรม หมายถึง การปฏิบัติงานตามภารกิจด้วยการยึดมั่นและเชื่อถือในความถูกต้องดีงาม โดยปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยไมตรีจิต กล่าวตัดสินใจเมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ควบคุมดูแลให้บรรพชิตประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ส่งเสริมให้บรรพชิตเข้ารับการอบรม/เข้าร่วมประชุมสัมมนา จัดอบรมพระนักเทศน์ ส่งเสริมให้ใช้สื่อและเทคโนโลยี ประกอบการบรรยาย และจัดอบรมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

2.3 หลักความโปร่งใส หมายถึง การปฏิบัติงานด้วยการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันภายในวัดมีการปรับปรุงการทำงานให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบาย กระบวนการทำงาน กฎเกณฑ์กติกา และความตั้งใจจริงในการบริหารงาน มีระบบตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนของการตัดสินใจ และการดำเนินงานต่าง ๆ ภายในวัด

2.4 หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การปฏิบัติงานที่เปิดโอกาสให้บรรพชิตและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารงาน และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของวัดว่าด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะทั้งในท่ามกลางสงฆ์และเวทีชาวบ้าน การสังฆพิจารณ์ การแสดงสังฆมติ และการแสดงประชามติ

2.5 หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติงานโดยตระหนักต่อหน้าที่และความรับผิดชอบการทำงานตามหน้าที่หรือตำแหน่งงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ เสียสละ และประกอบด้วยความสุจริตธรรม มีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหา การตัดสินใจ กระทำการใดๆ กระทำโดยมีพันธะความรับผิดชอบต่อสาธารณะหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับวัด

2.6 หลักความคุ้มค่า หมายถึง การปฏิบัติงานในการใช้ทรัพยากร เพื่อให้เกิดประโยชน์อันสูงสุด แก่ส่วนรวม โดยยรณรงค์ให้บรรพชิต และบุคคลที่อยู่ในวัดมีความประหยัด ใช้ของอย่างคุ้มค่าและรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการปรับปรุงรูปแบบการจัดพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องกับยุคปัจจุบัน เน้นความเป็นระเบียบเรียบร้อย ประหยัด และได้ประโยชน์

3. พรรษา หมายถึง จำนวนปีในการบวชของเจ้าอาวาส จำแนกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

3.1 ต่ำกว่า 10 พรรษา

3.2 10 พรรษา - 20 พรรษา

3.3 20 พรรษาขึ้นไป

4. ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง หมายถึง จำนวนปีที่ดำรงตำแหน่งของเจ้าอาวาส จำแนกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

4.1 ต่ำกว่า 5 ปี

4.2 5 ปี - 10 ปี

4.3 10 ปีขึ้นไป

5. พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งกำหนดตำแหน่งในกฎหมายมหาชนฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ โดยเริ่มตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ซึ่งในที่นี้หมายถึง พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส

6. เจ้าอาวาส หมายถึง พระที่อยู่ในตำแหน่งสูงสุดในวัดและทำหน้าที่ปกครอง ดูแล ให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอาศัยอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม หรือ คำสั่งของมหาเถรสมาคม

7. 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษากิจการตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

1. การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ที่สำนักนายกรัฐมนตรีเมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยมติคณะรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบวาระแห่งชาติในการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี โดยกำหนดเป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 และระเบียบนี้เริ่มมีผลการบังคับใช้กับหน่วยงานของรัฐ ตั้งแต่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2542 ซึ่งในระเบียบในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญอย่างน้อย 6 ประการ คือ (สำนักนายกรัฐมนตรี. 2542: 26)

1.1 หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัย และเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล

1.2 หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดถือหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคม และส่งเสริมสนับสนุน ให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกันเพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์จริงใจ ชยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ

1.3 หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก และมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

1.4 หลักความมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ หรืออื่นๆ

1.5 หลักความรับผิดชอบ ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

1.6 หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยทรงคีให้คนไทยมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกและรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

นอกจากนี้ด้านหลักนิติธรรม ยังอาศัยแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2549: 182) ที่กล่าวว่า หลักนิติธรรม คือ การปกครองกันด้วยกฎหมายถือกฎหมายเป็นใหญ่ ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมาย ทุกคนทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองต้องอยู่ในบังคับของกฎหมายและได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเสมอกัน ด้านหลักคุณธรรมอาศัยแนวคิดของพระธรรมปิฎก (2542: 18) ที่กล่าวว่า หลักนิติธรรม คือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงามให้เป็นผู้มีจิตใจสูง ประณีตและประเสริฐ ด้านหลักความโปร่งใสอาศัยแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2550: 9) ที่กล่าวว่า หลักความโปร่งใส คือ การมีกติกาตรงไปตรงมา ไม่มีทุจริตคอร์รัปชัน จ่ายอะไรตรวจสอบได้หมด ด้านหลักการมีส่วนร่วมอาศัยแนวคิดของสุรพล พุ่มคำ (2544: 56) ที่กล่าวว่า หลักการมีส่วนร่วม คือ การที่ผู้บังคับบัญชาเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามาเกี่ยวข้องกับผูกพันกับงานที่ตนรับผิดชอบ ทั้งด้านกายและจิตใจ เพื่อให้คนงานเกิดความพึงพอใจในงานที่ตนรับผิดชอบ และพร้อมที่จะดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ด้านหลักความรับผิดชอบต่อสังคมอาศัยแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2550: 7) ที่กล่าวว่า หลักความรับผิดชอบต่อสังคม คือ ความรับผิดชอบต่อในฐานะหน้าที่ทำอะไรแล้วต้องสนองตอบต่อสังคม มีองค์กรหน่วยงาน พร้อมทั้งจะถูกตรวจสอบ ส่วนด้านหลักความคุ้มค่าอาศัยแนวคิดของบุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมี ลี (2544: 58) ที่กล่าวว่า หลักความคุ้มค่า คือ ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รัฐสามารถจัดสรรและใช้ทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในสังคม สรุปรวมกันเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน 6 ด้าน ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อสังคม และหลักความคุ้มค่า

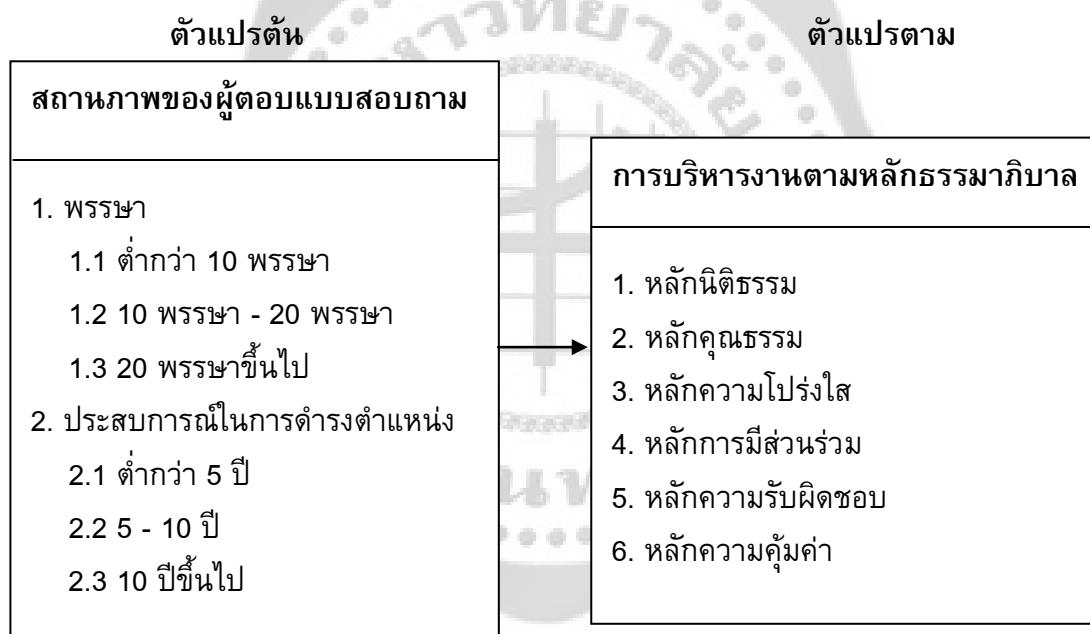
2. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดงานวิจัย ดังนี้

2.1 พระราชา ผู้วิจัยอาศัยงานวิจัยของพระมหามณเฑียร วรธมฺโม (ซ้ายเกลี้ยง) (2552: 89) ที่พบว่า พระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน ส่วนพระมหาสมปอง นุ่นนุ่ม (2552: บทคัดย่อ) พบว่า พระสังฆาธิการที่มีพรรษาต่างกัน มีบทบาท

ในด้านจัดการศึกษาและเผยแพร่พุทธศาสนา โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่พระสังฆาธิการที่มีพรรษา 21 ขึ้นไปพรรษาแตกต่างกันกับพระสังฆาธิการที่พรรษา 5-10 พรรษาและ 16-20 พรรษาขึ้นไป

2.2. ประสพการณ์ในการดำรงตำแหน่ง ผู้วิจัยอาศัยงานวิจัยของพระมหานนท์ อานนุโท (นรมาตร์) (2552: 86) ที่พบว่า พระสังฆาธิการที่มีประสพการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักกติกุขุปรินานิยธรรม 7 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ขณะที่ดำรง พลโกชน์ (2544: บทคัดย่อ) พบว่า เจ้าอาวาสที่มีประสพการณ์ในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่างกันใช้วิธีการเผยแพร่พุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสุวรรณ ทองคำ (2545: บทคัดย่อ) ที่พบว่า ประสพการณ์ของผู้บริหารโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับสภาพการบริหารงานตามหลักธรรมมาภิบาล

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงนำมาประมวลเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้ ดังนี้

1. การบริหารงานตามหลักธรรมมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีพรรษาต่างกันมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมมาภิบาลต่างกัน
2. การบริหารงานตามหลักธรรมมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสพการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่างกันมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมมาภิบาลต่างกัน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้รวบรวมเอกสารต่างๆ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1. การบริหารการปกครองคณะสงฆ์ไทย
 - 1.1 ความเป็นมา
 - 1.2 การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน
 - 1.3 การปกครองคณะสงฆ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. แนวคิด หลักการ เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 - 2.1 ความหมายการบริหาร
 - 2.2 ความหมายการบริหารวัด
 - 2.3 คุณลักษณะพระนักบริหาร
 - 2.4 ความเป็นมา แนวคิด หลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 - 2.5 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน
 - 2.5.1 การปกครอง
 - 2.5.2 การศาสนศึกษา
 - 2.5.3 การศึกษาสงเคราะห์
 - 2.5.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 - 2.5.5 การสาธารณูปการ
 - 2.5.6 การสาธารณสงเคราะห์
3. แนวคิด หลักการ เกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
 - 3.1 ความหมายของหลักธรรมาภิบาล
 - 3.2 องค์ประกอบหลักธรรมาภิบาล
 - 3.3 หลักธรรมาภิบาล 6 ด้าน
 - 3.3.1 หลักนิติธรรม
 - 3.3.2 หลักคุณธรรม
 - 3.3.3 หลักความโปร่งใส
 - 3.3.4 หลักการมีส่วนร่วม
 - 3.3.5 หลักความรับผิดชอบ
 - 3.3.6 หลักความคุ้มค่า

4. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - 4.1 พรรษา
 - 4.2 ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. การบริหารการปกครองคณะสงฆ์ไทย

1.1 ความเป็นมา

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองในครั้งนั้นคือพระธรรมวินัย องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงปกครองโดยธรรมาธิปไตย กล่าวคือทรงแสดงธรรม บัญญัติพระวินัย ทรงบริหารการคณะสงฆ์และการพระศาสนาและทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของภิกษุสงฆ์ โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย พร้อมด้วยพระมหาโมคคัลลานะและพระมหาเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆมนตรีและสังฆปริณายกเป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์ประชุมกันเป็นการสงฆ์ร่วมกันทำสังฆกรรมทั้งปวง ผู้เข้าร่วมประชุมพึงมีสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักแห่งพระธรรมวินัย และจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง (2534: 179) ให้ทัศนะว่า พระวินัยที่บัญญัติขึ้นทั้งหมดเปรียบเสมือนเป็นระบบประมวลกฎหมายของสงฆ์ที่ตราขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายในการจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในสังฆมสงฆ์ เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทางจิตวิญญาณของสมาชิกในสังฆมสงฆ์ให้คลี่คลายไปสู่ทิศทางที่มีความเจริญในธรรมยิ่งขึ้น ตลอดจนเพื่อให้สังฆมสงฆ์ตั้งมั่นอยู่ในแบบแผนแห่งการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม อันจะทำให้พระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวสืบต่อไป ทั้งนี้ เนื่องจากสถาบันสงฆ์นั้นเป็นสัญลักษณ์ และเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ความเสื่อมหรือความเจริญของพระพุทธศาสนา จึงผูกพันอย่างแนบแน่นและขึ้นอยู่กับความเสื่อมความเจริญของสถาบันสงฆ์เป็นสำคัญ มาถนพ พลไพรินทร์ (2531: 10-39) กล่าวว่า หลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ได้มีความแตกต่างกันในการปฏิบัติของพระสงฆ์แต่ละหมู่แต่ละพวกเป็นเหตุให้เกิดความไม่เรียบร้อยในคณะสงฆ์ขึ้น พระสงฆ์แยกออกเป็นสองฝ่ายฝ่ายพระมหากัสสปเถระเป็นสังฆปริณายก เรียกว่าฝ่ายเถรวาท มีความเห็นว่า “ไม่ถอดสิกขาบทเล็กน้อยตามพุทธานุญาตเมื่อใกล้ปรินิพพาน” กับอีกฝ่ายหนึ่ง มีพระปุราณะเป็นพระสังฆปริณายกเรียกว่าฝ่ายอาจารย์วาท มีความเห็นว่า “ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ตามพุทธานุญาต” และทางรัฐก็ยังไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับภายในคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์จึงมีลักษณะกระจัดกระจายกันอยู่ในสำนัก ไนวาทะหรือในหมู่นิกายนั้น ๆ ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาล่วงได้ประมาณ 200 ปีเศษ พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ครอบครองอาณาจักรอันกว้างขวางในอินเดีย พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ปฏิญาณพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกยกพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญสำหรับประเทศเป็นครั้งแรก พวกเดียรถีย์ เห็นภิกษุสงฆ์ได้รับพระราชทานพระราชูปถัมภ์

จากพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นสุขสำราญก็พากันปลอมตนเข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อแสวงหาลาภสักการะจึงได้เกิดการรังเกียจแตกร้างกันขึ้นในสังฆมณฑล พระเจ้าอโศกมหาราช จึงทรงอาราธนาพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระให้เป็นประธาน พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์จัดทำสังคายนา ขึ้นที่เมืองปาตลีบุตร เมื่อ พ.ศ. 218 วางระเบียบพระธรรมวินัยให้รวมลงเป็นลัทธิอย่างเดียวกัน สังฆมณฑลจึงได้ประดิษฐานเรียบร้อยสืบต่อมา เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลาย โดยมีพระภิกษุสงฆ์นำไปประดิษฐานในประเทศต่าง ๆ ก็จำเป็นต้องขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าแผ่นดินจากประเทศนั้น ๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อให้สังฆมณฑลในประเทศนั้นเป็นไปโดยเรียบร้อยราบรื่น และมีความเจริญก้าวหน้าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป และการปกครองคณะสงฆ์ก็จำเป็นต้องอนุโลมตามจารีตประเพณีแบบแผนซึ่งนิยมและเป็นอยู่ในประเทศนั้น ๆ นอกจากนั้น การปกครองคณะสงฆ์ยังต้องเป็นไปตามทางราชการแผ่นดิน นับตั้งแต่การวางแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ ตลอดจนการตั้งสังฆนายกให้มีสมณศักดิ์ อันเป็นการประสานสอดคล้องในการดำเนินงานทั้งฝ่ายพุทธจักรและฝ่ายอาณาจักร เพื่อความเจริญมั่นคงสถาพรด้านการพระศาสนาสืบมาตราប់ทุกวันนี้ (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). 2540: 12-15)

การบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ไทย มีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นลำดับมาจนถึงปัจจุบัน จะยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักสืบต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารปกครองคณะสงฆ์มาหลายครั้ง ทั้งมีการแยกฝ่ายแยกภิกษุก็ตาม แต่การบริหารปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรก็มีเพียงคณะหนึ่งคณะเดียว คือ “คณะสงฆ์ไทย” เป็นความมุ่งหมายของสังคมไทยซึ่งมีสถาบันหลักคือ ชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ เป็นเครื่องค้ำจุนอธิปไตยของประเทศให้มั่นคงถาวร การสถาปนา สมเด็จพระสังฆราช เป็นสกลสังฆปริณายกของสังฆมณฑลทั่วพระราชอาณาเขต ซึ่งปรากฏหลักฐานแน่ชัดตั้งแต่รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพระบรมราชาไชยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่จะทรงสร้างความสามัคคีกลมเกลียว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนทั้งชาติ เพื่อการนี้สมเด็จพระสังฆราช จึงควรเป็นผู้ทรงบัญญัติวิชาการคณะสงฆ์ โดยเป็นจุดกลางจุดเดียวของสังฆมณฑล มิใช่การแบ่งแยกหรือถ่วงดุลอำนาจระหว่าง ผู้มีอำนาจหน้าที่ต่างๆ ในคณะสงฆ์ กฎหมายคณะสงฆ์ที่เริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2445 มี 3 ฉบับ ที่กล่าวไว้ในหนังสือการคณะสงฆ์ว่า

“สมัยที่ 1 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก 121 พระมหากษัตริย์เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกโดยพระองค์เอง หรือทรงมอบหมายสมเด็จพระมหาสมณเจ้า หรือสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญญัติวิชาการคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เองและทรงรับผิดชอบเอง มหาเถรสมาคมเพียงแต่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น

สมัยที่ 2 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญญัติวิชาการคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เองไม่ได้ ต้องทรงบัญญัติวิชาการคณะสงฆ์ทางคณะสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ซึ่งแยกกันรับผิดชอบและดำเนินการแทนโดยไม่ต้องมีการรับผิดชอบแต่ประการใด

สมัยที่ 3 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นระบบสายกลาง ในระหว่าง “สมัยที่ 1 และ 2 คือ ทรงบัญญัติวิชาการคณะสงฆ์และทรงรับผิดชอบร่วมกับมหาเถรสมาคมแต่ทางเดียว โดยทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไปด้วย”

เมื่อพิจารณาในแง่การปกครอง กฎหมายคณะสงฆ์ สมัยที่ 3 ตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นตำแหน่งที่ทรงมีอำนาจและหน้าที่ที่สมบูรณ์ ครอบคลุมความหมายของตำแหน่งอย่างแท้จริง คือ สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นทั้งประธานสังฆสภา สังฆนายกและประธานคณะวินัยธร ตามอำนาจหน้าที่ที่แบ่งแยกไว้ในสมัยที่ 2 ครบถ้วน และตรงตามประเพณีพระสงฆ์ปกครองคณะ ซึ่งสืบเนื่องติดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลด้วย (พระธรรมปิฎก. 2542: 25-32)

1.2 การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาส อันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553: 159-162)

มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง

มาตรา 8 สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายพระธรรมนูญ และกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 12 มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ

มาตรา 13 ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักงานเลขานุการมหาเถรสมาคม

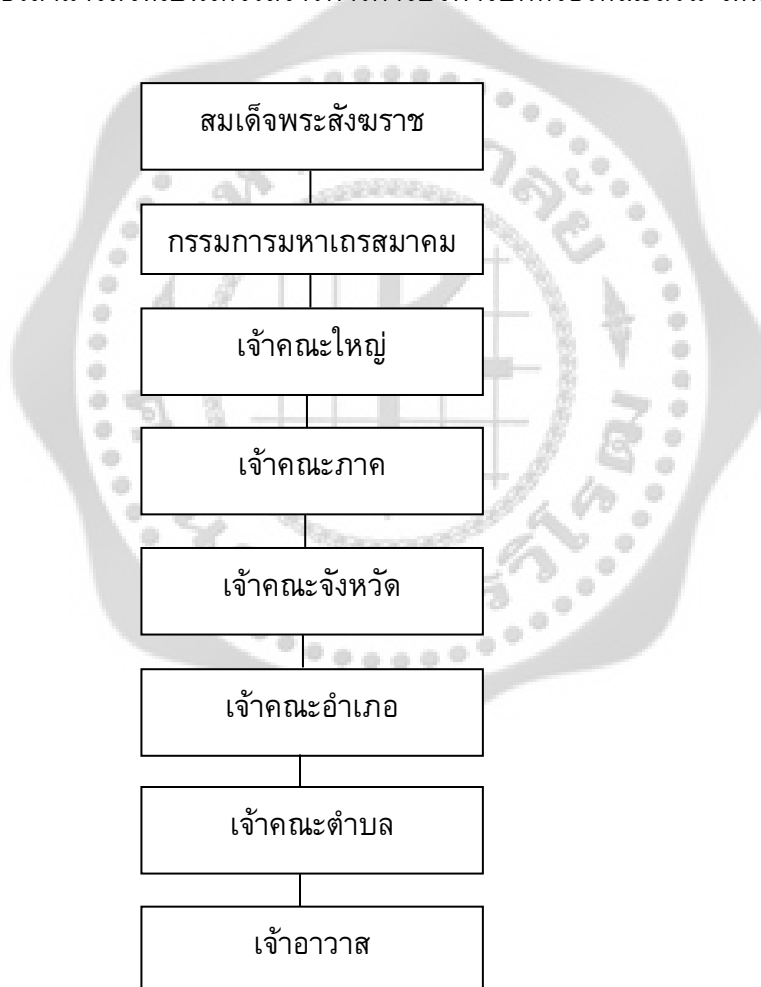
มาตรา 15 มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ 1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม 2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร 3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ 4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา และ 5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

มาตรา 20 เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย และพระธรรมนูญใช้บังคับได้ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมจากบทบัญญัติที่ยกมากล่าวนี้ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงปกครองคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ซึ่งพระองค์เองทรงเป็นประธานกรรมการ เป็นการปกครองทั้งสังฆมณฑลทั่วพระราชอาณาจักร ที่มีจุดบัญชาการจุดเดียวย่อมก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ง่ายกว่าการปกครองอย่างอื่น

นอกจากนี้ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ระบุไว้ในข้อ 4 ว่า พระภิกษุที่มีอำนาจหน้าที่บริหารปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่า พระสังฆาธิการ ซึ่งมี 6 ระดับ 12 ตำแหน่ง ดังนี้ (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรานันท์ทางกูร. 2546: 214)

1. เจ้าคณะใหญ่
2. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
3. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
4. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
5. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
6. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ซึ่งสามารถจัดเป็นโครงสร้างทางการบริหารปกครองคณะสงฆ์ ได้ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

ที่มา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). การปกครองคณะสงฆ์ไทย.

หน้า 111.

1.2.1 การแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

การบริหารปกครองคณะสงฆ์ตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) แบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ คณะสงฆ์ส่วนกลาง และคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคไว้ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553: 183-184)

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

ข้อ 5 วิธีดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามกำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม

ข้อ 6 เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ ให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์ในกายนั้นๆ ในเขตปกครอง ดังนี้

1. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 1 ภาค 2 ภาค 3 ภาค 13 ภาค 14 และภาค 15
2. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่เขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 4 ภาค 5 ภาค 6 และภาค 7
3. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 8 ภาค 9 ภาค 10 ภาค 11 และภาค 12
4. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 16 ภาค 17 และภาค 18
5. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตของภาคทุกภาค

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2535) ว่าด้วยจำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ข้อ 4 กำหนดให้มีจำนวนภาค 18 ภาค และให้รวมเขตปกครองจังหวัดต่างๆ เป็นเขตปกครองภาค ดังต่อไปนี้ (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรานันท์ทางกูร. 2546: 173)

- ภาค 1 มี 4 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ
- ภาค 2 มี 3 จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี
- ภาค 3 มี 4 จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี
- ภาค 4 มี 4 จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และเพชรบูรณ์
- ภาค 5 มี 4 จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์
- ภาค 6 มี 5 จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน
- ภาค 7 มี 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน
- ภาค 8 มี 4 จังหวัด คือ อุตรธานี หนองบัวลำภู หนองคาย เลย และสกลนคร
- ภาค 9 มี 4 จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด

ภาค 10 มี 5 จังหวัด คือ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ยโสธร ศรีสะเกษ นครพนม และมุกดาหาร

ภาค 11 มี 4 จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์และสุรินทร์

ภาค 12 มี 3 จังหวัด คือ ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก และฉะเชิงเทรา

ภาค 13 มี 4 จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

ภาค 14 มี 4 จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร

ภาค 15 มี 4 จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์

ภาค 16 มี 3 จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร

ภาค 17 มี 5 จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง

ภาค 18 มี 6 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

ข้อ 5 จำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคในชั้นจังหวัด ได้แก่

กรุงเทพมหานคร และจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานครก็ดี ในชั้นอำเภอ ได้แก่ เขตในกรุงเทพมหานคร และอำเภอในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานครก็ดี ในชั้นตำบล ได้แก่ แขวงในกรุงเทพมหานคร และตำบลในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานครก็ดี ให้นุโลมตามจำนวนและเขตบริหารราชการ แห่งราชอาณาจักรแต่ละชั้น แล้วแต่กรณีแต่ถ้ามีกรณีพิเศษจะกำหนดให้เป็นอย่างอื่น ย่อมทำได้ โดยระเบียบมหาเถรสมาคม

1.2.2 ตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ของผู้บริหารคณะสงฆ์

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้กำหนดให้การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น มีเจ้าคณะมหานิกาย และเจ้าคณะธรรมยุต ปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกาย นั้น และแบ่งเป็นการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค องค์การ คณะปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง คือ มหาเถรสมาคม ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ แต่ไม่ได้ทำหน้าที่ ปกครองจังหวัด อำเภอ ตำบล และวัดที่ไปดำเนินการบริหารของการปกครองส่วนภูมิภาคหรือใน ท้องถิ่นด้วย พระเทพปริยัติสุธี (2540: 8) ได้อธิบายว่า เจ้าคณะใหญ่ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัด ในส่วนกลางเพียงตำแหน่งเดียว เป็นผู้ประสานงานกับองค์กรสมเด็จพระสังฆราชมหาเถรสมาคม หน่วยงานในส่วนกลาง และประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาคปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ในหนและคณะนั้นๆ

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กำหนดให้การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้นมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ วีรานันท์ทางกูร. 2546: 205-211)

ข้อ 7 เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมายกฎ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

3. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ 10 ระบุไว้ว่า เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

3. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัย ชั้นเจ้าคณะจังหวัด

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ 15 เจ้าคณะจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

3. ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือ คำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ 20 เจ้าคณะอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

3. ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ 25 เจ้าคณะตำบล มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

3. ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าอาวาสไว้ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553: 40-41)

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือ คำสั่งของมหาเถรสมาคม
3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

1. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
2. สั่งให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
3. สั่งให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้น ประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือ คำสั่งของมหาเถรสมาคม

สรุปว่า พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทยจะมีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้า ถ้าหากว่าเจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับ พระภิกษุสามเณร ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ ตามอำนาจหน้าที่อย่างจริงจัง ครบถ้วนทั่วทุกสังฆมณฑล

1.3 การปกครองคณะสงฆ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.3.1 ข้อมูลทั่วไป

1. จังหวัดปัตตานี มีพื้นที่ 1,212,723 ไร่ ประกอบด้วย 12 อำเภอ 115 ตำบล 642 หมู่บ้าน มีประชากร 647,624 คน ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 87.73 นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 12.24 นับถือศาสนาพุทธ และร้อยละ 0.03 นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาอื่น (ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2552)

2. จังหวัดยะลา มีพื้นที่ 2,800,000 ไร่ ประกอบด้วย 8 อำเภอ 58 ตำบล 379 หมู่บ้าน มีประชากร 478,266 คน (ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2551) ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 71.74 นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 28.02 นับถือศาสนาพุทธ และร้อยละ 0.24 นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาอื่น (ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2552)

3. จังหวัดนราธิวาส มีพื้นที่ 2,797,143.75 ไร่ ประกอบด้วย 13 อำเภอ 77 ตำบล 590 หมู่บ้าน มีประชากร 727,689 คน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 82 นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 17 นับถือศาสนาพุทธ และร้อยละ 1 นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาอื่น (ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2552)

1.3.2 การปกครองและสภาพปัญหา

จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ภาค 18 โดยมีพระพรหมจริยาจารย์ เจ้าคณะหนใหญ่ใต้ เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ในสังกัด แต่ละจังหวัดมีจำนวนวัดและพระภิกษุสามเณร ดังนี้

1. จังหวัดปัตตานี มีวัด 86 วัด มีพระภิกษุสามเณร 490 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปัตตานี. 2553: ออนไลน์)
2. จังหวัดยะลา มีวัด 46 วัด มีพระภิกษุสามเณร 289 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยะลา. 2553: ออนไลน์)
3. จังหวัดนราธิวาส มีวัด 73 วัด มีพระภิกษุสามเณร 327 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนราธิวาส. 2553: ออนไลน์)

จากการปกครองของพระสังฆาธิการระดับต่างๆ ที่ผ่านมาพบปัญหาในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก และจากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการและพระภิกษุสามเณร พบปัญหาในการพัฒนาทุกๆ ด้าน ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. คณะสงฆ์ไม่มีเอกภาพในการบังคับบัญชา ไม่มีการสนองตอบต่อผู้บังคับบัญชา ทำให้เกิดกลุ่ม คณะ สำนักอาจารย์ ลัทธินิกายมากขึ้น จนควบคุมกันไม่ได้ กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ยังรวบอำนาจ คณะสงฆ์บางรูปไม่เอาธุระแก้ปัญหา ปล่อยให้พระสงฆ์มีศิลาจารวัตรที่หย่อนยาน และมีทิวทัศน์ที่ถือไปตามใจตัวเองและขัดแย้งกัน
2. วัดขาดเจ้าอาวาสและวัดที่มีเจ้าอาวาสที่มีฝีมือตำระดับปฏิบัติหน้าที่บกพร่องใช้อำนาจไม่ถูกต้อง ภูมิปัญญาตกเกณฑ์ ไม่อาจรับงานยุคปัจจุบันได้
3. ที่ดินวัดไม่ได้เอกสารสิทธิ์ มีวัดจำนวนมาก เข้าไปอยู่ในที่ดินที่มีปัญหาหรือที่ดินของวัดถูกบุกรุกจนขายเอาผลประโยชน์ จนสูญเสียที่ดินวัดไปอย่างถาวร หรือมีพระสงฆ์เข้าไปบุกรุกที่สาธารณะที่ป่าสงวน
4. การศึกษาสงฆ์ไม่เอื้ออำนวยแก่การพัฒนาวัด ไม่ได้พระดีมีฝีมือไว้บริหารวัดและคณะสงฆ์ ไม่มีการวิจัย ตรวจสอบทานหลักพระธรรมวินัย การเผยแพร่การสอนมหายพระสงฆ์รับลัทธิโหราศาสตร์มงคลนอกศาสนา และลัทธิอ่อนวอนมาสอนแทนหลักธรรมหลักมงคล 38 ประการ และพิธีกรรมเช่นบวงสรวงบนบานศาลกล่าว ปลุกฝังชาวพุทธให้มีมิจฉาทิวทัศน์ออกนอกหลักมรรค 8 ขัดแย้งต่อหลักพระพุทธศาสนา พระธรรมวินัยถูกเบียดเบียน
5. วัดพัฒนาตัวอย่างไม่มีสิ่งดีๆ ให้เห็นเป็นตัวอย่าง วัดทั่วไปก็ไม่เอาเยี่ยงอย่างวัดพัฒนาตัวอย่างที่พัฒนาดีแล้ว ทำให้สถาบันสงฆ์ถูกตำหนิ และไม่มีใครยอมรับให้พระสงฆ์เป็นผู้ชี้แนะสังคมได้

6. อาคารสถานที่และบริเวณวัดไม่สะอาด ไม่มีระเบียบขาดมาตรฐาน ในการก่อสร้าง และสิ้นเปลืองงบประมาณไปในสิ่งก่อสร้าง สิ่งมงายไร้สาระ โครงการดี ๆ ก็ขาดงบประมาณสนับสนุน ต้องหันไปหารายได้ด้วยเดรัจฉานวิชา อบายมุข อวดอุตริมนุชยธรรม การเรียราย และการขายวัตถุมงคล

7. กรรมการวัดไม่เข้าใจอำนาจหน้าที่และผู้มีอิทธิพลเข้าไปก้าวก่ายละเมิด อำนาจเจ้าอาวาสครอบงำวัด หากินกับรายได้ของวัด โดยเจ้าอาวาสไม่อาจแก้ไข จำใจอยู่อย่างคับแค้น กรรมการวัดอ่อนแอไม่เอาธุระช่วยปกป้องวัด หรือไม่มีใครอาสาเข้าไปเป็นกรรมการดูแลวัด ขาดการอบรมฝึกหัดกรรมการวัด ไวยาวัจกร มรรคทายกวัด

8. เศรษฐกิจค่าครองชีพแพง ชาวบ้านต้องแบกค่าใช้จ่ายมากทำให้วัดขาด การอุปถัมภ์บำรุง วัดมีรายได้น้อยไม่สามารถจัดกิจกรรมบริการชุมชนได้ การบวชเรียนระยะยาว ทำได้ยาก บวชมาไม่ได้เล่าเรียน ฝึกหัด อบรมหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาให้เพียงพอ ที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาชีวิตตามวิธีของชาวพุทธ ลี้กไปกึ่งมงายเหมือนเดิม

9. รัฐบาลปล่อยให้พวกนักธุรกิจเห็นแก่เงินเปิดแหล่งอบายมุขโฆษณาจูงใจ ประชาชน ให้พากันนิยมยกย่องสิ่งต่ำทรามว่าเป็นของดี โฆษณาส่งผิดให้เป็นสิ่งถูกชกพาสังคม หันหน้าหนีออกนอกพุทธศาสนา กฎหมายบ้านเมืองบัญญัติขัดหลักศีลธรรมไม่หนุนแนวคำสอน ของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงชี้นำสังคมไปในทางที่ดีได้ด้วยความลำบาก

10. สวัสดิภาพและความปลอดภัย พระสงฆ์ขาดกำลังใจ และสิ่งจำเป็น ความปลอดภัย ผู้บังคับบัญชาปล่อยให้ลูกคณะโดดเดี่ยวในการเผชิญปัญหาของคณะสงฆ์ใน 3 จังหวัด

2. แนวคิด หลักการเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

2.1 ความหมายการบริหาร

การบริหารในยุคปัจจุบันมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้บริหารมืออาชีพ จึงจะทำให้ พันธกิจต่าง ๆ เหล่านี้ดำเนินการไปได้ด้วยดีและบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ สำหรับนักบริหาร กิจการสาธารณะทั่ว ๆ ไป รวมทั้งพระสังฆาธิการ ผู้บริหารงานการคณะสงฆ์ด้วยต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหาร ดังนี้

เกทเซลส์ และกูบา (จันทรานี สงวนนาม. 2551: 10; อ้างอิงจาก Getzels; & Guba. 1968) ให้ความหมายว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม 3 ทาง คือ

1. ทางโครงสร้าง ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ตามลำดับชั้นของสายการบังคับบัญชา
2. ทางหน้าที่ ได้แก่ ขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้การบริหารสำเร็จตามเป้าหมาย
3. ทางปฏิบัติ ได้แก่ กระบวนการบริหารที่บุคคลและกลุ่มบุคคลต้องร่วมกันทำ ปฏิบัติซึ่งกันและกัน

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2539: 2-3) กล่าวว่า การบริหารหมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผน จัดองค์การ อำนาจการและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนาจการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง 5 ประการ จะถูกกำหนดโดยวิชาการสมัยใหม่ ก็ตาม แต่เมื่อว่ากันทางปฏิบัติแล้ว คนไทยเราก็กินบ้านเมืองแบบนี้มานานแล้วหน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์การตั้งแต่สมัยโบราณ

สมยศ นาวิกาน (2544: 18) ให้ความหมายว่า การบริหารคือ กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การ และใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิสฺสิตฺตเมธี) (2546: 73) กล่าวว่า การบริหาร คือ กระบวนการจัดการและดำเนินการต่างๆ ด้าน เพื่อให้คณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการวัด และเป็นฐานรองรับพระศาสนามีความก้าวหน้า สามารถอำนวยความสะดวก เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความ เป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาอนุเคราะห์ต่อปวงชน ปรากฏชัดทั้งทางรูปธรรม และนามธรรม

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549: 3) กล่าวว่า การบริหารเป็นวิธีการ ทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people)

พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (2550: 25-32) กล่าวว่า ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงาน ที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถ เป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตาม ความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้น ผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์การ

นงนุช วงษ์สุวรรณ (2552: 33) ได้สรุปว่า การบริหารเป็นกิจกรรมหรือวิธีการที่บุคคลหนึ่ง กระทำต่อบุคคลหนึ่ง หรือหลายบุคคล เพื่อให้งานนั้นสำเร็จ ลักษณะของการบริหารจึงต้องประกอบด้วย ผู้ที่ทำหน้าที่บริหารเรียกชื่อต่างๆ กัน เจ้านาย ผู้บังคับบัญชา หัวหน้า ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ เป็นต้น บุคคลทั้งสองกลุ่มจะมีความสัมพันธ์กันลักษณะความสัมพันธ์เหล่านี้ มีผลต่อประสิทธิภาพของหน่วยงาน หรือองค์การ ถ้ามีความสัมพันธ์ในทางที่ดี แนวโน้มของการดำเนินงานขององค์การก็เป็นไปด้วยดี

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น โดยมี วิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง เพื่อให้กระบวนการจัดการและการดำเนินการต่างๆ ด้าน ในการบริหารงานคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการวัด และเป็นฐานรองรับพระศาสนามีความก้าวหน้า สามารถอำนวยความสะดวก เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความ เป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาอนุเคราะห์ต่อปวงชน

2.2 ความหมายการบริหารวัด

มีผู้ให้ความหมายการบริหารวัดไว้ ดังนี้

พระวิบูลธรรมวาที (วิบูล กัลยาโณ) (2537: 31) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ ดำเนินงานด้านการปกครอง เผยแพร่ศาสนธรรม ศาสนศึกษา สาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด

น้อย ลายครามและสุบรรณ จันทบุตร (2539: 167) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การใช้ศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลเต็มที่และการใช้ศิลป์ ซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมืออันจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุวัตถุประสงค์

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2541: 102) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการ งาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินการภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงานและแก้ไข

กรมการศาสนา (2542ข: 2) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การปกครองบังคับบัญชากำกับ ดูแล แนะนำ สั่งสอน พระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้อยู่ในศีลธรรมอันดีและดำเนินกิจการโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2543: 34) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การดำเนินการบริหารและปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณรและศิษย์วัด ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้อต่อการเผยแพร่พุทธศาสนธรรมแก่ชุมชน

บุญช่วย จันท์เข้า (2544: 90) กล่าวว่า การบริหารและจัดการวัด หมายถึง การทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยการให้เจ้าอาวาสหรือคณะผู้บริหารตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน

พระมหาปริวัฒน์ จิตวิริโย (กุลนิวัต) (2552: 19) สรุปว่า การบริหารวัดคือ ภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในการใช้ศาสตร์ และศิลป์ ปกครอง บังคับ บัญชา กำกับ ดูแล แนะนำ สั่งสอน พระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดีและดำเนินกิจการโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด

สรุปได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง การที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ในการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน และการงบประมาณแผนงาน เพื่อให้การดำเนินการภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงานและแก้ไข

2.3 คุณลักษณะพระนักบริหาร

นักวิชาการ นักบริหาร ได้กล่าวถึงคุณลักษณะพระนักบริหารไว้ ดังนี้

น้อย ปลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร (2543: 167) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระนักบริหารไว้ว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ก่อนจะไปฝึกใคร ให้ฝึกตนเองก่อน ก่อนจะไปสอนใคร ต้องสอนตนเองก่อน เราทำได้ก่อนแล้วจึงสอนเขา จงสอนเขาด้วยตัวอย่างที่ดีของเรา” ด้วยเหตุนี้ พระสังฆาธิการทุกระดับ จะต้องมีความรู้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ในการบริหารจัดการงานพระศาสนา ศาสตร์ในการบริหารประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การการบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณซึ่งจะต้องบริหารจัดการในเชิงรุก เพื่อให้ได้ผลเต็มที่และมีประสิทธิภาพ ศิลป์ในการบริหารจัดการประกอบด้วย ภาวะผู้นำ และมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน มีศิลปะในการพูดที่ดีโน้มน้าวได้เก่ง

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี) (2546: 68-71) ได้นำเสนอคุณลักษณะของพระนักปกครองที่ดีไว้ ดังนี้

1. ต้องมีเกียรติคุณ 3 ประการ คือ ศील มีความเคร่งครัดระเบียบวินัย อาจารย์มีมารยาทต่อผู้ใหญ่ ผู้น้อย และคนเสมอกัน วัตร สันติจัดเจนในการงาน
2. ต้องมีจุดเด่น 4 ประการ คือ ไม่ห่าง ไม่ว่าง เจริญอกงาม และมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน
3. ต้องมีวิญญานของพระสงฆ์ 4 รัก คือ รักวัดเหมือนบ้าน รักงานเหมือนชีวิต รักลูกศิษย์เหมือนลูกหลาน และรักชาวบ้านเหมือนญาติพี่น้อง
4. ต้องละเว้นอคติ 4 ประการ คือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความรัก ความชอบโทสาคติ ลำเอียงเพราะความโกรธ ความเกลียดชัง โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลงความงมงาย ภยาคติ ลำเอียงเพราะเกรงกลัวอิทธิพล
5. ต้องเจริญพรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ เมตตา ตั้งความรักความปรารถนาดีต่อผู้น้อย กรุณา มีใจสงสารคิดช่วยเหลือผู้น้อยในคราวประสบทุกข์ มุทิตา มีใจพลอยยินดีด้วยเมื่อผู้น้อยได้ดี อุเบกขา มีใจเป็นธรรม มีเหตุผล วางตนเป็นกลาง
6. ต้องประพฤติธรรมของผู้น้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตน 5 ประการ คือ กตัญญูกตเวทียอมรับและตอบแทนบุญคุณท่านผู้มีพระคุณ พาหุสัจจะ ยอมรับฟังท่านมากๆ โสวัจัสสตา ว่าง่ายสอนง่าย อปจายนะ อ่อนน้อม ถ่อมตน สัมมาคารวะ ให้ความสำคัญต่อท่านมากๆ
7. ต้องมีภาวะแห่งผู้นำ 6 ประการ คือ ไปมาหาสู่ อยู่ร่วมด้วย ช่วยทำกิจจิตประสาน งานดำเนิน และประเมินผล
8. ต้องมีคุณธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน 6 ประการ คือ มีเมตตาทายกรรมต่อกัน มีเมตตาวจีกรรมต่อกัน มีเมตตาโมกรรมต่อกัน แบ่งปันลาภที่ได้มาโดยชอบธรรมแก่เพื่อนสหพรหมจารี มีศีลสามัญญา และมีทิวฐิสามัญญา

9. ต้องเป็นกัลยาณมิตรของผู้ร่วมงานด้วยคุณธรรม 7 ประการ คือ ปิโย น่ารัก
ครุ น่าเคารพ ภาวนีโย นายกย่อง วัตตา พุดเป็น วจนักขโม อดทนต่อเสียงสะท้อนได้คัมภีรัง
กะถัง กัตตา ทำเรื่องยากให้ง่าย โน จัญญาเน นิโยชเย ไม่ชักชวนใครไปในทางเสียหาย

10. ต้องมีคุณธรรมนำหมู่คณะไปสู่ความเจริญ 7 ประการ คือ 1) หมั่นประชุมหารือ
กันเนื่องนิตย์ 2) พร้อมเพรียงกันทำกิจเนื่องนิตย์ 3) เคารพกฎประจำทำให้ดี 4) ประธานมีฟังท่าน
งานดำเนิน 5) ทั้งเล็กใหญ่ยกย่องกัน ไม่หยันหยาม 6) สิ่งดีงามดำรงอยู่ชูสรรเสริญ และ 7) น้อมรับ
ผู้ทรงธรรมไม่ก้าเก็นชาติจำเริญศาสน์เรื่องรุ่งพวยพุ่งเอย

11. ต้องมีธรรมสำหรับนักปกครอง 10 ประการ คือ 1) ทาน การให้ 2) ศีลการ
ประพฤติดีประพฤติชอบเรียบร้อยดีงาม 3) บริจาค การเสียสละสุขส่วนน้อยเพื่อประโยชน์สุขส่วน
ใหญ่ 4) อาชวะ ความซื่อตรง 5) มัทวะ ความอ่อนโยน 6) ตบะความเพียรเป็นเครื่องเผาผลาญ
ความชั่ว 7) อักโกระ ความเยือกเย็นไม่กริ้วโกรธ 8) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น 9) ขันติ
ความอดทน อดกลั้น อดออม และ 10) อวิโรธนะ การไม่มีรอยพิรุณ การไม่ทำผิดชนบทรธรรมเนียม
ประเพณีอันดีงาม

พระธรรมปิฎก (2544: 32-33) ได้แสดงถึงคุณสมบัติของผู้บริหารที่ได้ฝึกฝนพัฒนา
แล้วอย่างบูรณาการหรือแบบองค์รวมไว้ 4 ด้าน ดังนี้

1. ภาวิตกาย มีกายที่พัฒนาแล้ว คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
ในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี เริ่มแต่รู้จักใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู ฟัง, จมูก ดมกลิ่น, ลิ้น ลิ้มรส, กาย
สัมผัส, ใจ รับรู้อารมณ์ อย่างมีสติ ดูเป็น ฟังเป็น ให้ได้ปัญญา บริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้
ตลอดจนเทคโนโลยี อย่างฉลาด ได้ผลตรงเต็มตามคุณค่า

2. ภาวิตศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้วไม่
เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแค้นแค้น ตั้งอยู่ในวินัยและมีอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคม
ในลักษณะที่เกื้อกูลสร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขแก่สังคมและแก่โลก

3. ภาวิตจิต มีจิตที่พัฒนาแล้ว คือ การศึกษาที่ฝึกฝนพัฒนาในด้านจิต หรือระดับ
จิตใจ ได้แก่ การพัฒนาในด้านคุณสมบัติต่างๆ ของจิต 3 ด้าน

3.1 ด้านคุณธรรม มีความเมตตากรุณา ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็น
ใจความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู

3.2 ด้านความสามารถของจิต มีความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม
ความกล้าหาญ ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ ความมีสมาธิ

3.3 ด้านความสุข เช่น ความมีปีติอิ่มใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ
การมีจิตใจที่ร่าเริง ความมีจิตใจสงบสุข

4. ภาวติปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว หมายถึง การศึกษาที่ฝึกพัฒนาในด้าน การรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความเป็นจริงการรู้จักหา ความรู้ การรู้จักคิดพิจารณา การรู้จักวินิจฉัยโดยตรง การรู้จักทดลอง การรู้จักตรวจสอบ ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าถึงความจริง การนำความรู้มาใช้แก้ไขปัญหา และคิดการต่างๆ ในทางเกื้อกูลสร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มีนเป็น ตลอดจนรู้จักความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวงจนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

วีรยุทธ ประจักษ์ภูมิ (2545: 24) ได้ศึกษาพบว่า ผู้บริหารที่มีศักยภาพสูงสามารถ วิเคราะห์ได้จากคุณลักษณะ 5 ประการ คือ มีสติปัญญาดี มีความกระฉับกระเฉงว่องไว มีความสามารถในการใช้คำพูด การใช้ภาษา มีความคิดริเริ่มในการปฏิบัติงาน และมีความสามารถในการพิจารณาตัดสินใจ

ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์ (2545: 92) กล่าวว่า ผู้บริหารที่จะประสบความสำเร็จได้จะต้องมี คุณลักษณะ ดังนี้ 1) มีวิสัยทัศน์ (Vision) 2) มีพลัง (Energetic) มีความกระตือรือร้น 3) มีความเชื่อมั่นในตัวเอง (Self Confidence) 4) เป็นคนกล้าตัดสินใจ กล้าเสี่ยง (Difficult Decision) และ 5) มีความรับผิดชอบ (Calculated Risk)

สุรศักดิ์ ปาเฮ (2543: 72-73) ได้จัดแบ่งคุณลักษณะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อ ความสำเร็จเชิงบริหารแบบมืออาชีพ ออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คุณลักษณะระดับพื้นฐาน

- 1) ความพร้อมของข้อมูลสารสนเทศ
- 2) ความรู้ทางวิชาชีพ

กลุ่มที่ 2 คุณลักษณะเฉพาะหรือความสามารถและทักษะเฉพาะตัว

- 1) ความรู้เท่าทันสถานการณ์
- 2) ทักษะทางสังคม
- 3) ทักษะการวิเคราะห์ปัญหา
- 4) การควบคุมอารมณ์
- 5) พฤติกรรมกล้าเสี่ยง

กลุ่มที่ 3 คุณลักษณะแบบบูรณาการ

- 1) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- 2) ความรู้สึกไวต่อบุคคลอื่น
- 3) ใฝ่รู้หรือฝึกฝนการเรียนรู้

วิทยา นาควัชระ (2543: 89) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ผู้บริหารต้องมีศักยภาพในการสร้างทีมงาน แต่การที่จะสร้างทีมงานเพื่อให้งานประสบผลสำเร็จ ผู้บริหารจะต้องสร้างการยอมรับนับถือให้เกิดในกลุ่มสมาชิกด้วยความจริงใจ มีความรู้ความสามารถในการวางแผนการปฏิบัติงาน การติดตามประเมินผล ดำเนินการประชุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความพร้อมในการช่วยเหลือทีมงานสามารถสื่อสารผลงานของหน่วยงานให้สาธารณชนเข้าใจได้ซึ่งเป็นศักยภาพในด้านความรู้ความสามารถ

นอกจากนี้ ผู้บริหารยังต้องมีคุณธรรม จริยธรรม เช่น เป็นคนจริงใจ ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กตัญญู กตเวที เป็นคนดี ไม่เห็นแก่ตัวและไม่เห็นแก่ได้รักษาผลประโยชน์ของหน่วยงานมากกว่าผลประโยชน์ตน และผู้บริหาร จำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจและแรงขับด้านความสำเร็จสูง คือความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคกล่าวคือ มีความพร้อมที่จะแสดงศักยภาพ มีความรู้ มีทักษะ มีความสามารถ และมีความมุ่งมั่น ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีความฉลาดทางอารมณ์ คือ มีการรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่ผูกขาดการเป็นผู้นำอยู่ตลอดเวลาและทุกเรื่อง ไม่ใช้อิทธิพลครอบงำกลุ่ม มีความละเอียดอ่อนเข้าใจพื้นฐานระหว่างคนกับคน ถ้อยทีถ้อยอาศัย รู้จักให้อภัย ยกย่อง และให้เกียรติผู้อื่นด้วยความจริงใจ

จากหลักการและแนวคิดด้านคุณลักษณะของผู้บริหารดังกล่าวมานี้ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จะต้องพัฒนาความรู้ของตนให้ถูกต้องทันสมัยทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถนำวิทยาการแผนใหม่มาใช้จัดการหรือบริหารภายในวัดหรือในองค์กรปกครองคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ และสามารถเป็นผู้นำชุมชนได้ สามารถฝึกฝนตนเองให้มีคุณสมบัติดังกล่าวมาได้ เพราะถือว่าท่านเป็นพระนักบริหารหรือนักปกครองโดยตำแหน่ง จะต้องบริหารงานการคณะสงฆ์ เพื่อให้งานการคณะสงฆ์นั้นบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2.4 ความเป็นมา แนวคิด หลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์

2.4.1 ความเป็นมา

การปกครองคณะสงฆ์เป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะเกิดขึ้นในสังคมชาวพุทธที่มีรูปแบบ และประวัติอย่างยาวนาน คำว่า สงฆ์ ตามความเข้าใจทั่วไปคือ ภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์คือ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้รู้ตาม พระสงฆ์ในความหมายพระสูตร หมายถึง ท่านผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแม้เพียงรูปเดียวก็ได้ชื่อว่าเป็นสงฆ์ แต่ในความหมายทางวินัยนั้นท่านหมายถึงเอาภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปจึงได้ชื่อว่า พระสงฆ์ (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). 2546: 48) พระสงฆ์เป็นสถาบันบุคคลที่เกิดขึ้นตามการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผ่านวิธีการอุปสมบทตามที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต ทำหน้าที่ในการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา จากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงในปัจจุบัน

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองครั้งนั้นคือ พระธรรมวินัยพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์

ของพระสงฆ์โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วย ตามที่ทรงโปรดให้ช่วยพร้อมพระโมคคัลลานะ และพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆมิตรและสังฆปริณายก เป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์เพื่อเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และต้องมีมติ เป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ

ทัศนะนักปราชญ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ สุนทร ฤๅงสี (2530: 35-60) กล่าวไว้ว่า

1. สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้หลักการปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่างที่รัฐสภาบัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทิน และกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย ด้วยอำนาจประโยชน์ 10 ประการ คือ เพื่อการรับว่าดีแห่งสงฆ์ 1 เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ 1 เพื่อข่มบุคคลผู้เกี้ยวมาก 1 เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก 1 เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดจากปัจจุบัน 1 เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต 1 เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส 1 เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว 1 เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม 1 เพื่อถือพระวินัย”

2. ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มาก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มมากขึ้นอีกทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน กำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติพระวินัย แต่ก็มิได้ขัดพระวินัย

3. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมาวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำ หรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีพระธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจถือว่าไม่ผิด

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีโครงสร้างตามความเห็นของไชย ฌ พล (2537: 172-173) ได้กล่าวไว้ พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบเพื่อประโยชน์แก่การปกครอง จีวรภัญญัติไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. เพื่อความเรียบร้อยดีแห่งสงฆ์
2. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
3. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
4. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
5. เพื่อป้องกันอหิวาต์อันจักบังเกิดจากปัจจุบัน
6. เพื่อกำจัดอหิวาต์อันจักบังเกิดในอนาคต
7. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
8. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆกรรม
10. เพื่อถือตามพระวินัย

2.4.2 แนวคิด หลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กำหนดแนวคิด หลักการเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไว้ ดังนี้ (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ชีรานันท์ทางกูร. 2546: 34)

มาตรา 15 ตรี กำหนดให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
2. ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
3. ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่

การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

4. รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
5. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

มาตรา 37 กำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัย

อยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์

4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

1. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
2. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

3. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครอง ข้อ 5 กำหนดไว้ว่า วิธีดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีการดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรานันท์ทางกูร. 2546: 204)

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอน พระสังฆาธิการได้กำหนดจรรยาพระสังฆาธิการไว้ ดังต่อไปนี้ (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรานันท์ทางกูร. 2546: 225-226)

ข้อ 44 พระสังฆาธิการต้องเอื้อเฟื้อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช สวรรและปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

ข้อ 45 พระสังฆาธิการต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นด้วยคำสั่งนั้นให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษร ภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่งและเมื่อได้คัดค้านดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตาม แล้วรายงานจนถึงผู้สั่ง

ในกรณีที่มีการคัดค้านคำสั่งดังกล่าวในวรรคแรก ให้ผู้ส่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการ

ในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามมิให้ทำการข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

ข้อ 46 พระสังฆาธิการต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร

ข้อ 47 พระสังฆาธิการต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

ข้อ 48 พระสังฆาธิการต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตน และผู้อยู่ในปกครอง

ข้อ 49 พระสังฆาธิการต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะ และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

ข้อ 50 พระสังฆาธิการต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์ และการศาสนา

ข้อ 51 พระสังฆาธิการต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ส่วนการรักษาจริยาพระสังฆาธิการ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ข้อ 52 กำหนดให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น มีหน้าที่ควบคุม ดูแล แนะนำ ชี้แจง หรือสั่งให้ ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามจริยาโดยเคร่งครัด

ถ้าผู้บังคับบัญชารู้ว่าผู้ใต้บังคับบัญชาละเมิดจริยา ต้องพิจารณาว่า ความละเมิดของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชารูปนั้น อยู่ในอำนาจที่ตนจะสั่งลงโทษได้หรือไม่ ถ้าอยู่ในอำนาจที่ตนจะสั่งลงโทษได้ ก็ให้สั่งลงโทษ แล้วรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน ถ้าเห็นว่าความละเมิดนั้นควรจะลงโทษหนักกว่าที่ตนมีอำนาจจะลงโทษได้ ก็ให้รายงานผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไป เพื่อพิจารณาลงโทษตามควร

ผู้บังคับบัญชารูปใด ไม่จัดการลงโทษผู้ใต้บังคับบัญชาที่ละเมิดจริยา หรือจัดการลงโทษโดยไม่สุจริต ให้ถือว่าผู้บังคับบัญชารูปนั้นละเมิดจริยา

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการและหน่วยงานได้กล่าวถึงการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ไว้ ดังนี้

พระธรรมวรนายก (2546: 74-81) กล่าวไว้ว่า การบริหารงานการคณะสงฆ์ประกอบด้วย การกำหนดนโยบาย วางแผน จัดโครงการ ให้มีหลักการ วิธีการ และระเบียบงานที่เอื้ออำนวยต่อภารกิจสำคัญ ๆ 6 ประการ คือ

1. การปกครอง คือ การจัดระบบความเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์ เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลัก ภายใต้วิธีการ 3 วิธีการ ได้แก่ นิคคหวิธี ชุมคนที่ควรชม หรือตำหนิ คนที่ควรตำหนิ บัคคหวิธี ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ปวารณาวิธี เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือน สั่งสอนตนได้ คือให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน โดยใช้พระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามเป็นเครื่องมือ

2. การศึกษา คือ การจัดสภาพการเรียนรู้ทั้งในและนอกหลักสูตร เน้นการเรียนการสอนวิชาการตามหลักสูตรเป็นงานหลัก และมีการศึกษาอบรมเป็นงานรอง ภายใต้หลักการศึกษา 3 ประการ คือ ศิล เรียนเรื่องศิลป์ คือ ระเบียบวินัย เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพฤติกรรมให้สะอาด สมာธิ เรียนเรื่องสมาธิ คือ วิธีทำจิตใจให้สงบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสภาพจิตใจให้มั่นคง ปัญญา เรียนเรื่องปัญญา คือ ความรู้ทั่วไปเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทัศนคติให้ถูกต้อง

3. การเผยแผ่ คือ กระบวนการประกาศพระพุทธศาสนา เน้นการออกไปให้การอบรมสั่งสอน หรือรอให้ผู้ฟังเข้ามาขอรับการอบรมสั่งสอนเป็นหลัก ตามพระพุทธประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อการบำเพ็ญประโยชน์ต่อปวงชน เพื่อการเสริมสร้างความผาสุกแก่ปวงชน เพื่อแสดงเมตตาคุณเคราะห์ต่อชาวโลกทั้งปวง

4. การสาธารณูปการ คือ กระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายในวัดเป็นงานหลัก ถัดงานอื่นเป็นงานรอง ภายใต้หลักการศึกษา 2 ประการคือ ดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้ และสร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้คงอยู่

5. การศึกษาสงเคราะห์ คือ กระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียนในวัยเรียนและพ้นวัยเรียน ให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่างๆ ตามสมควรแก่อัตภาพ ในลักษณะการศึกษาแห่งชีวิตเน้นกลุ่มเยาวชนเป็นเป้าหมายหลัก ส่วนคนกลุ่มอื่นถือเป็นเป้าหมายรอง

6. การสาธารณสงเคราะห์ คือ กระบวนการสงเคราะห์ปวงชนประสบภัยพิบัติจากวินาศภัย อุบัติภัยและสาธารณภัยซึ่งได้แก่ ภัย คือ ความยากจน ความเจ็บไข้ ความไม่รู้ ทั้ง 3 ประการนี้คุกคามย่ำยีปวงชนชาวไทยอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนไทยในชนบท สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (2540ก: 109) กล่าวไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์เป็นการช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาวิชาการและวิชาชีพทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนของฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อให้คนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน ทุกคนสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการ 1) หาอุปายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ 2) แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชน ให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ และ 3) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง (สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์. 2540ข: 148-155)

พระมหาชวลิต ชาติเมธี (ดงแก้ว) (2552: 61-62) กล่าวถึงลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน 3 ประการ คือ การกระทำด้วยแรงความคิด การกระทำด้วยเอกสารรายงาน และการกระทำโดยการจัดประโยชน์

กรมการศาสนา (2542ก: 12) ได้แยกการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ โดยลักษณะ มี 4 อย่างคือ การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ และการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น ประกอบด้วย 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ดังกล่าว พระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการปกครองคณะสงฆ์โดยมีหลักการปกครองคือ มุ่งหมายสงบความเรียบร้อย มุ่งความเจริญงอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง 3 ประการนี้ เป็นเครื่องหมายของสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะที่เดียวกันในการปกครองให้ได้ผลดีตามหลักการ ดังกล่าวนั้น (พระธรรมญาณมุนี. 2526: 47) พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้มีระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามเรียบร้อย และประการสุดท้ายจะต้องจัดการแบบศึกษาเล่าเรียน แผนกปริยัติธรรมขึ้น เช่น นักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดตนเอง นอกจากนี้ยังจะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรม ก็คือการเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่า เด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กให้หันเข้ามาฟังพระสงฆ์ พระสงค์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลานชาวบ้านที่ไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแล ลูกหลานให้ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัดต่อพระพุทธศาสนาก็บังเกิดขึ้นกับประชาชน (พระครูมงคลคีลวงค์และคณะอื่น ๆ. 2536: 58)

2.5 การบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารงานเป็นกิจการคณะสงฆ์ที่จะต้องทำ หรือจะต้องเป็นธุระหน้าที่และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนามี 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.5.1 การปกครอง

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตฺโต) (2539: 77) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การปกครอง หมายถึง ภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือคณะเจ้าปกครองดำเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้ภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครอง ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่พระภิกษุได้ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์

เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร หรือการจัดระบบการเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์เน้นการบำบัต
ทุกข์บำรุงสุขเป็นหลักภายใต้วิธีการ 3 วิธีคือ

1. นิคคหวิธี คือ การข่มคนที่ควรข่มหรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ
2. ปัคคหวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง
3. ปวารณาวิธี คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้

คือให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้พระมหาชาวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว). 2552: 51) ยังกล่าวว่า การปกครอง
หมายถึง การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการ
ในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้อง
ตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง แปลว่า การ
ควบคุม ดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการ
ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถร
สมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศและบัญชาสมเด็จพระสังฆราชนอกจากนั้นพระสังฆาธิการ
ยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์วินิจฉัยการลงนิคหกรรม การวินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง ตลอดจน
การควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุ สามเณรผู้อยู่ใต้เขตปกครองของตน ชี้แจง แนะนำการปฏิบัติ
หน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจตรา การประชุม
พระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ส่วนพระมหาทองชัย บุรณพิสุทธ์ (2549: 49) ได้กล่าวไว้ว่า วัดแต่ละวัดนอกจาก
จะจัดการปกครองโดยมีกฎ ระเบียบ กติกา เฉพาะของวัดแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบ
การปกครองแห่งราชอาณาจักร และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมาย
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อ
หลักการพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

พระมหาชาวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว) (2552: 51-52) กล่าวถึงคำว่า “วัด” ว่ามีความหมาย
2 ประการคือ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งศาสนาทั้งปวง และหมายถึง แหล่งรวมของส่วนประกอบ
ที่สำคัญของพระศาสนา 5 ประการคือ

1. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งของวัด และบริเวณวัด มีลักษณะเป็นไปตาม
ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเหมาะสมที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ
2. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้าง เป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุ
ปูชนียสถาน ที่แสดงถึงความถูกต้อง เรียบร้อยนำไปสู่ความสงบสุข
3. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุ สามเณรที่มีลักษณะเป็นสมณะ ตั้งอยู่ในศีล
จารวัตร บำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติและนำเสนอสั่งสอนเพื่อความสงบสุข บำเพ็ญสังคมสงเคราะห์
ตามสมณวิสัย ศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายกทายิกาที่มีแนวแห่งความเป็น
อุบาสก อุบาสกา มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

4. ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดจนถึงคำสั่งสอน และแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชูและศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

5. ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแผ่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังคมชนล เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา

เจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ทั้ง 5 นี้ไปพร้อมๆ กัน ด้วยความเรียบร้อย โดยใช้นโยบายที่สุขุมรอบคอบ เหมาะกับกาลเทศะ และสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้ ภารกิจที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นพิเศษ คือ การบริหารศาสนบุคคล โดยเริ่มจากงานปกครองพระภิกษุ สามเณรในวัดพื้นที่เป็นเบื้องต้น

สอดคล้องกับพระมหาชินทร์ อินทปญโญ (แก้วคำแสน) (2550: 42) ได้กล่าวถึงหน้าที่โดยลักษณะงานของเจ้าอาวาส ตามมาตรา 37 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ไว้ ดังนี้

1. หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม

1.1 บำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การก่อสร้าง การปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงานและแรงความคิด อันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุให้ปรากฏเป็นรูปธรรม

1.2 การจัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การจัดกิจการของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล กิจการของวัดซึ่งหมายถึงกิจการ 5 ประเภท คือ การศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ เผยแผ่พระพุทธศาสนา สาธารณูปการ สาธารณสงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

1.3 การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การดูแลและรักษา การใช้จ่าย การจัดหาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชีทั้งส่วนเป็นที่ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติของวัดที่ตนเองเป็นเจ้าอาวาสให้เป็นไปด้วยดี คือให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

2. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด

2.1 ปกครอง หมายถึง การคุ้มครอง ดูแล รักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุกให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัย และปัจจัยตามสมควร ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิตคฤหัสถ์ด้วยพรหมวิหารธรรมตามสมควรแก่เหตุ

2.2 สอดส่อง หมายถึง การเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัด ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบคำสั่งมหาเถรสมาคม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

3. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

3.1 การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและนักธรรม (รวมถึงธรรมศึกษา)

3.2 การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม

4. หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล

4.1 แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศล

4.2 ในการบำเพ็ญกุศลของวัดเอง เป็นประจำและเป็นกิจจร

4.3 ผู้จะบำเพ็ญกุศลนอกวัด และขอคำปรึกษาเจ้าอาวาสหรือจากวัด

4.4 การสร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล

สรุปได้ว่า การปกครองคือ การดูแลคณะสงฆ์ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคม และตามพระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช ตลอดจน ระงับอธิกรณ์วินิจฉัยการลงนิคหกรรม การวินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง และควบคุมดูแลศาสนา ศาสนวัตถุ ศาสนธรรม และศาสนกิจ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม

2.5.2 การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.15 ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรานันท์ทางกูร. 2546: 34, 205)

กรมศาสนา (2539: 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้ง การส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) (2539: 77) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สภาวะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้ง พุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี 2 ประการคือ 1) คันถะธูระ คือ ธูระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้าน การเรียน 2) วิปัสสนาธูระ คือ ธูระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญ พระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมนยอด

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) (2540: 41) ได้กล่าวถึง การจัดการ ศาสนศึกษาดังกล่าวว่า คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตร และเนื้อหาวิชาแล้วคงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ 9 ประการ คือ

1. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
2. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
3. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
4. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
5. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
6. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
7. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
8. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม
9. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 37 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสว่า เป็นธุระใน การศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ ศาสนศึกษา และวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. 2528 ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีจัดด้วย ดังนี้ 1) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียน หรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา 2) เจ้าคณะ จังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด 3) ในบางกรณีให้เจ้าคณะสังฆการีจัดด้วย พระมหาสมทรง สิรินธโร และคนอื่นๆ (พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล. 2548: 23; อ้างอิงจาก พระมหาสมทรง สิรินธโร และคนอื่นๆ) ที่ได้กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำ ได้คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้าน การศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้าง อุบาสก อุบาสิกา ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังของศาสนาอีกประการหนึ่งก็คือการ ไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้ เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้อาจจะทำให้เยาวชนและสังคม เห็นความสำคัญของวัด และพระสงฆ์

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษา คือ การอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ โดยการจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม รวมทั้งส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนยังสำนักเรียนที่วัดใกล้เคียงด้วย

2.5.3 การศึกษาสงเคราะห์

กรมศาสนา (2539: 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนกฤตของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา เป็นต้น

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (2540ก: 109) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาวิชาการและวิชาชีพ ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนของฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อให้คนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนทุกคนสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ

ดาร์ก พลโกชน (2544: 21) ได้สรุปว่าการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือ ก่อให้เกิดให้เยาวชนและประชาชนได้รับการศึกษาอันสมควรแก่ศักยภาพและอัตภาพ เพื่อให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) (2540: 48-49) ได้กล่าวถึง การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา
2. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา
3. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมปมนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

4. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติ อีกส่วนหนึ่งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2537 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่าง ๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้นน่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็น

การศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรได้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา

การจัดการศึกษาและการจัดการอบรมทั้ง 4 ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

สรุปได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาที่มุ่งช่วยเหลือสถาบันการศึกษาหรือจัดสถานศึกษาภายในวัด เพื่อสงเคราะห์แก่เยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน เป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

2.5.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่หรือบทบาทที่พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการจัดตั้งกระทำ โดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (2540ช: 148-155) กำหนดหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่าง ๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัด เกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ ดังนี้

1. หาอุปายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
2. แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชน ให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
3. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับ

พระศาสนาโดยถูกต้อง

พระมหาสมทรง สิรินธโร (พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล. 2548: 31; อ้างอิงจากพระมหาสมทรง สิรินธโร และคนอื่น ๆ) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ว่าทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วย พระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยพัฒนาทางจิต ซึ่งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้ การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

1. พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้อย่างนั้น
2. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตน
3. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
4. ไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความธรรมวินัย ตามชอบใจ หรือตามความต้องการของประชาชน
5. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

6. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อ หรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความพัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแพร่ศาสนามีคำที่ใช้อยู่ 2 คำ คือ คำว่า “เผยแพร่” และ “เผยแผ่” คำว่า เผยแพร่ เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือมุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการจูงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ ส่วนคำว่า เผยแผ่ หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจจะเป็นพุทธศาสนิกชนก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ้มอล่วย และแสดงถึงการมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน

กรมการศาสนา (2540: 134-135) ได้อธิบายว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนายาวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแผ่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติ ปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ 3 ประการ คือ ทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้นมีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติ มาตรา 37 (3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ดังนี้

ตามบทบัญญัตินี้ ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องจัดทำอันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไป แยกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และ 2) เป็นธุระในการอบรม และสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์

ตำรวจ พลโทชน (2544: 25) ได้สรุปว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พุทธศาสนายาวออกไป กิจการคณะสงฆ์ทุกด้านการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความสงบเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ด้านศาสนศึกษาเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรเข้าใจในพระธรรมวินัยและปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง ด้านการศึกษาสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ชุมชนในด้านการศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ เพื่อบริการชุมชนในกิจกรรมต่างๆ และด้านสาธารณูปการ ซึ่งเป็นการสร้างหรือจัดให้วัดมีความพร้อมในทุกด้าน เพื่อบริการชุมชนและสังคม หากมองภาพรวมของงานต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่างานทุกด้านของกิจการคณะสงฆ์ล้วนแต่ส่งเสริมสนับสนุนงานด้านการเผยแผ่ศาสนาทั้งสิ้น และการเผยแผ่พุทธศาสนาก็มีเป้าหมายสำคัญที่สุดอยู่ที่ความเจริญของงามไปบุปผยและสงบสุขสันติธรรมของคนในสังคม

จะนั้นจักเห็นได้ว่า การเผยแพร่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานขึ้นดำเนินการ คือ (พระมหาอาณนโท อาณนโท (นรมาตร์). 2552: 29)

1. การเผยแพร่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนา อบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนา และที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปัจฉาวิสัย 2 รูปขึ้นไป

2. การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัด หรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียง หรือแถบบันทึกเสียง ไปเผยแพร่ที่อื่น ในโอกาสต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะ ออกเผยแพร่ หรือลงในหนังสือพิมพ์ และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ออกเผยแพร่

3. การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่หรือสถานศึกษาเป็นประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษ ในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การเผยแพร่พระพุทธานุศาสนาคือ การทำให้พุทธศาสนายาวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนา อบรมสมถวิปัสสนากรรมฐาน การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม การจัดศาสนพิธีต่างๆ เพื่อรักษาประเพณีและวัฒนธรรมทางศาสนา การให้ธรรมะหรือสนทนาธรรมแก่คนในชุมชนและสังคม การจัดตั้งห้องสมุดไว้ในวัด เพื่อจัดหนังสือธรรมะไว้เผยแพร่ให้แก่ประชาชน และการเผยแพร่ธรรมทางวิทยุกระจายเสียง

2.5.5 การสาธารณูปการ

กรมศาสนา (2539: 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การสาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ

การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง “การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” หมายถึง (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). 2540: 44-45)

1. การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

2. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้างวัด การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ เป็นพระอารามหลวง

3. กิจการอื่นๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

4. การศาสนสมบัติของวัด

การสาธารณูปการทั้ง 4 ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่ของเจ้าอาวาส ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตรา 37 (1) ว่าเจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมานี้ จะมีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน 3 ประการ คือ (พระมหาชรินทร์ อินฺทปญฺโญ (แก้วคำแสน) 2552: 59-60)

1. การกระทำด้วยแรงความคิดแรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม ได้แก่ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นกิจการที่ต้องทำด้วยแรงความคิด กล่าวคือ การวางโครงการให้พอเหมาะกับการที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานให้พอเหมาะกับการที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานและทุนทรัพย์และใช้หลักบัญชีควบคุมด้วย

2. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน ได้แก่ การดำเนินกิจการทางด้านเอกสาร เช่น การขออนุญาตสร้างวัด ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวงขออนุญาตจัดงานวัดและการขอเรียไร และปฏิบัติตามคำสั่งมหาเถรสมาคมว่าด้วยการนั้น

3. การกระทำโดยการจัดประโยชน์ ได้แก่ การดำเนินการในการรักษาทรัพย์สินใช้จ่ายทรัพย์สินและการจัดประโยชน์ของวัดโดยตรง คือ การศาสนสมบัติ เป็นงานละเอียดอ่อน ต้องปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

สอดคล้องกับพระธรรมวโรดม (2536: 178-185) และสาโรจน์ กาลศิริศิลป์ (2543: 28-29) ได้อธิบายหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามมาตรา 37(1) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไว้ ดังนี้

1. การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี ได้แก่ การที่เจ้าอาวาสดำเนินงานพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองทุกด้าน เช่น การทำป้ายชื่อวัด การทำประวัติวัด การทำแผนผังวัด การวางแผนผังของวัด การสร้างถาวรวัตถุอันเหมาะสม และการพัฒนาวัดให้เป็นอาราม คือ การรักษาวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นระเบียบเรียบร้อยโดยสถานที่ที่สมควรพัฒนา คือ กุฏิเจ้าอาวาส ลานวัด ปลูกต้นไม้ยืนต้นประเภทไม้ใบในบริเวณวัด และบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัด เป็นต้น

2. การจัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี ได้แก่ การที่เจ้าอาวาสดำเนินงานจัดกิจการต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน เช่น จัดบวชชีหมู่ จัดฝึกอบรมศาสนพิธี และวัฒนธรรมประเพณีไทยแก่เยาวชนหรือประชาชน สร้างเมรุเผาศพบริการประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า และเตรียมสถานที่สำหรับบรรจุอัฐิไว้บริการประชาชน เป็นต้น

3. การจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ได้แก่ การที่เจ้าอาวาสจัดการดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันสมบัติของวัดและผลประโยชน์ของวัดมิให้เสียหาย เช่น ดำเนินการให้มีการออกโฉนด ดำเนินการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา จัดทำทะเบียนที่ธรณีสงฆ์ จัดทำบัญชีถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุของวัด จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายเงินของวัด และจัดทำบัญชีแสดงงบดุลการเงินของวัดเมื่อสิ้นปี

สรุปได้ว่า การสาธารณูปการคือ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานให้มั่นคงถาวรและก่อสร้างเพิ่มเติม ให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติที่จำเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรต่อไป

2.5.6 การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมข้อหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” (ม.15 ตรี) และในระเบียบการปกครองของคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดไว้ว่า “วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” การสาธารณสงเคราะห์ โดยลักษณะ มี 4 อย่าง คือ (กรมการศาสนา. 2542ก: 12)

1. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่น ๆ การนี้มุ่งกิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำ หรือกิจการชั่วคราว

2. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่น ๆ การนี้มุ่งเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการเฉพาะเรื่อง แม้การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า หรือช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์

3. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าและอื่น ๆ ข้อนี้มุ่งเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณประโยชน์

4. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสูตภักย์ การประสูตอัครภักย์ การประสูตวาตภักย์ หรือครวหนาวจัดหรือแม้ยามปกติตามโอกาส เช่น สงเคราะห์คนชรา คนพิการ และสงเคราะห์โดยประการอื่น การนี้มุ่งเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำหรือการเฉพาะ

กรมศาสนา (2539: 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัด ประสพภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) (2540: 62-65) ได้กล่าวถึง การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจน สำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์ โดยส่วนมากได้แก่วัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้

1. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
2. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
3. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล

พระมหาชวลิต ชาติเมธี (ตงแก้ว) (2552: 64) กล่าวว่า การสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจ และด้านวัตถุ

ด้านจิตใจกระทำโดย

1. เป็นที่ปรึกษา แนะนำในปัญหาชีวิต และด้านอื่นๆ เช่น ทางวิชาการ บางอย่าง
2. ทำให้วัดร่มรื่น ร่มเย็น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใสและนับถือ สร้างความร่มเย็นเมื่อเห็นวัด และพระสงฆ์

ด้านวัตถุกระทำโดย

1. แนะนำชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น
2. นำสิ่งของหรือบริจาคที่รับจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือ ทำหน้าที่สื่อกลางนำไปบริการสังคม

สรุปได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลคนในชุมชนและสังคม ด้วยการดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์โดยจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณสมบัติหรือสาธารณกุศล เช่น การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจน การสร้างถนน และการสงเคราะห์คนชรา เป็นต้น

3. แนวคิด หลักการเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล

3.1 ความหมายของธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาล เป็นคำที่ประกอบด้วยศัพท์ 2 คำ มาจากภาษาสันสกฤต คือ ธรรม กับอภิบาล ซึ่งได้มีท่านผู้รู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า ธรรม หมายถึง ความยุติธรรม คุณความดี ความจริง ความถูกต้อง กฎ กฎเกณฑ์ กฎหมาย อภิบาล หมายถึง บำรุงรักษา ปกครอง ปกป้อง หรือคุ้มครอง ดังนั้น ธรรมาภิบาล จึงมีความหมายตามนัยนี้ว่า วิธีการปกครองที่ไปสู่ความดีงามที่ยั่งยืน อันได้แก่ ความรุ่งเรืองและความผาสุกของปวงชนทั้งปวง

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2529: 50) ได้ให้ความหมายของคำว่า ธรรมไว้ 4 ความหมาย ดังนี้

1. ธรรมในความหมายที่ 1 หมายถึง รูปธรรม นามธรรมทั้งหมด หรือสิ่งที่ไม่ใช่รูปธรรม นามธรรม แต่ก็เป็นธรรมชาติด้วย ก็รวมอยู่ในคำว่าธรรม
2. ธรรมในความหมายที่ 2 หมายถึง กฎ ตัวยุทธของธรรมชาติ ที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้นๆ
3. ธรรมในความหมายที่ 3 หมายถึง หน้าที่ที่สิ่งมีชีวิตต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ
4. ธรรมในความหมายที่ 4 หมายถึง ผลที่จะได้รับจากการทำหน้าที่ สุตทัยท่านพุทธทาสได้นำความหมายของคำว่าธรรม 4 ประการนี้มาสรุปเข้าด้วยกันเป็นความหมายสั้นๆ ว่า “ธรรม คือ การประพฤติกระทำที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา”

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2548: 345) ได้ให้ความหมายของคำว่า ธรรมไว้ ดังนี้

1. ธรรมเป็นคำกลางๆ ใช้ความหมายถึงทั้งสิ่งดีและไม่ดี เพราะทั้งสิ่งดีและไม่ดี ต่างก็ทรงเป็นตัวของตัวเองไว้ตลอดไปไม่เปลี่ยนแปลง เช่น คุณสมบัติของธรรมฝ่ายดีคือป้องกัน ผู้ปฏิบัติตามมิให้ตกต่ำมิให้ตกไปในที่ชั่ว

2. ธรรม หมายถึง สิ่งดี คุณความดี ความถูกต้อง สิ่งของที่ดี หลักปฏิบัติ ทางศาสนา เช่น ใช้ว่ามีกุศลธรรม มีเมตตาธรรม ประพฤติธรรม เข้าถึงสัจธรรม ความยุติธรรม ความเป็นธรรม

3. ธรรม หมายถึง สิ่งที่ไม่ดี ความชั่ว เช่น ใช้คำว่าอกุศลธรรม บาปกรรม กัณฑ์ธรรม ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ได้ให้คำนิยามของคำว่าธรรมาภิบาลว่า หมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคม ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ เอกชน และภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมไปถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติ

ภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใสและความมีส่วนร่วมอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สอดคล้องกับความเป็นไทย รัฐธรรมนูญและกระแสโลกยุคปัจจุบัน (สำนักนายกรัฐมนตรี. 2542: 1-5)

โคฟี (Kofi. 2000: 795-814) กล่าวว่า ธรรมนูญเป็นแนวทางการบริหารงานของรัฐ ที่เป็นการก่อให้เกิดการเคารพสิทธิมนุษยชน หลักนิติธรรม สร้างเสริมประชาธิปไตย มีความโปร่งใส และเพิ่มประสิทธิภาพ

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2542 : 30) ให้ความหมายว่า ธรรมนูญ หมายถึง ระบบโครงสร้างและกระบวนการต่างๆ ที่วางกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศเพื่อที่ภาคต่างๆ ของสังคมจะพัฒนาและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข

จรัส สุวรรณเวลา (2542: 5) ได้ให้ความหมายว่า ธรรมนูญหรือการปกครองที่ดี เป็นหลักการและวิธีการที่ใช้ได้กับประเทศ ชุมชนและองค์การ ในโครงสร้างของธรรมนูญ มีผู้บริหารกับองค์กรบุคคลที่เรียกว่าบอร์ดหรือคณะกรรมการหรือสภาหรือชื่ออื่นๆ ที่ทำงานประสานความสัมพันธ์กันโดยมีการแบ่งอำนาจและบทบาทหน้าที่ทั้งในสภาพถ่วงดุล สอดคล้อง และเสริมกันเป็นระบบ

อานันท์ ปันยารชุน (2543: 13) ให้ความหมายธรรมนูญว่า ธรรมนูญซึ่งมาจากคำว่า ธรรม และอภิบาล คือผลลัพธ์ของการจัดกิจกรรม ซึ่งบุคคลและสถาบันทั่วไป ภาครัฐ และภาคเอกชนมีผลประโยชน์ร่วมกันได้กระทำลงไปหลายทาง มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นและต่อเนื่อง ซึ่งอาจนำไปสู่การผสมผสานประโยชน์ที่หลากหลายและขัดแย้งกันได้โดยสาระของ Good Governance คือองค์ประกอบที่ทำให้เกิดการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้แน่ใจว่า นโยบายที่กำหนดไว้จะได้ผล หมายถึงการมีบรรทัดฐาน เพื่อให้มีความแน่ใจว่ารัฐบาลจะสามารถสร้างผลงานตามที่สัญญาไว้กับประชาชน

สถาบันพระปกเกล้า (2544: 10) ได้สรุปว่า ธรรมนูญทำหน้าที่เป็นกลไก เครื่องมือ และแนวทางการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันของภาคเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเน้นความจำเป็นของการสร้างความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้ประเทศมีพื้นฐานระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง มีความชอบธรรมของกฎหมาย มีเสถียรภาพ มีโครงสร้างและกระบวนการการบริหารที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน

ไชยวัฒน์ คำชู (2545: 36-37) ให้ความหมายธรรมนูญว่า จัดเป็นสภาวะของการพัฒนาและการบริหารกิจกรรมและนโยบายสาธารณะของชาติขั้นสูงสุด มีส่วนเสริมสร้างให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และความเป็นธรรมทางสังคม ในส่วนของการปฏิรูประบบบริหารราชการ จะใช้ธรรมนูญเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการพิจารณาจัดการประเด็นปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพัฒนาโครงสร้างสถาบัน การสร้างขีดความสามารถ

การกระจายอำนาจหน้าที่ออกจากศูนย์กลาง ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับข้าราชการ การประสานงานและบทบาทการส่งเสริมธรรมาภิบาล

บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ (2544: 10) ให้คำนิยามว่า ธรรมาภิบาล ทำหน้าที่เป็นกลไก เครื่องมือ และแนวทางการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันของภาคเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยเน้นความจำเป็นของการสร้างความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้ประเทศมีพื้นฐานระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง มีความชอบธรรมของกฎหมาย มีเสถียรภาพ มีโครงสร้างและกระบวนการการบริหารที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน

เกษม วัฒนชัย (2546: 23) ให้ความหมายธรรมาภิบาลว่า เป็นหลักคิดสำหรับการบริหารจัดการที่ดี เพื่อประกันว่าในองค์กรจะไม่มีจอร์จอร์บังหลวง ไม่ด้อยประสิทธิภาพ ธรรมาภิบาลของสถานศึกษาจะช่วยประกันเรื่องนี้ได้ เพราะที่ผ่านมากการศึกษาของเรามีการโกงกินกันเหลือเกินในทุกๆระดับ และไม่มีประสิทธิภาพด้วย

สุทธิพร บุญส่ง (2550: 77) ได้ให้ความหมายธรรมาภิบาลว่า หมายถึงการจัดการบริหารประเทศที่ดีทุก ๆ ด้านและทุกระดับ ซึ่งรวมถึงการจัดระบบองค์กรและกลไกของคณะรัฐมนตรี ส่วนราชการองค์กรของรัฐและรัฐบาลที่ไม่ใช่ส่วนราชการ การบริหารราชการส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น องค์กรที่ไม่ใช่รัฐบาล องค์กรเอกชน ชมรมและสมาคมเพื่อกิจกรรมต่างๆ นิติบุคคลภาคเอกชน และภาคประชาชน มีการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ

สรุปได้ว่า ธรรมาภิบาล เป็นกลไกของรัฐ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเน้นความจำเป็นของการสร้างความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนอย่างจริงจัง เพื่อให้กฎหมายมีความชอบธรรม มีโครงสร้างและกระบวนการบริหารที่มีความแข็งแกร่ง มีประสิทธิภาพ สะอาด โปร่งใส และรับผิดชอบสามารถตรวจสอบได้

3.2 องค์ประกอบของธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาลเป็นแนวความคิดที่ทั่วโลกให้ความสนใจมากแนวคิดหนึ่ง ดังที่ธนาคารโลกมีข้อสรุปไว้ว่าหลัก Good Governance หรือวิธีการปกครองที่ดีตามศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถานกล่าวว่า แนวความคิดนี้จะเป็นกุญแจที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของบรรดาประเทศต่างๆ ที่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจให้กลับคืนสู่สภาวะปรกติมีเสถียรภาพได้อย่างรวดเร็ว องค์ประกอบของธรรมาภิบาลเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกรอบเป้าหมาย วัตถุประสงค์ แนวทางและวิธีปฏิบัติในการดำเนินงานเพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมคุณธรรม เป็นสังคมที่ใช้หลักธรรมาธิปไตยเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจในทุกกรณี ที่ตนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง (พระมหาพุกทิวังค์ ภูษณญาณ (สุวรรณรัตน์). 2552: 37) นอกจากนี้จากการวิเคราะห์กฎหมายและระเบียบ รวมถึงหน่วยงานต่างๆ ได้นำเสนอองค์ประกอบของธรรมาภิบาล ดังนี้

1. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542

สำนักนายกรัฐมนตรีเมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยมติคณะรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบวาระแห่งชาติในการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี โดยกำหนดเป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 และระเบียบนี้เริ่มมีผลการบังคับใช้กับหน่วยงานของรัฐ ตั้งแต่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2542 ซึ่งในระเบียบในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญอย่างน้อย 6 ประการ คือ (สำนักนายกรัฐมนตรี. 2542: 26)

1.1 หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล

1.2 หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดถือหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคม และส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกันเพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์จริงใจ ชยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ

1.3 หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก และมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

1.4 หลักความมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ หรืออื่นๆ

1.5 หลักความรับผิดชอบ ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

1.6 หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยธรรมาภิบาลให้คนไทยมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกและรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

2. พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 (ราชกิจจานุเบกษา. 2546: 2)

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ประกอบด้วย บทบัญญัติต่างๆ รวม 9 หมวด หมวดที่ 2-8 เป็นหมวดที่เกี่ยวกับวิธีในการปฏิบัติงาน ส่วนในหมวดที่ 1 เป็นการกำหนดขอบเขตความหมายของคำว่าบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

ในภาพรวมซึ่งที่จะเป็นการชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ของการบริหารราชการที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา และเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการของทุกส่วนราชการในการกระทำภารกิจใดภารกิจหนึ่งว่า ต้องมีความมุ่งหมายให้บรรลุเป้าหมายในสิ่งเหล่านี้ คือ

2.1 เกิดประโยชน์สุขของประชาชน ซึ่งได้แก่ การบริหารราชการที่สามารถตอบสนอง (Responsiveness) ต่อความต้องการของประชาชนและพยายามมุ่งให้เกิดผลกระทบในเชิงบวก (Positive impact) ต่อการพัฒนาชีวิตของประชาชน

2.2 เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ ซึ่งได้แก่ การบริหารเพื่อให้ได้รับผลลัพธ์ (Outcome) ตรงตามวัตถุประสงค์ (Objective) ที่วางไว้โดยมีการบริหารแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ (Result - Based Management) และการจัดทำข้อตกลงว่าด้วยผลงาน (Performance Agreement) ในทุกระดับ

2.3 มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ซึ่งได้แก่ การบริหารที่จะต้องพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยนำเข้า (Input) กับผลลัพธ์ (Outcome) ที่เกิดขึ้น โดยมีการทำ Cost - Benefit Analysis ให้สามารถวิเคราะห์ความเป็นไปได้และความคุ้มค่าของแผนงานหรือโครงการต่างๆ เทียบกับประโยชน์ที่ได้รับ รวมทั้งจัดระบบการวางเป้าหมายการทำงานและวัดผลงานแต่ละบุคคล (Individual Scorecards) ที่เชื่อมโยงกับระดับองค์การ (Organization Scorecards)

2.4 ไม่มีขั้นตอนการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น ซึ่งได้แก่ การกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติงานและการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน (Process Simplification) และจัดให้มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจ (Empowerment) เพื่อให้การปฏิบัติงานเสร็จสิ้นที่จุดบริการใกล้ตัวกับประชาชน รวมทั้งการปฏิบัติงานในรูปแบบ One-Stop Service

2.5 มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์ ซึ่งได้แก่ การทบทวนและปรับปรุงกระบวนการและขั้นตอนทำงานใหม่อยู่เสมอ (Process Redesign) ซึ่งจำเป็นต้องทบทวนลำดับความสำคัญและความจำเป็นของแผนงานและโครงการทุกระยะ (Program Evaluation) การยุบเลิกส่วนราชการที่ไม่จำเป็นและการปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์อยู่เสมอ

2.6 ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ ซึ่งได้แก่ การปฏิบัติราชการที่มุ่งเน้นถึงความต้องการและความพึงพอใจของประชาชน ผู้รับบริการเป็นหลักโดยมีการสำรวจความต้องการของประชาชน (Citizen Survey) และความพึงพอใจของผู้รับบริการ (Customer Survey) ในหลากหลายวิธีและเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำมาปรับปรุงการปฏิบัติราชการต่อไป

2.7 มีการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งได้แก่ การตรวจสอบและวัดผลการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดระบบการควบคุมตนเอง (Internal Control) ซึ่งจะทำให้สามารถผลักดันการปฏิบัติงานขององค์กรให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักการดังกล่าวข้างต้น เป็นหัวข้อสำคัญในการกำหนดความหมายของการบริหารราชการที่ดีที่พึงประสงค์ตามแนวทางที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 มาตรา 3/1 ที่ได้บัญญัติไว้ว่า การบริหารราชการตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐควมมีประสิทธิภาพความคุ้มค่าในเชิงภารกิจแห่งรัฐการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน การลดภารกิจและยุบเลิกหน่วยงานที่ไม่จำเป็น การกระจายภารกิจและทรัพยากรให้แก่ท้องถิ่น การกระจายอำนาจตัดสินใจ การอำนวยความสะดวก และการตอบสนองความต้องการของประชาชน ทั้งนี้โดยมีผู้รับผิดชอบต่อผลของงานในการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งให้คำนึงถึงความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมของประชาชน การเปิดเผยข้อมูลการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ตามความเหมาะสมของแต่ละภารกิจ (ราชกิจจานุเบกษา. 2546: 1-2)

3. กระทรวงมหาดไทย เสนอองค์ประกอบในการเสริมสร้างการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีมี 11 องค์ประกอบ คือ การมีส่วนร่วม ความยั่งยืน สิ่งที่ชอบธรรม ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และความเสมอภาค ความรู้และทักษะของเจ้าหน้าที่ ความเสมอภาคทางเพศ ความอดทนอดกลั้น หลักนิติธรรม ความรับผิดชอบ และการเป็นผู้กำกับดูแล จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของธรรมาภิบาลที่เสนอโดยกระทรวงมหาดไทยเน้นไปทางด้านการบริหาร การปกครอง การพัฒนา และการกระจายอำนาจ ซึ่งเป็นสายงานที่กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบโดยตรง (สุตจิต นิमितกุล. 2543. 13-24)

3.1 การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นการมีส่วนร่วมของทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐในการบริหารงาน เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่มและพลังการทำงานที่สอดประสานกันเพื่อบรรลุเป้าหมายในการให้บริการประชาชน

3.2 ความยั่งยืน (Sustainability) มีการบริหารงานที่อยู่บนหลักการของความสมดุลทั้งในเมืองและชนบท ระบบนิเวศ และทรัพยากรธรรมชาติ

3.3 ประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรม (Legitimacy) และให้การยอมรับ (Acceptance) การดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ประชาชนพร้อมที่จะยอมสูญเสียประโยชน์ส่วนตนไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

3.4 มีความโปร่งใส (Transparency) ข้อมูลต่างๆ ต้องตรงกับข้อเท็จจริงของการดำเนินการและสามารถตรวจสอบได้ มีการดำเนินการที่เปิดเผยชัดเจนและเป็นไปตามที่กำหนดไว้

3.5 ส่งเสริมความเป็นธรรม (Equity) และความเสมอภาค (Equity) มีการกระจายการพัฒนาอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติ และมีระบบการรับเรื่องร้องทุกข์ที่ชัดเจน

3.6 มีความสามารถที่จะพัฒนาทรัพยากรและวิธีการบริหารบ้านเมืองและสังคม ที่เจ้าหน้าที่ของทุกหน่วยงานจะต้องได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะเพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้ในการทำงานได้ และมีการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจนเพื่อให้ทุกหน่วยงานยึดถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน

3.7 ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ (Promoting Gender Balance) เปิดโอกาสให้สตรีทั้งในเมืองและชนบทเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคมในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นมากขึ้น

3.8 การอดทนอดกลั้น (Tolerance) และการยอมรับ (Acceptance) ต่อทัศนคติที่หลากหลาย (Diverse Perspectives) รวมทั้งต้องยุติข้อขัดแย้งด้วยเหตุผล หากจุดร่วมที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกันได้

3.9 การดำเนินการตามหลักนิติธรรม (Operating by Rule of Law) พัฒนาปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มเติมกฎหมายให้มีความทันสมัยและเป็นธรรม

3.10 ความรับผิดชอบ (Accountability) เจ้าหน้าที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติงานจะเป็นตัวชี้วัดสำคัญในการประเมินความสำเร็จของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่

3.11 การเป็นผู้กำกับดูแล (Regulator) แทนการควบคุม โอนงานบางอย่างไปให้องค์กรท้องถิ่นซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนที่สุด หรืองานบางอย่างก็ต้องแปรรูปให้เอกชนดำเนินการแทน

4. สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) หลักธรรมาภิบาลของสำนักงานข้าราชการพลเรือนเป็นผลจากการประชุม ประจำปี ระหว่างส่วนราชการกับสำนักงาน ก.พ. เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2542 ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 6 ประการคือ หลักนิติธรรม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความคุ้มค่า การมีส่วนร่วมและหลักคุณธรรม จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของสำนักงาน ก.พ. เน้นเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล และการให้บริการของรัฐ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2542: 54)

4.1 หลักนิติธรรมคือ กฎหมายและกฎเกณฑ์ต่างๆ มีความเป็นธรรม สามารถปกป้องคนดีและลงโทษคนไม่ดี ได้มีการปฏิรูปกฎหมายอย่างสม่ำเสมอให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว โปร่งใสและตรวจสอบได้ และได้รับการยอมรับจากประชาชนหลักนิติธรรมประชาชนตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพ หน้าที่ของตนเอง เข้าใจกฎเกณฑ์ต่างๆ และมีส่วนร่วมในกรณีต่างๆ

4.2 หลักความโปร่งใส คือ การสำรวจความพึงพอใจของผู้มาใช้บริการของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการ จำนวนเรื่องกล่าวหา ร้องเรียน หรือสอบสวนเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกณฑ์ในการใช้ดุลพินิจของส่วนราชการมีความชัดเจนเป็นที่ยอมรับ ส่วนราชการมีตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรมและเปิดเผยต่อสาธารณะ

4.3 หลักความรับผิดชอบคือ การได้รับการยอมรับและความพอใจจากผู้รับบริการและผู้เกี่ยวข้อง การบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ของงานที่ปฏิบัติ คุณภาพของงานทั้งด้านปริมาณ ความถูกต้อง ครบถ้วน รวมทั้งจำนวนความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน และจำนวนการร้องเรียนหรือการกล่าวหาที่ได้รับ

4.4 หลักความคุ้มค่าคือ ความพึงพอใจของผู้รับบริการ ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

4.5 หลักการมีส่วนร่วมคือ ความสัมฤทธิ์ผลของโครงการต่างๆ รวมถึงการประหยังบประมาณ ความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ได้รับผลกระทบ จำนวนผู้เข้าร่วม แสดงความคิดเห็นหรือจำนวนข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นของประชาชนในการดำเนินการเรื่องต่างๆ รวมถึงคุณภาพของการเข้ามามีส่วนร่วม

4.6 หลักคุณธรรมคือ การร้องเรียนหรือร้องทุกข์ในการดำเนินการในเรื่องต่างๆ ทั้งในและนอกองค์กรลดลงคุณภาพชีวิตของคนในสังคมดีขึ้น มีการบริหารจัดการและใช้ทรัพยากร ในชาติอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด สังคมมีเสถียรภาพ อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขด้วยความมีระเบียบวินัย

5. United Nations Development Programme (UNDP) ได้เสนอองค์ประกอบธรรมาภิบาลไว้ ดังนี้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2541:51)

5.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ประชาชนทั้งชายและหญิงมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือทางอ้อม โดยผ่านสถาบันต่างๆ ที่มีอำนาจอันชอบธรรม (Legitimate Intermediate Institution)

5.2 กฎหมายที่ยุติธรรม (Rule of Law) การปกครองประเทศจะใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานและทุกคนเคารพกฎหมาย โดยที่กรอบของกฎหมายที่ใช้ในประเทศต้องมีความยุติธรรม และถูกบังคับใช้กับคนกลุ่มต่างๆ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

5.3 ความเปิดเผยโปร่งใส (Transparency) กระบวนการทำงาน กฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ มีความเปิดเผยตรงไปตรงมา ข้อมูลข่าวสารต่างๆ สามารถถ่ายโอนได้อย่างอิสระ (Free of Information) ประชาชนสามารถเข้าถึงและรับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะของทางราชการได้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

5.4 การมีฉันทานุมัติร่วมในสังคม (Consensus Orientation) การตัดสินใจดำเนินนโยบายใดๆ ของภาครัฐต้องมีการประสานความต้องการหรือผลประโยชน์ที่แตกต่างของกลุ่มคนในสังคมให้เกิดเป็นความเห็นร่วมกัน (Broad Consensus) บนพื้นฐานของสิ่งที่เห็นประโยชน์ สูงสุดแก่สังคมโดยรวม

5.5 กลไกการเมืองที่ชอบธรรม (Political Legitimacy) กระบวนการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองมีความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม เช่น การได้มาซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีคุณภาพ การมีคณะรัฐมนตรีที่ปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม การมีระบบราชการที่สุจริตโปร่งใสตรวจสอบได้ การมีกระบวนการเปิดเผยทรัพย์สินและหนี้สินของนักการเมือง การมีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ทำหน้าที่ไต่สวนและวินิจฉัยเจ้าหน้าที่รัฐที่ร่ำรวยผิดปกติ

5.6 ความเสมอภาค (Equity) ประชาชนทุกคนมีความสามารถอย่างเท่าเทียมกันในการเข้าถึงโอกาสต่างๆ ในสังคม เช่น โอกาสพัฒนาหรือมีความเป็นอยู่ที่ดี โดยรัฐเป็นผู้จัดสรรสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการโดยเท่าเทียมกัน

5.7 ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effectiveness and Efficiency) กระบวนการและสถาบันต่างๆ เช่น รัฐสามารถจัดสรร ใช้งบประมาณต่างๆ ได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมโดยรวม รวมถึงการทำงานที่รวดเร็ว มีคุณภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

5.8 พันธะความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) การตัดสินใจใดๆ ของภาครัฐภาคเอกชน และภาคประชาชนต้องกระทำโดยมีพันธะความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำต่อสาธารณชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับหน่วยงานนั้น โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นหลักและมีจิตใจเสียสละ เห็นคุณค่าสังคมที่ตนเองสังกัดอยู่

5.9 การมีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ (strategic Vision) การที่ผู้นำและประชาชนในประเทศมีวิสัยทัศน์ในการสร้างธรรมาภิบาล และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบธรรมาภิบาลไว้ ดังนี้

ประเวศ วะสี (2541: 3-4) เห็นว่า ธรรมาภิบาลประกอบด้วย ความถูกต้อง เป็นธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบที่ถูกต้องตรวจสอบได้

อานันท์ ปันยารชุน (2541: 16) เห็นว่า องค์ประกอบของธรรมาภิบาลประกอบด้วย ความรับผิดชอบและมีเหตุผลที่สามารถอธิบายได้ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความโปร่งใสต้องสามารถคาดการณ์ได้ การมีกฎหมายที่ยุติธรรม ผู้ใช้กฎหมายมีคุณธรรมและเที่ยงธรรมและมีความเชื่อมโยงกันระหว่างองค์ประกอบดังกล่าว

ธีรยุทธ บุญมี (2541: 17) เห็นว่าหลักธรรมาภิบาล ควรประกอบด้วยควมมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม โปร่งใส ยุติธรรม การมีส่วนร่วม และตรวจสอบได้ การบริหารประเทศที่ดีควรเป็นการให้ความร่วมมือแบบสื่อสาร 2 ทาง ระหว่างรัฐบาลประชาธิปไตยและฝ่ายสังคม เอกชน องค์การที่ไม่ใช่หน่วยงานรัฐ (NGOs) โดยเน้นการมีส่วนร่วม (Participation) ความโปร่งใสและตรวจสอบได้ การร่วมมือกันกำหนดนโยบายและการจัดการตนเอง

บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมี ลี (2544: 49-62) เสนอหลักธรรมาภิบาลมี 5 องค์ประกอบ คือ ความชอบธรรม ความโปร่งใสและความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ความมีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล และการมีส่วนร่วม โดยกำหนดองค์ประกอบในการเสริมสร้างการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีในกระทรวงมหาดไทย มี 11 องค์ประกอบ คือ การมีส่วนร่วม ความยั่งยืนสิ่งที่ชอบธรรม ความโปร่งใส ความเป็นธรรมและเสมอภาค ความรู้ และทักษะของเจ้าหน้าที่ความเสมอภาคทางเพศ ความอดทนอดกลั้น หลักนิติธรรม ความรับผิดชอบ และการเป็นผู้กำกับดูแลสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2550: 6) ได้พูดถึงธรรมาภิบาลในหัวข้อเรื่องพระพุทธศาสนากับหลักธรรมาภิบาล สรุปได้ว่า ธรรมาภิบาลต้องมีองค์ประกอบ 3 ด้านด้วยกัน คือ 1) ธรรมาภิบาลด้านธุรกิจคือ Economic Good Governance, ประเทศไทยเศรษฐกิจตกต่ำในปี 2540 เพราะมีปัญหาด้านเศรษฐกิจเรียกว่า ธรรมาภิบาลด้านธุรกิจบกพร่อง 2) ธรรมาภิบาลด้านการเมือง คือ Political Good Governance, การเมืองลุ่มๆ ดอนๆ ปัญหารัฐธรรมนูญใช้ไม่ต่อเนื่อง เรียกว่าธรรมาภิบาลด้านการเมืองบกพร่อง และ 3) ธรรมาภิบาลด้านราชการ คือ Bureaucracy

Good Governance พัฒนาประเทศที่ไร้อุปสรรคทุจริตรอบด้าน เราไม่ต้องพูดมากู้กันดี ด้านราชการ เรียกว่าธรรมาภิบาลด้านราชการบกร่อง ทั้ง 3 ด้านนี้หมายถึง Processes ของ การตัดสินใจที่ดีเป็นกระบวนการของการตัดสินใจหรืออำนาจสั่งการที่ดีจะเป็น Good Governance คือต้องมีธรรมะประกอบ

พระราชทานวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล) (2552: 97-100) ได้กล่าวถึง หลักธรรมาภิบาลว่าเป็นการปกครองการบริหารแบบบูรณาการ (Integration) ของหัวหน้าฝ่ายบริหาร (CEO-Chief Executive Officer) ขององค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของทางราชการในส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรรัฐวิสาหกิจ องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรทางศาสนา และ องค์กรสาธารณะอื่นๆ ที่จะให้บังเกิดผลสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง เชื่อว่า การบริหารการ ปกครองที่ดี (Good Governance) นั้น ประมวลรวมย่อลงในหลักธรรมาภิบาล 4 ประการ คือ

1. หลักความถูกต้อง (Accuracy/Valid) คือ การบริหารการปกครองที่ดี ต้องเป็นไปด้วยความถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง ถูกต้องตามหลักวิชาการ ถูกต้องตามความ ต้องการ และ/หรือได้รับความพึงพอใจของประชาชนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และถูกต้องตามหลักศีลธรรม

2. หลักความเหมาะสม (Appropriate/Proper) หมายถึง การรู้จักบริหาร จัดการองค์กร หรือหน่วยงาน และปกครอง ดูแล ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ด้วยความเหมาะสมกับเหตุผล เหมาะสมกับบุคคลกับชุมชน กับกาลเวลา สถานที่ และให้เหมาะสมกับสถานการณ์แวดล้อมเมื่อยาม จำเป็นก็ให้รู้จักยืดหยุ่น (Flexible) หรือประนีประนอม (Compromise) โดยไม่เสียหลักการ ให้การ ปฏิบัติงานสำเร็จอย่างได้ผลดีที่สุด ให้มีส่วนเสียหายน้อยที่สุด หรือไม่ให้เสียหายเลย ความแข็งแกร่ง หรือแข็งกระด้าง ด้วยมานะ ทิฎฐิ ชนิด “ยอมหักไม่ยอมงอ” มีใช้ขุบายที่ดี ที่จะให้ประสบผลสำเร็จได้ ตลอดไป

3. หลักความบริสุทธิ์/ โปร่งใส (Purity/Transparency) หมายถึง การบริหาร การปกครอง การตัดสินใจหรือการวินิจฉัยสั่งการใดๆ ก็เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ ด้วยเจตนา บริสุทธิ์ มุ่งตรงต่อความสำเร็จอย่างได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูงขององค์กร และมุ่งตรงต่อประโยชน์ และความสันติสุข โดยส่วนรวม ของประชาชนเป็นสำคัญ จึงเป็นการบริหารที่สุจริต มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้

4. หลักความยุติธรรม (Justice) หมายถึง การบริหารการจัดการกิจกรรม และ/หรือ โครงการต่างๆ ขององค์กร อย่างมีประสิทธิภาพ (High Efficiency) กล่าวคือ ให้บรรลุผล สำเร็จด้วยดี มีประสิทธิผล (Effectiveness) และให้ได้รับความพึงพอใจ (Satisfaction) โดยธรรม จากชนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย อย่างสูง ต่อค่าลงทุน (Investment Costs) ได้แก่ กำลังงบประมาณ กำลัง บุคลากรและทรัพยากร และระยะเวลาที่ใช้ในการบริหารจัดการที่ต่ำ คือ อย่างประหยัด และคุ้มค่า และหมายถึง การปกครองบังคับบัญชา ดูแล ปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ด้วยความเป็นธรรมคือ ไม่อคติ ด้วยความรัก (อนุหาคติ) ไม่อคติ ด้วยความโกรธ (โทสาคติ) ไม่อคติ ด้วยความเกรงกลัว (ภยาคติ) และไม่อคติ ด้วยความหลง (โมหาคติ)

3.3 หลักธรรมาภิบาล

ในยุคปัจจุบันในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ นอกจากจะมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดแล้ว ก็ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารงาน ให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัยใหม่ที่ได้เปลี่ยนแปลงไป จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตัวแปรได้ 6 ด้าน คือ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.3.1 หลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 หมายถึง การตรากฎหมายที่ถูกต้อง เป็นธรรม การบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย การกำหนดกฎกติกา และการปฏิบัติตามกฎ กติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัดโดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรมของสมาชิก กระบวนการเสนอร่างกฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่าง ๆ เป็นไปด้วยความชอบธรรม เนื้อหาของกฎหมายมีความทันสมัย เป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม และสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตาม กฎหมายและข้อบังคับเหล่านั้นบังคับใช้กับทุกคนอย่างเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติและไม่ขัดแย้งกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย การปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบที่ใช้ในการบริหารงานร่วมกันในภาครัฐ เช่น กฎหมาย กฎ ระเบียบที่เกี่ยวกับการบริหารงบประมาณ พัสดุ และการบริหารงานบุคคล เอื้อต่อการบริหารที่คล่องตัว และรับผิดชอบต่อผลงานและประชาชน แต่ละองค์กร กฎกติกาที่ใช้ในการบริหารงานภายใน เช่น การมาทำงานหรือการเข้าประชุมให้ตรงเวลา การให้บริการประชาชนเสมอภาค รวมถึงมีข้อตกลงในการสับเปลี่ยนหน้าที่ภายในองค์กร (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2542: 9)

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน กล่าวถึงองค์ประกอบหลักของหลักนิติธรรมว่าประกอบด้วย กฎหมายและกฎเกณฑ์ต่างๆ มีความเป็นธรรม สามารถปกป้องคนดีและลงโทษคนไม่ดีได้ มีการปฏิรูปกฎหมายอย่างสม่ำเสมอให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้และได้รับการยอมรับจากประชาชน ประชาชนตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของตนเอง เข้าใจในกฎเกณฑ์ และมีส่วนร่วมในกรณีต่างๆ (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมี ลี. 2544: 18)

สุจิต นิมิตกุล (2543: 13-24) กล่าวอ้างตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอว่า การดำเนินงานตามหลักนิติธรรม (Operating Be Role of Law) คือ การพัฒนาปรับปรุง แก้ไข และเพิ่มเติมกฎหมายให้มีความทันสมัย และทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรม

วนิดา แสงสารพันธ์ (2544: 42) ได้กล่าวเกี่ยวกับหลักนิติธรรมว่า การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาลต้องมีกฎเกณฑ์เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของทุกภาคส่วนในสังคม ซึ่งกฎเกณฑ์นี้อาจหมายถึงรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ รวมถึงกฎเกณฑ์ที่ไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎเกณฑ์ทางธรรมเนียมประเพณี ศาสนา และศีลธรรมด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2549: 182) ให้ความหมายว่า หลักนิติธรรม (Rule of Law) คือการปกครองกันด้วยกฎหมายถือกฎหมายเป็นใหญ่ (คือเป็นธรรมาธิปไตย ในระดับธรรม โดยบัญญัติ) ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมาย ทุกคนทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองต้องอยู่ใต้บังคับของกฎหมายและได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเสมอกัน

อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (2550: 133) กล่าวว่านิติธรรม คือการปกครองโดยยึดหลักกฎหมายปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยที่ผู้มีอำนาจไม่สามารถใช้อำนาจละเมิดต่อกฎหมายได้ ซึ่งเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานในเรื่องความเป็นธรรม ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน

พระมหาบัณฑิต นิสากัย (2550: 31) สรุปว่า หลักนิติธรรม หมายถึง หลักการใช้กฎเกณฑ์เป็นบรรทัดฐานในการปกครองบ้านเมืองหรือกิจการคณะสงฆ์ ตัวบทกฎหมาย ระเบียบวินัย ข้อบังคับ กติกา หรือข้อตกลงในระดับต่างๆ รวมทั้งกฎเกณฑ์ที่ไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยการใช้กฎเกณฑ์ดังกล่าวต้องมีความยุติธรรม ความเสมอภาค ความเป็นธรรม และมีความชอบธรรม ได้รับการยอมรับและปฏิบัติตาม

พระมหาพุทธีวงศ์ ญาณธัญญ์ (สุวรรณรัตน์) (2552: 66) ได้สรุปว่าหลักนิติธรรม คือการปกครองโดยการยึดหลักกฎหมายเป็นใหญ่เพื่อที่จะคุ้มครองป้องกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจโดยขาดความชอบธรรมของผู้ปกครองอันเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานในเรื่องความชอบธรรมว่าทุกคนในสังคมนั้นๆ จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอันเดียวกัน

สรุปได้ว่า หลักนิติธรรมคือ การปกครองโดยยึดหลักกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ รวมถึงกฎเกณฑ์ที่ไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎเกณฑ์ทางธรรมเนียมประเพณี ศาสนา และศีลธรรม เพื่อที่จะคุ้มครองป้องกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจโดยขาดความชอบธรรมของผู้ปกครองอันเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานในเรื่องความชอบธรรมว่าทุกคนในสังคมนั้นๆ จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอันเดียวกัน

3.3.2 หลักคุณธรรม

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 กล่าวถึงการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมว่า เป็นการยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริตใจ ขยันอดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ ประชาชนแต่ละคนทำหน้าที่อย่างถูกต้อง เลือกร่างงานที่สุจริตและเป็นประโยชน์ต่อสังคม ต่อส่วนรวม ปฏิบัติตามกฎหมายและเป็นพลเมืองดี คือ ถือปฏิบัติตามจรรยาบรรณ ได้แก่ สัจจะ (การรักษาความสัตย์) ทมะ (การรู้จักข่มใจตนเอง) ขันติ (การอดทนอดกลั้นและอดออม) จาคะ (การรู้จักละวางความชั่ว) และความสุจริต ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่คนไทยทุกคนในโอกาสครบรอบ 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนด้วย ผู้แทนประชาชนที่เข้าไปบริหารราชการต้องเข้าสู่หน้าที่ด้วยความเป็นธรรม ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ฝ่ายการเมืองและฝ่ายประจำจะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ รัฐมุ่งเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดแก่ประชาชนทั่วไป มาตรา 78 ซึ่งกำหนดว่าระบบงานภาครัฐจะต้องมีการพัฒนาทั้งคุณภาพ คุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐควบคู่ไปกับการปรับปรุงรูปแบบและวิธีการทำงาน เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐใช้หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการ (พิชัย นิลทองคำ. 2550: 16)

พระธรรมปิฎก (2542: 18) กล่าวว่า คุณธรรม คือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงามให้เป็นผู้มีจิตใจสูง ประณีตและประเสริฐ เช่น ความรัก ความเมตตา ความสงสารอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีความยินดี การวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจเสียสละ ความกตัญญูกตเวทิตะ ความละเอียดและกลัวบาป ความเคารพนบถและความสุภาพอ่อนโยน เป็นต้น

ปราชญา กล้าผจญ (2544: 31) ให้ความหมาย หลักคุณธรรมว่านักบริหารที่ดีควรนำหลักธรรมของศาสนามาเปรียบเทียบเพื่อจักได้นำไปใช้เพื่อความเป็นผู้ที่สามารถทำงานได้ดีมีมนุษยสัมพันธ์เป็นผู้นำที่ดี มีคุณธรรมประจำใจ หลักธรรมต่างๆ มีโลกธรรม 8 ประการ ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ทุกข์ และนินทา

บุญมี แทนแก้ว และอุดมลักษณ์ แทนแก้ว (2547: 46-47) ได้ศึกษาหลักคุณธรรมว่าเป็นสิ่งที่บุคคลควรประพฤติ เพื่อให้เกิดประโยชน์หรือหลักธรรมชาติที่ควรประพฤติ เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น ซึ่งมีบุคคลสำคัญให้ความหมายไว้ ดังนี้ Good กล่าวว่า คุณธรรม คือ ความกล้าเลิศจินตนาการและควรประพฤติคุณธรรมเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่าง จึงควรสร้างสมคุณธรรมให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อทำตนเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีและความเติบโตสมบูรณ์ในชีวิตคุณธรรมเป็นบ่อเกิดหรือปัจจัยให้เกิดคุณธรรมอื่นๆ คิด เมื่อฝึกคุณธรรมใดคุณธรรมหนึ่งแล้ว ก็พลอยได้คุณธรรมอื่นๆ ไปด้วย Aristotle กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีเป็นสภาวะจิตใจที่มั่นคง ซึ่งแสดงตัวออกมาในรูปการกระทำที่จงใจและอยู่ในทางสายกลาง ความรู้กับคุณธรรมแยกกันไม่ออก แต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน Titus กล่าวว่า คุณธรรมเป็นคุณภาพ ลักษณะนิสัยของบุคคลที่สังคมยอมรับและเห็นว่ามีคุณค่าซึ่งบุคคลแสดงออกในลักษณะเอื้ออำนวยให้สวัสดิการกลุ่มชน สร้างความดีทางศีลธรรม เป็นบุคลิกลักษณะที่ปฏิบัติดี และ Socrates กล่าวว่า คุณธรรม คือ ความรู้ (Virtue is Knowledge) ถ้ารู้และเข้าใจธรรมชาติแล้ว จะประกอบกรรมดีละเว้นความชั่ว การที่บุคคลกระทำชั่วได้ เพราะไม่รู้หรือมีความขลาดครอบงำ

พระมหาบัณฑิต นิสากัย (2550: 31) สรุปว่า คุณธรรม คือ ความตั้งงามที่ปลูกฝังอยู่ในจิตใจจนเป็นนิสัยและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ควบคุมพฤติกรรมที่สะท้อนออกมาให้ถูกต้องเหมาะสม ฉะนั้นพระสงฆ์จะต้องรักษาภาพพจน์ของตนเองด้วยการศึกษา ค้นคว้าหลักคุณธรรมสำหรับนักบริหารหรือหลักทศพิธราชธรรม เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเพื่อนร่วมงาน ซึ่งจะทำให้เกิดความศรัทธา มีประสิทธิภาพ และมีความน่าเชื่อถือ

สรุปได้ว่า หลักคุณธรรมคือ ความดีงามที่เสริมสร้างให้เป็นผู้มีจิตใจสูง ประณีต และประเสริฐ ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ จริงใจ มีความรัก ความเมตตา ความสงสารอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีความยินดี การวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจเสียสละ ความกตัญญูกตเวที ความละเอียดและกลัวบาป ความเคารพนอบน้อมและความสุภาพอ่อนโยน

3.3.3 หลักความโปร่งใส

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 721) ได้ให้ความหมาย ความโปร่งใส หมายถึง มีคุณสมบัติที่แสงผ่านได้และมองเห็นได้ตลอด

เกษม วัฒนชัย (2543: 4) กล่าวถึง หลักความโปร่งใสในการออกแบบระบบ และถือว่าเป็นกระบวนการในการบริหารทุกขั้นตอนจะต้องยึดหลักความโปร่งใส อธิบายได้ด้วย เหตุผล และมีหลักฐานกำกับเอาไว้

สมาน รังสิโยภุชฎี (2543: 10) กล่าวว่า ความสุจริตและความโปร่งใส รวมถึง การมีระเบียบและการดำเนินงานที่เปิดเผย ตรงไปตรงมา ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร อย่างเสรีและชอบธรรม ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ ซึ่งหมายถึง การที่ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ไม่ว่าจะ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลหรือประชาชนสามารถเข้าตรวจสอบและติดตามผลได้

วีระวัฒน์ บันนิตามัย (2544: 48-51) ได้ให้ความหมาย หลักความโปร่งใส ไว้ว่า ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติทุกระดับต้องสร้างวัฒนธรรมการเรียกรู้ร่วมกันอย่างโปร่งใส สามารถหาหนทาง แก้ไขที่ดีกว่า และทันสมัยสถานการณ์ การเชื่อมั่นในหลักธรรมาภิบาล จึงต้องเน้นการมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมิน สร้างให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของ

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2544: 9) ได้ให้ความหมาย หลักความโปร่งใสไว้ว่า การมีระบบการทำงานที่เปิดเผยที่สนใจ สามารถตรวจสอบ และติดตาม ผลได้ซึ่งรวมถึงมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมา และมีกระบวนการ ให้ประชาชนสามารถตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

โสมนัส ฌ บางช้าง (2544: 48-50) กล่าวว่า ผู้บริหารต้องมีความโปร่งใสในการ บริหาร ไม่ซ่อนเร้น หรือปิดบัง รวมทั้งต้องเต็มใจและอำนวยความสะดวกให้มีกลไกในการตรวจสอบ การปฏิบัติงานของทุกภาคส่วนได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549: 35) ให้ความหมายว่า การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ให้ประชาชนเข้าถึงได้สะดวก และมีส่วนร่วม ตรวจสอบความถูกต้องในการดำเนินงาน

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2550: 9) ได้ให้ความหมายว่า ความโปร่งใส คือ มีกติกาตรงไปตรงมา ไม่มีทุจริตคอร์รัปชัน จ่ายอะไรตรวจสอบได้หมด

สรุปได้ว่า หลักความโปร่งใส คือ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดย ปรับปรุงกลไกการทำงานให้มีความโปร่งใส มีระเบียบและการดำเนินงานที่เปิดเผย ตรงไปตรงมา สามารถตรวจสอบ และติดตามผลได้สะดวก

3.3.4 หลักการมีส่วนร่วม

หลักการมีส่วนร่วมเป็นหลักการหนึ่งของธรรมาภิบาลอาจกล่าวได้ว่า หลักการมีส่วนร่วมมีความสำคัญที่สุดในหลักธรรมาภิบาล ถ้ามองอย่างผิวเผินเมื่อกล่าวถึงหลักธรรมาภิบาล คนส่วนใหญ่จะนึกถึงความโปร่งใสเป็นอันดับแรก แต่ถ้าพิจารณาให้ดี หลักที่มีอิทธิพลอยู่เบื้องหลังและส่งเสริมหลักอื่นๆ นั้น คือ หลักการมีส่วนร่วม ทำนองเดียวกันกับที่หลักการมีส่วนร่วมเป็นหลักการที่สำคัญของความเป็นประชาธิปไตย องค์กร สถาบันการศึกษา และนักวิชาการบริหาร ได้ให้ความหมายของหลักการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 1142) ให้ความหมายว่า ส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เช่น มีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกุศล มีส่วนร่วมในการทุจริต มีส่วนร่วมในการลงทุนบริษัท

สมาน รังสิโยกฤษฎ์ (2543: 10-11) ได้ให้ความหมายของหลักการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การบริหารราชการที่ประชาชนมีโอกาสและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นโอกาสในการเข้าร่วมในทางตรงหรือทางอ้อม โดยผ่านกลุ่มผู้แทนราษฎร ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนโดยชอบธรรม การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเสรี รวมถึงการให้เสรีภาพแก่สื่อมวลชนและประชาชนในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งที่ประชาชนจะมีส่วนร่วม คือ การมีรูปแบบการปกครองและการบริหารงานที่กระจายอำนาจให้กว้างขวาง

วนิดา แสงสารพันธ์ (2544: 42) ได้ให้ความหมายของหลักการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนสามารถที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกันในการบริหารจัดการสังคม ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม

สุรพล พุ่มคำ (2544 : 56) กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ผู้บังคับบัญชาเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามาเกี่ยวข้องกับผูกพันกับงานที่ตนรับผิดชอบทั้งด้านกายและจิตใจ เพื่อให้คนงานเกิดความพึงพอใจในงานที่ตนรับผิดชอบ และพร้อมที่จะดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ

สมยศ นาวิการ (2546: 1-2) กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) คือ กระบวนการของการให้ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ PM เน้นถึงการมีส่วนร่วมช่วยในการทำงานประสานความเข้าใจกันและกันอย่างเข้มแข็ง โดยใช้ความเชี่ยวชาญอย่างสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหาของการบริหารจัดการที่สำคัญ PM จะอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ ถือว่าผู้บริหารแบ่งหน้าที่การบริหารจัดการให้ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาและอยู่ที่การตัดสินใจขององค์กรไม่ใช่เพียงแต่สัมผัสปัญหาหรือแสดงความห่วงใยเพียงส่วนเดียว การทำงานที่มุ่งไปที่เป้าหมายของการทำงานในองค์กรใดองค์กรหนึ่ง ซึ่งลูกจ้างหรือพนักงานชั้นผู้น้อยจะต้องมีส่วนร่วมในการทำงาน และส่วนร่วมที่ว่านี้จะต้องเกิดจากจิตสำนึกของพนักงาน ชั้นผู้น้อยด้วย ไม่ใช่เป็นการสั่งตรงมาจากเบื้องบนให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2550: 7) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ทั้งชายและหญิงมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเท่าเทียมกันทั้งทางตรงและทางอ้อม สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2544: 37) ได้กำหนดแนวทาง ปฏิบัติของหลักการมีส่วนร่วม คือ

1. ปรับปรุงกฎ ระเบียบ และกลไกการให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม
2. กระจายอำนาจการบริหารงานในหน่วยงานหรือสํูทงถิ่น เพื่อส่งเสริม การมีส่วนร่วมของประชาชน
3. ทรนรงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกเรื่องการมีส่วนร่วมแก่เจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน
4. สร้างหลักประกันความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้มีส่วนร่วม บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมี ลี (2544: 2) ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติ ของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

1. การตัดสินใจ (Decision-Making)
2. การเกิดความรู้สึกผูกพันต่อกิจกรรมหรือเรื่องนั้นๆ (Commitment)
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Behavioral Component)

การมีส่วนร่วม จึงเป็นการที่บุคคลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ร่วมเสียสละเวลา แรงงาน วัสดุ อุปกรณ์และอื่นๆ ซึ่งเป็น เรื่องของจิตใจและอารมณ์ของบุคคล ดังนั้น การมีส่วนร่วมควรทำด้วยความสมัครใจ และตั้งอยู่ บนพื้นฐานความเสมอภาค ซึ่งการให้สมาชิกเข้ามามีส่วนในการปฏิบัติอย่างแท้จริงจะทำให้บุคคล ชุมชน เกิดความรู้สึกว่าตนเองได้ลงทุนมีความผูกพันและอุทิศพลังทุกอย่างเพื่อให้งานประสบผลสำเร็จ

สรุปได้ว่า หลักมีส่วนร่วมคือ การเปิดโอกาสให้บุคลากรในองค์กรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมรับรู้ในการบริหารงาน และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญขององค์กร ตลอดจน ร่วมสนับสนุน ติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติตามสิ่งที่ตนได้ร่วมตัดสินใจ เพื่อให้เกิดพลังในการ ดำเนินงานไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีคุณภาพ

3.3.5 หลักความรับผิดชอบ

คำว่า ความรับผิดชอบ เมื่อกล่าวจากคำศัพท์ในภาษาอังกฤษ มีความหมาย ที่ใกล้เคียงอยู่ 2 คำ คือ คำว่า Accountability และคำว่า Responsibility กรมวิชาการ (2541: 5-35) ได้แปลความหมายของศัพท์ทั้งสองไว้ในศัพท์บัญญัติทางการศึกษา ดังนี้ คำว่า Accountability หมายถึง การรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้ และคำว่า Responsibility หมายถึง ความรับผิดชอบ

หลักความรับผิดชอบ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบ บริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 หมายถึง การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึก ต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมือง และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนเคารพ ในความคิดเห็นที่แตกต่าง ความกล้าที่จะยอมรับผลดีและเสียจากการกระทำของตน (วีระ ไชยธรรม. 2542: 10)

หลักความรับผิดชอบ ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (2549:28) หมายถึง ให้ตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมการใส่ใจในปัญหาบ้านเมือง มีความกล้าหาญที่จะรับผิดชอบผลจากการกระทำ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 1142) ให้ความหมายหลักความรับผิดชอบว่า ยอมรับผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไป หรือที่อยู่ในความดูแลของตน

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2550: 7) กล่าวว่า หมายถึง ความรับผิดชอบในฐานะหน้าที่ทำอะไรแล้วต้องสนองตอบต่อสังคม มีองค์กรหน่วยงานพร้อมที่จะถูกตรวจสอบ มีหลักคุณธรรม แต่งตั้งโดยสุจริตเที่ยงธรรม มีอะไรต่างๆ ที่ถูกต้องชอบธรรม

ติน ปรัชญพฤทธ์ (2548: 4) ในผลงาน “ศัพทรัฐประศาสนศาสตร์” อธิบาย Accountability ว่าความพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ หมายถึงความรับผิดชอบต่องานโดยมีผู้อื่นคอยตรวจสอบการปฏิบัติงานอีกชั้นหนึ่ง

วนิดา แสงสารพันธ์ (2544: 42) กล่าวว่า ความรับผิดชอบผลการตัดสินใจของตนและมีเหตุผลที่อธิบายได้ (Accountability) เป็นความรับผิดชอบในบทบาทภาระหน้าที่ที่มีต่อสาธารณะโดยมีการจัดองค์กร การกำหนดกฎเกณฑ์ที่เน้นการดำเนินงานที่ตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มต่างๆ ทั้งยังสามารถที่ถูกตรวจสอบและวัดผลการดำเนินงานได้ทั้งในเชิงปริมาณ คุณภาพ และประสิทธิภาพ

การลงมือปฏิบัติงานหลังจากที่ได้รับมอบหมายให้ทำงาน สิ่งที่ต้องคำนึงคือ การสำนึกหรือรู้จักตนเองที่กำลังทำงานอะไร และยึดถือปฏิบัติตน หรืออุทิศตนทำงานอย่างเต็มที่จนสุดความสามารถที่ได้รับมอบหมาย เป็นการขยายขอบเขตของงานออกไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็วให้ตรงกับความพึงพอใจขององค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2544: 8) ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติของความรับผิดชอบไว้ ดังนี้

1. ให้ผู้บังคับบัญชาเป็นแบบอย่างที่ดี มีมาตรฐานหรือข้อกำกับความประพฤติ
2. สร้างความสำนึกเรื่อง ความรับผิดชอบของตนเอง (Self-Accountability) เช่น ใช้การมีส่วนร่วม ระบบการตรวจสอบ ระบบประเมินผลแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

3. ส่งเสริมผู้มีความรู้ความสามารถ โดยใช้ระบบการให้รางวัลและระบบจูงใจอื่นๆ

สรุปได้ว่า หลักความรับผิดชอบคือ การตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมในการให้ความช่วยเหลือแก่สังคมในด้านต่างๆ การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมือง และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง ความกล้าที่จะยอมรับผลดีและเสียจากการกระทำของตน

3.3.6 หลักความคุ้มค่า

วิระ ไชยธรรม (2542:12-13) กล่าวอ้างถึงระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ให้ความหมายหลักความคุ้มค่าว่า การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่จำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยธรรงค์ให้คนไทยรู้จักการประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่าสร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพ สามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกและการรักษาสภาพของทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน การใช้ทรัพยากรต้องเป็นไปด้วยความประหยัด หมุนเวียนใช้ และสร้างทดแทนใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ พยายามลดการเกิดมลภาวะทั้งในดิน น้ำ และอากาศ เพื่อการส่งทอดทรัพยากรที่มีความสมบูรณ์ให้คนไทยรุ่นต่อไป มีรายงานผลการดำเนินงานและแสดงประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรต่อสาธารณะ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีความเข้าใจเป็นอย่างดีในเรื่องประสิทธิภาพและความคุ้มค่าของโครงการ ผู้บริหารต้องทบทวนงานในความรับผิดชอบทั้งหมด เพื่อพิจารณาถ่ายโอนงานที่ภาคธุรกิจเอกชนหรือภาคประชาชนทำได้และมีประสิทธิภาพสูงกว่าเลือกนำเข้าเทคโนโลยีสมัยใหม่และพัฒนาความสามารถของเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องโดยสม่ำเสมอ

บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมี ลี (2544: 58) ได้เสนอหลักธรรมาภิบาลที่สอดคล้องกับหลักความคุ้มค่าว่า ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รัฐสามารถจัดสรรและใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในสังคมโดยรวมถึงการทำงานที่รวดเร็ว มีคุณภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าไม่ใช่แต่การตัดสินใจเฉพาะผู้นำเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องได้รับคำแนะนำและปรึกษาหารือ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่แน่นอน อันจะก่อให้เกิดความคุ้มค่าในการใช้จ่ายเงินงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด สิ่งที่ได้จากการใช้จ่ายต้องมีคุณภาพและมีอายุระยะเวลาในการใช้งานที่เน้นทางด้านประสิทธิภาพทนทานเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งจะต้องไม่มองข้ามการตัดสินใจของผู้ร่วมงานด้วย อาจเป็นข้อยืนยันถึงความเป็นไปได้และได้ข้อสรุปที่ดีนั่นเอง

เกษม วัฒนชัย (2543: 4) ได้นำเสนอแนวทางการปฏิบัติตามหลักความคุ้มค่า ดังนี้

1. การทำกิจการใด ต้องสร้างระบบคุณภาพมาตรฐาน (Quality and Standard) ควบคู่กันไปให้มีการกำหนดระดับมาตรฐานที่จะมุ่งไปสู่รูปแบบของวิธีปฏิบัติจากการสร้างคู่มือปฏิบัติและวัดผลประเมินผลเป็นระยะ ๆ

2. การบริหารจัดการทุกด้าน ต้องยึดหลักประหยัดและหลักประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรขององค์กรอย่างคุ้มค่าที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2544: 38) ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติของหลักความคุ้มค่า ดังนี้

1. สร้างจิตสำนึกแก่เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานในการประหยัดการใช้ทรัพยากร
2. ลดขั้นตอนการให้บริการ/การทำงาน
3. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อลดต้นทุน/เพิ่มผลผลิต

4. กำหนดเป้าหมายและมาตรฐานการทำงาน
5. มีระบบติดตามประเมินผลเพื่อเปรียบเทียบความคุ้มค่าในการดำเนินการ
6. มีระบบการรายงานผลที่สอดคล้องกับระบบการประเมินผล
7. ใช้เทคนิคการบริหารงานแบบใหม่สำหรับบางงานที่หน่วยงานไม่ทำเอง

สรุปได้ว่า หลักความคุ้มค่าคือ การใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดประโยชน์อันสูงสุด

แก่ส่วนรวม โดยตรงคือให้พระภิกษุสามเณร และบุคคลที่อยู่ในวัดมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า และรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการปรับปรุงรูปแบบการจัดพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา ให้มีความสอดคล้องกับยุคปัจจุบัน เน้นความเป็นระเบียบเรียบร้อย ประหยัด ได้ประโยชน์และส่งเสริมปัญญา

4. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

4.1 พรรษา

พรรษาในที่นี้ หมายถึง จำนวนการจำพรรษาของพระสงฆ์ซึ่งมีปีละหนึ่งครั้ง หากจำพรรษามาแล้ว 5 พรรษาก็เท่ากับ 5 ปีนั่นเอง เช่น พระน้อยบวชมาแล้ว 5 พรรษาแสดงว่าพระน้อยบวชมาแล้ว 5 ปี (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). 2548: 625) ซึ่งก็คืออายุของพระสงฆ์นั่นเอง และอายุของบุคคลนั้นสามารถนำมาใช้อธิบายและทำนายปรากฏการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลได้ จึงมีนักวิชาการนำอายุมาใช้เป็นตัวแปรในการวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ อยู่เสมอ ซึ่งพระมหามณเฑียร วรธมโม (ซ้ายเกลี้ยง) (2552: 89) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา พบว่า พระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน ส่วนพระมหาสมปอง นุ่นนุ่น (2552: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในด้านการจัดการศึกษาและเผยแผ่พุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า พระสังฆาธิการที่มีพรรษาต่างกัน มีบทบาทในด้านการจัดการศึกษาและเผยแผ่พุทธศาสนาโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยที่พระสังฆาธิการที่มีพรรษา 21 ขึ้นไป พรรษาแตกต่างกันกับพระสังฆาธิการที่พรรษา 5-10 พรรษาและ 16-20 พรรษาขึ้นไป

จากแนวคิดและผลการวิจัยดังกล่าวทำให้กล่าวได้ว่า พรรษาของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสมีผลต่อพฤติกรรมบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลซึ่งพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ที่มีพรรษามากน่าจะมีความสามารถในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลมากกว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีพรรษาน้อย

4.2 ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง

ประสบการณ์คือ การผ่านงานและการได้ลงมือปฏิบัติงานอันเป็นการสร้างความชำนาญในการทำงาน ได้เรียนรู้ประสบการณ์ตรง จึงได้พบกับปัญหาอุปสรรคและทำให้มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ไม่เท่ากัน สอดคล้องกับปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546:10) ที่กล่าวว่า บุคคล ที่อยู่ในอาชีว นานกว่าย่อมมีความสามารถในการปฏิบัติต่อเรื่องนั้นๆ มากกว่าผู้ที่ไม่มีประสบการณ์น้อยกว่าเพราะ ประสบการณ์ในอดีตมีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ผู้ปฏิบัติงาน

ได้เรียนรู้และเข้าใจว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดควรเสี่ยงหรือไม่ควรเสี่ยงสามารถพิจารณาและวิเคราะห์
แก้ปัญหาที่เผชิญได้ดี จึงทำให้นักวิชาการนำประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งมาใช้เป็นตัวแปร
ในการวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์ อานนโท (นรมาตร์) (2552: 86)
ได้วิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุปฏิบัติธรรม 7
พบว่า พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีการประยุกต์ใช้ หลักภิกขุ
ปฏิบัติธรรม 7 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
ขณะที่ดำรง พลโกชน (2544: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนา
ของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า เจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส
ต่างกัน ใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้
พระมหาวิชชัย รสเลิศ (2551: 84) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร พบว่า ประสบการณ์การสอน
มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลด้านการเผยแผ่ศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
มีผลต่อพฤติกรรมการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลซึ่งพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มี
ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งมากน่าจะมีพฤติกรรมการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
มากกว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งน้อย

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

สุวรรณ ทองคำ (2545: 183) ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี ใน 6 ด้าน คือ ด้านหลักนิติธรรม
หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใสในการทำงาน หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และ
หลักความคุ้มค่า กลุ่มตัวอย่างเป็นครูและผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 423 คน เครื่องมือที่ใช้ในการ
เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่
บริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลอยู่ระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ส่วนใหญ่บริหารงาน
ตามหลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับมากทุกด้าน ยกเว้น ด้านหลักคุณธรรม มีการบริหารงานตามหลัก
ธรรมาภิบาลอยู่ในระดับมากที่สุด และพบว่า คุณวุฒิและประสบการณ์ในการบริหารที่ผู้บริหารดำรง
ตำแหน่งอยู่กับสภาพการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลในโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันทุกด้าน อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ .01

เบญจวรรณ วันดีศรี (2546: 98) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความเป็นธรรมาภิบาล
ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดร้อยเอ็ด ใน 6 ด้าน คือ ด้านหลักนิติธรรม หลัก
คุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และด้านความมีประสิทธิภาพ
กลุ่มตัวอย่างเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 186 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม

ข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า ด้านหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความรับผิดชอบ และด้านความมีประสิทธิภาพมีธรรมาภิบาลระดับสูง ส่วนด้านหลักความโปร่งใส และด้านหลักความมีส่วนร่วม มีธรรมาภิบาลระดับต่ำ

วัชรพงษ์ ตลอดพงษ์ (2548: บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารสถานศึกษา ขึ้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ ใน 6 ด้าน คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีระดับการปฏิบัติการบริหาร สถานศึกษาชั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับมากในทุกด้าน

ทองสุข มาดัยคำมี (2549: 110-111) ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมาภิบาลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ใน 6 ด้าน คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า กลุ่มตัวอย่างเป็นครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 593 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า ระดับการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมาภิบาลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับของค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนี้ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความคุ้มค่า หลักความมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบ

พระมหาบัณฑิต นิสากัย (2550: 79-80) ศึกษาวิจัยเรื่อง หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารจัดการวัด : กรณีศึกษาวัดมหานาราม พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ใน 6 ด้าน คือ ด้านหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใสในการทำงาน หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนที่เข้ามาทำบุญ และพระนิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี จำนวน 120 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักคุณธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านหลักนิติธรรม ด้านหลักความโปร่งใสในการทำงาน ด้านหลักการมีส่วนร่วม ด้านหลักความรับผิดชอบ และด้านหลักความคุ้มค่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

พระชนดล นาคสุณฺโณ (นาคพิพัฒน์) (2550: 99-101) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ใน 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ กลุ่มตัวอย่างเป็นพระสังฆาธิการ จำนวน 224 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีบทบาทในการบริหารกิจการ

คณะสงฆ์ในด้านการปกครอง อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษา การศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกันมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และขอเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีการปกครองพระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาให้พระภิกษุ สามเณร ดำเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัดอย่างมีระเบียบ

พระครูสังฆรักษ์พิศวีร์ ธีรปัญญา (ภวกานันท์) (2551: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์:ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ใน 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวม อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ 2) การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน

อารยา กอบความดี (2551: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล กรณีศึกษาวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบและกลไกการบริหารวัดแต่ละแห่ง สามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อการบริหารวัดได้อย่างเหมาะสม โดยใช้หลักธรรมวินัยนำหน้า ใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบ หากมีปัญหาการจัดการทางสังคม เศรษฐกิจ ก็ประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล เพื่อการป้องกัน และแก้ไขปัญหาได้อย่างกลมกลืน ผลการวิจัยการบริหารวัดสามพรานตามหลักธรรมาภิบาล พบว่า ทุกมิติของการบริหารกิจการของวัดสามพรานสามารถกำหนดเทคนิค สาระสำคัญของการใช้หลักธรรมาภิบาลแต่ละหัวข้อได้อย่างชัดเจน ส่วนแนวทางวิธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารวัดโดยทั่วไปนั้น การวิจัยพบว่า ควรมีขั้นตอนดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมพื้นฐานของวัดด้านชุมชน ด้านสังคม ด้านบุคคล ด้านวัฒนธรรม และการจัดการของวัด 2) การวิเคราะห์รูปแบบการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล 3) ออกแบบการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล และ 4) การดำเนินการตามที่กำหนดไว้ให้ครบทุกด้าน และดำเนินการทุกขั้นตอนคือ การอบรมความรู้ด้านธรรมาภิบาล การจัดทำระบบการบริหารด้วยการจัดทำคู่มือธรรมาภิบาล มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สร้างการรับรู้และการยอมรับรูปแบบการบริหาร แล้วมีการติดตามประเมินผล

อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ก็จะทำให้วัดมีรูปแบบการบริหารวัดด้วยหลักธรรมาภิบาลที่ชัดเจน เป็นระบบและเป็นรูปธรรมชัดเจน

พระมหาชาลิต ชาตเมธี (ดงแก้ว) (2552: 115-118) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของ พระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ตใน 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ กลุ่มตัวอย่างเป็นพระภิกษุสามเณรที่สังกัดมหานิกายที่จำพรรษาอยู่ในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 243 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ผลจากการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ตทั้ง 6 ด้าน โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อบทบาท ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ตในด้านการปกครองและด้านการ สาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศาสนศึกษา ด้านการ สาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบความคิดเห็น เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุสามเณรในจังหวัดภูเก็ตมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามสถานภาพ อายุ จำนวน พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ส่วนพระภิกษุ สามเณรที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต ไม่แตกต่างกัน

พระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตร์) (2552: 83-85) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหาร กิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม 7 กลุ่มตัวอย่าง เป็นพระสังฆาธิการ จำนวน 159 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพรโดยส่วนมากแล้วได้นำหลักภิกขุ อุปหานิยธรรม 7 ไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยภาพรวม อยู่ในเกณฑ์ที่มาก โดย พระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพรได้ดำเนินการประชุมพระภิกษุสามเณรในพื้นที่เขตปกครองเป็นประจำ และยังมีการประชุมร่วมกันระหว่างสงฆ์กับผู้นำชุมชน พร้อมกันนี้ยังมีการประเมิน ให้ความสำคัญ กับการประชุมโดยสละเวลามาเข้าร่วมประชุม มีการวางกฎระเบียบให้แก่คณะสงฆ์ด้วยการรณรงค์ ให้วัดเป็นสถานที่ปลอดบุหรี่ มีการยกย่องพระมหาเถระผู้ทำคุณงามความดีและเชิดชูให้เกียรติประวัติ ทำความเข้าใจในการบริหารงานตามจารีตพระพุทธศาสนา มีการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยให้ความรู้ ถึงประโยชน์ของธรรมชาติ ทั้งนี้ยังส่งเสริมการปรับภูมิทัศน์ภายในอาวาสในเขตการปกครอง ให้เป็นลานธรรม เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้มีสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านธรรมะ ทำให้ เกิดความรู้ความเข้าใจหลักธรรมและส่งผลให้เกิดทัศนคติใหม่ๆ ในหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา

พระมหาปวิวัฒน์ ฐิตวิริโย (กุลนิवाद) (2552: 88-89) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็น ของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ใน 6 ด้าน หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อสังคม และหลักความคุ้มค่า กลุ่มตัวอย่างเป็นพระภิกษุ จำนวน 199 รูป เครื่องมือ

ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แบ่งตามหลักธรรมาภิบาล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ในด้านหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล จำแนกตามสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิทางการศึกษา แขนกธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกเปรียญธรรม พบว่า พระภิกษุที่มีอายุและวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาลแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนพระภิกษุที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิทางการศึกษาแผนกธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ไม่แตกต่างกัน

พระเสถียร จิติสมฺปนฺโน (ประทุมวงศ์) (2552: 101-102) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ใน 6 ด้าน คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า กลุ่มตัวอย่างเป็นพระภิกษุ จำนวน 270 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าอาวาสในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ทั้ง 6 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าอาวาสในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ด้านหลักนิติธรรม ด้านหลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านหลักคุณธรรม ด้านความโปร่งใส ด้านหลักการมีส่วนร่วม และด้านหลักความรับผิดชอบ อยู่ในระดับปานกลาง

พระมหาพุทธวิวงศ์ นภฎฐญฺญ (สุวรรณ์รัตน์) (2552: 142-146) ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานของวัดตามหลักธรรมาภิบาล : ศึกษากรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ใน 6 ด้าน คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นพระเถระ จำนวน 7 รูป พระลูกวัด 7 รูป และประชาชน 6 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลจากการวิจัยพบว่า คณะสงฆ์ไทยได้บริหารองค์การคณะสงฆ์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล ทั้ง 6 ประการ อันได้แก่ 1) หลักนิติธรรม คณะสงฆ์ได้ยึดหลักพระธรรมวินัย และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์ 2) หลักคุณธรรม คณะสงฆ์ได้มีการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในหมู่พระภิกษุสามเณร ตลอดจนถึงประชาชนโดยทั่วไปในรูปแบบต่างๆ เช่น จัดการศึกษา พระปริยัติธรรม จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ให้การสนับสนุนโรงเรียนวิถิพุทธ เป็นต้น 3) ความโปร่งใส คณะสงฆ์ได้มี กฎ ระเบียบที่รัดกุมเกี่ยวกับการดูแลศาสนสมบัติกลางและศาสนสมบัติของวัดตามกฎระเบียบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติอย่างเคร่งครัด 4) หลักการมีส่วนร่วม คณะสงฆ์ได้จัดรูปแบบการปกครองแบบมีส่วนร่วมเพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรง

ตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ 5) หลักความรับผิดชอบ งานเผยแผ่พระศาสนาอันเป็นภารกิจหลักของคณะสงฆ์ที่จะต้องดำเนินการให้เกิดเป็นรูปธรรม และ 6) หลักความคุ้มค่า คณะสงฆ์ได้มีการบริหารทุกองค์การให้เกิดประโยชน์อันสูงสุด เช่น สถานที่ใดที่ไม่ได้มีการใช้สอยก็แบ่งให้ประชาชนเช่าเพื่ออยู่อาศัยหรือสร้างอาคารพาณิชย์ สร้างโรงเรียน สถานพยาบาล เป็นต้น และพบว่า วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้มีการบริหารจัดการเกี่ยวกับกิจการของวัดอันมีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล ทั้ง 6 ประการ ซึ่งในบางประเด็นก็อาจเด่นชัดเป็นรูปธรรม เช่น ในด้านหลักนิติธรรม วัดได้ปกครองคณะสงฆ์โดยยึดหลักธรรมวินัย และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ตลอดถึงวัดได้วางกฎระเบียบของวัดทั้งในส่วนของพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด ด้านคุณธรรม วัดได้มีการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่พระภิกษุสามเณร ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป เช่น การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินยาธิการ การปาฐกถาธรรมประจำวันอาทิตย การปฏิบัติธรรมสุดสัปดาห์ การอุปสมบทประจำเดือน เป็นต้น หลักการมีส่วนร่วม วัดได้จัดรูปแบบการปกครองภายในแบบกระจายอำนาจหน้าที่ไปยังพระภิกษุรูปอื่นๆ อันไปตามภารกิจของคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการกับอีก 5 สายงาน เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถได้เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในการบริหารงาน คณะสงฆ์ของวัด ความคุ้มค่า วัดชลประทานรังสฤษฎ์ มีการปฏิรูปการจัดพิธีกรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยเน้นหลักในการจัดที่ว่าเป็นระเบียบเรียบร้อย ประหยัด ได้ประโยชน์และส่งเสริมสติปัญญา

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

บอร์ช (Borch. 2007: 529-546) ได้ศึกษา เรื่อง ศาสนาพุทธ การเมือง และชาตินิยม ในศตวรรษที่ 20 และ 21 พบว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีการเข้าใจอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการสิ้นสุดของศตวรรษที่ 20 เกิดการแพร่หลายของพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ และเกิดการขยายความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันของชาวพุทธด้วยกัน เกิดการแยกกลุ่มทางพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตามผู้ศึกษามีความเห็นว่าการที่พุทธศาสนิกชนไม่สามารถจะเข้าใจได้หากอยู่ภายนอกบริบทของชาติ แต่ถึงกระนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างชาวพุทธ เป็นความจริงที่เกิดขึ้นและมีความสำคัญอย่างมาก คณะสงฆ์ก็ยังคงอยู่ภายใต้การบริหารโดยรัฐบาลระดับชาติ พระสงฆ์และแม่ชียังคงเป็นพลเมืองของชาติรัฐ โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น คือความเป็นผู้เลื่อมใสในศาสนาพุทธร่วมกันซึ่งยังคงเป็นปัญหาระหว่างประเทศและระดับประเทศ

ท็อพฮอฟ (Tophoff. 2007: Abstract) ได้ศึกษา เรื่อง หลักปฏิบัติทางจริยธรรม ในองค์กรยุคใหม่ พบว่า ธรรมาภิบาลของบริษัทมีการกำหนดอย่างชัดเจนในแนวทางปฏิบัติของซาร์เบน-อ็อกเลย์ ซึ่งได้กลายเป็นกฎหมายของสมาพันธ์รัฐในปี ค.ศ. 2000 โดยรวมถึงแนวทางปฏิบัติทางจริยธรรม ที่กำหนดพฤติกรรมของลูกจ้างและความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรและผู้ถือหุ้น ขณะที่แนวปฏิบัติเหล่านี้เป็นเรื่องภายนอกต่อบุคคล การศึกษาครั้งนี้ได้อภิปรายการเกิดขึ้นของสัญญาแต่ก่อนภายในเพื่อการบริหารจัดการที่ถูกต้อง ในความรู้สึกของชาวพุทธแนวปฏิบัติทางจริยธรรมดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่เป็นแนวทางที่เข้าถึงจิตใจเท่านั้น แต่ได้ขยายเข้าไปสู่โลกภายนอก ภายในทัศนะนี้ แนวปฏิบัติเป็นการเสนอการสอนเชิงจริยธรรมของนักปรัชญาหมิงชาวจีน

หวัง ยางหมิง (Wang Yangming. 1472-1529) แต่กระนั้นท่านหวังได้รับการยอมรับว่าเป็นนักปรัชญาแนวทางคำสอนขงจื้อสมัยใหม่ ในบทความนี้ท่านหวังเป็นนักคิดเชิงสัมมนาภายในวิธีการคำสอนของหวังในรูปแบบพุทธศาสนิกชนเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองที่ถูกนำเสนอเพื่อการเข้าถึงความรู้ภายในตัวบุคคลซึ่งแสดงให้เห็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง

วอลเตอร์ (Walter. 2007: Abstract) ได้ศึกษาพระนักกิจกรรมเกี่ยวกับป่า การเรียนรู้แบบผู้ใหญ่และการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมของชาวพุทธในประเทศไทย พบว่า ในประเพณีของการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของรากหญ้าทั่วโลก พระสงฆ์ชาวพุทธนักกิจกรรมในชนบทของประเทศไทย ตั้งแต่ในช่วงปลายของทศวรรษ 1980 ได้นำการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรป่าชุมชน น้ำ และที่ดิน ในขณะที่เดียวกันการทำลายต่ออำนาจรัฐ และความร่วมมือของนักเศรษฐศาสตร์ในการพัฒนากรอบแนวคิด ส่วนใหญ่จะมีชื่อเสียงในฐานะพระนักพัฒนา และพระนักอนุรักษ์ ที่ได้นำชาวบ้านในท้องถิ่นและนักกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ในการทำสัญลักษณ์โดยการบวชต้นไม้ใหญ่และป่าเพื่อความหวังว่าไม่เพียงแต่การป้องกันป่าจากการถูกตัด แต่เป็นการสอนประชาชนให้เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า การศึกษานี้ได้แสดงถึงประวัติศาสตร์ ปรัชญา และการปฏิบัติของการเคลื่อนไหวของพระในกิจกรรมเกี่ยวกับป่าในประเทศไทย เพื่อการสร้างการเรียนรู้ในแนวการศึกษาผู้ใหญ่ในการเคลื่อนไหวสังคมแนวใหม่ และคุณค่าของกิจกรรมดังกล่าวเพื่อการศึกษาผู้ใหญ่ด้านสิ่งแวดล้อม

อินอวนและคนอื่นๆ (Inauen; et al. 2009: Abstract) ได้ศึกษา เรื่อง การมุ่งอนาคต: ภาพของวัดในการบริหารจัดการ วิกฤตทางการเงิน เป็นวิกฤตของการบริหารจัดการเหมือนกันในการศึกษาเพื่อการตอบคำถามและแก้ปัญหาของนักการศึกษาและเหล่านักปฏิบัติได้เสนอแนะให้ปรับปรุงการควบคุมผลลัพธ์ที่ออกมา เช่น แรงจูงใจภายนอกที่ดีกว่า หรือกฎระเบียบที่เคร่งครัด วัดแสดงให้เห็นถึงรูปแบบทางเลือกที่อาจมีความเหมาะสมเป็นอย่างมากต่อการเสริมสร้างคุณภาพการบริหารจัดการที่ยั่งยืนและเป็นการลดปัญหาของหน่วยงาน ในประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของวัดต่างๆ เจ้าอาวาสบางท่านและพระบางรูปมีชื่อเสียงในด้านการใช้จ่ายจากงบประมาณของตนเอง และบางวัดไม่มีระเบียบวินัยในการบริหารจัดการ หลายวัดได้พัฒนาระบบพิเศษเพื่อต่อต้านการใช้จ่ายงบประมาณที่สูงเกินไปเพื่อความมั่นใจและเชื่อมั่นในความอยู่รอดที่อยู่มาได้หลายศตวรรษ อย่างแรก ธรรมาภิบาลของวัดได้มุ่งเน้นการควบคุมระบบอุปถัมภ์มากกว่าการควบคุมผลลัพธ์ที่ออกมา อย่างที่สอง หลายวัดได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการป้องกันปัญหาของหน่วยงานโดย ระเบียบวินัยภายนอกที่มีความสมบูรณ์กับการจูงใจพฤติกรรมภายใน เช่น ระบบค่านิยมและชื่อเสียง อย่างที่สามสมาชิกขององค์กรที่ได้ลงทุนเฉพาะให้กับองค์กรถูกจูงใจโดยสิทธิการมีส่วนร่วมในคณะกรรมการและการตัดสินใจร่วมกัน

โรสท์และคนอื่นๆ (Rost; et al. 2010: Abstract) ได้ศึกษาเรื่อง องค์กรธรรมาภิบาลของพระเบเนดิกไทน์: สิ่งใดสามารถสร้างการเรียนรู้ในความร่วมมือ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างของวัดที่ได้รับการศึกษาครั้งใหม่ในเชิงรายละเอียดและการนำผลการศึกษาไปแก้ปัญหาของหน่วยงานขององค์กรสมัยใหม่ ในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของวิกฤตการณ์และการหาคำตอบ

จากข้อคำถาม ถ้าเหล่าวัดเบญจกิติสามารถแก้ปัญหาขององค์กรได้ การวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า วัดได้จัดตั้งเครื่องมือการบริหารจัดการพื้นฐานในช่วงแรกและความสามารถเพื่อการอยู่รอดในหลาย ศตวรรษ กลุ่มตัวอย่างเป็นพระเบญจกิติที่เคยอยู่ในบาวาเวีย บาเดน วูร์เทมเบอริก และเยอรมัน ที่พูดสวิสเซอร์แลนด์เพื่อศึกษาช่วงเวลาของการใช้ชีวิต และเหตุผลสำหรับการตอบคำถาม กลไก ทางการบริหารจัดการได้ถูกนำมาวิเคราะห์ในรายละเอียด ในที่สุดได้สรุปถึงความสัมพันธ์ในความ ร่วมมือสมัยใหม่ แนวคิดทฤษฎีพื้นฐานขึ้นอยู่กับแนวคิดหลักของหน่วยงาน จิตวิทยาทางเศรษฐศาสตร์ เหมือนกับทฤษฎีแนวคิดที่เชื่อมโยงกัน ผลการวิจัยพบว่า วัดที่ได้รับการศึกษาวิจัยแสดงให้เห็นถึง ช่วงชีวิตเฉลี่ยของระยะเวลาของวัดเกือบ 500 ปี และ 1 ใน 4 ของวัด ได้ยุติบทบาทลงซึ่งเป็นผลจาก ปัญหาต่างๆ ของวัด การศึกษานี้ได้กล่าวถึงความสำเร็จที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากโครงสร้างการบริหาร จัดการที่เหมาะสม ที่ขึ้นอยู่กับกลไกการควบคุมภายใน ซึ่งมีข้อจำกัดการวิจัย/ สิ่งที่เกี่ยวข้อง: วัดเบญจกิติ และความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความแตกต่างพื้นฐานในเป้าหมายของพวกเขา ข้อจำกัดที่เพิ่มเข้ามาของการศึกษาลักษณะวัดคือแนวโน้มเพื่อการสนับสนุนกลุ่มนักคิด อันตราย ของภาวะผู้นำแบบเผด็จการและความรับผิดชอบในระยะยาวของชีวิต และสิ่งที่เกี่ยวข้องในทาง ปฏิบัติ: การบริหารจัดการขององค์กรมีการกำหนดรูปแบบในการอภิปราย เพื่อแก้ปัญหาขององค์กร ในปัจจุบันและการควบคุมสะดวกและดีขึ้น รวมถึงการสร้างคุณค่า/ค่านิยม: วัดที่ได้รับการวิเคราะห์ โดยการศึกษารูปแบบใหม่ได้ถูกนำเสนอเพื่อความเข้าใจประสิทธิภาพของการจงใจพฤติกรรม ภายในและการรวมสิ่งจูงใจกับกลไกการควบคุมภายนอกในการบริหารจัดการด้วยความร่วมมือ

พัฒนา กิติอาสา (Kitiarsa. 2010: Abstract) ได้ศึกษา เรื่อง การดำเนินการทางพุทธ ศาสนาในระดับชาติรัฐ: การขับเคลื่อนศาสนาระหว่างประเทศ ตลาดทางจิตวิญญาณ และพระสงฆ์ ไทยที่ย้ายไปสู่สิงคโปร์ พบว่า บทความนี้เป็นการเสนอความคิดเห็นในเรื่องของการเคลื่อนย้าย ระหว่างประเทศในรากของวัฒนธรรมและศาสนา ศาสนาและการเคลื่อนย้ายของมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่ สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้และได้เกิดขึ้นมาหลายศตวรรษแล้ว การเคลื่อนย้ายดังกล่าวได้ สนับสนุนการเดินทางข้ามเขตแดนของนักบวชทางศาสนาและบุคคลทั่วไปที่ออกจากถิ่นฐานตนเอง หรือช่องทางการมีปฏิสัมพันธ์กันเหมือนกับความตึงเครียดที่มีการข้ามเส้นของชาติพันธุ์ทางวัฒนธรรม และความแตกต่างระดับชาติ บทความนี้ใช้กรณีศึกษาของพระสงฆ์ไทยที่ข้ามย้ายมาจากประเทศไทย โดยภารกิจทางด้านการเผยแพร่ศาสนาข้ามชายแดน และรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติทางศาสนา ในสิงคโปร์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงบางบทบาททางศาสนาในบริบทบริเวณชายแดนของการเคลื่อนย้าย ระหว่างประเทศและการตั้งถิ่นฐานในรัฐเมืองที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ภายใต้ นโยบายความสมานฉันท์ทางศาสนาและเชื้อชาติของสิงคโปร์ พระสงฆ์ไทยได้กลายเป็นตัวแทนใน การเคลื่อนย้ายข้ามแดนที่เผยแพร่ธรรมะและให้ชี้แนะแนวทางทางพุทธศาสนาให้กับพุทธศาสนิกชน ภายใต้โครงสร้างระเบียบหลักเกณฑ์ที่มีการตรวจสอบอย่างละเอียดในสิงคโปร์

บอร์เชอร์ท (Borchert. 2010: Online) ได้ศึกษา เรื่อง แรงงานพระ: ความคิดเกี่ยวกับการ ทำงานของพระในการใช้ชีวิตร่วมกันของชุมชนเถรวาท พบว่า การทำงานของพระสงฆ์ชาวพุทธ ได้รับความเข้าใจในลักษณะที่แตกต่างในสองลักษณะหรือ “ภาวะ” ภาวะของหนังสือ และภาวะของ

การทำความเข้าใจ ในคำอื่น พระ (และเถร) ซึ่งเข้าใจว่าเป็นการศึกษาหรือการทำสมาธิ ขณะที่ไม่มีบุคคลใดสามารถปฏิเสธว่าพระได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมเหล่านี้ประกอบด้วยบางส่วนเล็กน้อยของการทำงานที่เกี่ยวกับพระและวัด ในพื้นฐานของสถานที่ทำงานที่ควบคุมในชุมชนเถรวาทในตะวันตกเฉียงใต้ของจีนเพื่อการขยายภาพของแรงงานพระที่เหมาะสม รวมทั้งกิจกรรมที่พิเศษทางศาสนา ซึ่งเป็นเพียงการมองความหลากหลายในภาพกว้างของกิจกรรมในการเริ่มทำความเข้าใจพระอย่างชัดเจนในฐานะนักปฏิบัติเพื่อสังคม

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า หลักธรรมาภิบาลหรือที่เรียกว่าหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เป็นแนวทางของการบริหารจัดการที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน โดยรัฐได้ออกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีให้หน่วยงานราชการถือปฏิบัติ ซึ่งหลักการบริหารดังกล่าวสามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ได้กับหลักการบริหารทั่วไปได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นหลักการที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลต่อองค์กรอย่างมาก ซึ่งหลักการบริหารจัดการ ที่ดีนั้น แม้ในองค์กรทางพระพุทธศาสนาก็มีความจำเป็นที่จะต้องนำหลักการบริหารนี้มาช่วยในการบริหารจัดการวัด ซึ่งวัดเองก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากหลักของการบริหารเหล่านี้ไปได้ ถึงแม้ว่าวัดจะเป็นหน่วยงานในการขับเคลื่อนในด้านคุณธรรม จริยธรรมก็ตาม แต่ก็ยังไม่แน่ว่าวัดจะมีการบริหารจัดการ ที่ดีและมีประสิทธิภาพได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ที่จะศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งผลวิจัยจะเป็นประโยชน์แก่พระสังฆาธิการทุกระดับ ในการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข เพื่อเป็นการธำรงรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่กับสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์สืบต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พระสงฆ์ฆาติการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปี พ.ศ. 2553 จำนวน 205 รูป

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยเป็นพระสงฆ์ฆาติการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปี พ.ศ. 2553 โดยมีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1. กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie; & Morgan. 1970: 608) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 136 รูป
2. สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยใช้จังหวัดเป็นชั้นในการสุ่ม (Strata)
3. เทียบสัดส่วนของจำนวนพระสงฆ์ฆาติการระดับเจ้าอาวาส จำแนกตามจังหวัด เพื่อกำหนดจำนวนของกลุ่มตัวอย่าง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ได้จำแนกตามจังหวัด ดังนี้ ปัตตานี 57 รูป ยะลา 31 รูป และนราธิวาส 48 รูป รวมทั้งหมด 136 รูป
4. สุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ตามขนาดของกลุ่มตัวอย่าง รายละเอียดดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

จังหวัด	จำนวน	
	พระสงฆ์ฆาติการระดับเจ้าอาวาส	พระสงฆ์ฆาติการระดับเจ้าอาวาส
ปัตตานี	86	57
ยะลา	46	31
นราธิวาส	73	48
รวม	205	136

ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์เป็นพระสงฆ์ฆาติการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 5 รูป ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสงฆ์ฆาติการระดับเจ้าอาวาส แบ่งเป็น 2 แบบ ดังนี้

1. แบบสอบถาม แบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม สอบถามเกี่ยวกับพรพรษา และประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสงฆ์ฆาติการระดับเจ้าอาวาส เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ วัดการปฏิบัติงาน ตั้งแต่น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด จำนวน 42 ข้อ แบ่งเป็น 6 ด้าน คือ หลักนิติธรรม ข้อที่ 1-7 หลักคุณธรรม ข้อที่ 8-14 หลักความโปร่งใส ข้อที่ 15-21 หลักการมีส่วนร่วม ข้อที่ 22-28 หลักความรับผิดชอบ ข้อที่ 29-35 และหลักความคุ้มค่า ข้อที่ 36-42

2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสงฆ์ฆาติการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. แบบสอบถาม

1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด
2. สร้างและพัฒนาเครื่องมือตามนิยามและปรับให้เหมาะสมกับสภาพกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา โดยแบบสอบถาม ปรับปรุงและพัฒนามาจากแบบวัดของพระมหาชวลิต ชาติเมธี (คงแก้ว) (2552: 155-158) และพระมหาบัณฑิต นิสากัย (2550: 102-108)
3. นำแบบสอบถามเสนอต่อประธานกรรมการ กรรมการควบคุมปริญญา นิพนธ์เพื่อพิจารณาและปรับปรุงแบบสอบถามให้สมบูรณ์
4. นำแบบสอบถามที่ประธานกรรมการ กรรมการควบคุมปริญญา นิพนธ์ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่านตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item - Objective Congruence : IOC) แล้วเลือกข้อคำถามที่มีค่า ระหว่าง 0.6 - 1.0
5. นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขจนมีความสมบูรณ์ และมีความเหมาะสมนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ไม่ได้ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างใน 3 จังหวัด คือ 1) ปัตตานี 10 วัด ได้แก่ วัดหลักเมือง วัดนพวงคาราม วัดปุราณประดิษฐ์ วัดศรีมหาโพธิ์ วัดตอนตะวันออก วัดตอนกลาง วัดมูจลินทวาปีวิหาร วัดประทุมวารีย์ วัดสารวัน และวัดป่าศรี 2) ยะลา 10 วัด ได้แก่ วัดพุทธภูมิ วัดเมืองยะลา วัดนิโรธสังฆาราม วัดพุทธาธิวาส วัดคงคา นิमित วัดคอกช้าง วัดยะหาประชาราม วัดเวฬุวัน วัดวชิรปราการ และวัดถ้ำทะเล และ 3) นราธิวาส 10 วัด ได้แก่ วัดบางนรา วัดพิกุลทอง วัดพระพุทธ วัดท่ามะปราง วัดอุไรรัตนาราม วัดชลธาราวาส วัดสังฆสิทธิาราม วัดราษฎร์โมสร วัดทองดีประชาราม และวัดชนเฉลิมเขต
6. นำแบบสอบถามที่ทดลองใช้มาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.96
7. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้ว จัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

2. แบบสัมภาษณ์

มีวิธีการเช่นเดียวกับแบบสอบถามแต่ต่างกันตรงที่เมื่อไปทดลองสัมภาษณ์แล้ว ไม่ต้องใช้สถิติวิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือ เพียงมีการปรับปรุงการสัมภาษณ์ให้เหมาะสม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1. ขอหนังสือแนะนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถึงเจ้าคณะจังหวัด บัณฑิตาณี ยะลาและนราธิวาส เพื่อขออนุญาตแจกและเก็บรวบรวมแบบสอบถาม
2. ผู้วิจัยสำเนาหนังสือแนะนำตัวและแบบสอบถาม ไปให้กลุ่มตัวอย่างตอบด้วยตนเอง พร้อมทั้งนัดหมายวันเก็บรวบรวมแบบสอบถามกลับคืน ได้รับแบบสอบถามกลับคืน จำนวน 136 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100
3. ผู้วิจัยแนะนำตัวกับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในแต่ละจังหวัด ตามหนังสือขออนุญาตจากเจ้าคณะจังหวัด เพื่อนัดหมาย วัน เวลา ที่จะสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูลดำเนินการ ดังนี้

1. ตรวจสอบแบบสอบถามที่ได้รับคืนและคัดเลือกเฉพาะแบบสอบถามที่สมบูรณ์
2. ลงรหัสข้อมูลแบบสอบถามตอนที่ 2 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's Scale) ดังนี้

มากที่สุด	ให้	5	คะแนน
มาก	ให้	4	คะแนน
ปานกลาง	ให้	3	คะแนน
น้อย	ให้	2	คะแนน
น้อยที่สุด	ให้	1	คะแนน

3. บันทึกข้อมูลลงแฟ้มข้อมูลคอมพิวเตอร์

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการ ดังนี้

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อหาค่าสถิติพื้นฐาน และทดสอบสมมติฐาน ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ พรรษา ประสบการณ์ ในการดำรงตำแหน่ง โดยการหาค่าร้อยละ
2. วิเคราะห์ข้อมูลการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3. กำหนดเกณฑ์แปลความหมายของคะแนนการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล โดยใช้เกณฑ์การแปลผลดังนี้ (วิเชียร เกตุสิงห์. 2538: 9)

- ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.49 หมายถึง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับ ปฏิบัติงานน้อยที่สุด
- ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.50-2.49 หมายถึง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับ ปฏิบัติงานน้อย
- ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.50-3.49 หมายถึง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับ ปฏิบัติงานปานกลาง
- ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.50-4.49 หมายถึง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับ ปฏิบัติงานมาก
- ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.50-5.00 หมายถึง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับ ปฏิบัติงานมากที่สุด

4. วิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล จำแนกตามพรรษา และประสบการณ์ ในการดำรงตำแหน่ง โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way ANOVA) เพื่อทดสอบสมมติฐาน

5. การวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำมาเขียนเป็นความเรียงเชิงพรรณนา

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ มีดังนี้

1. สถิติพื้นฐาน

- 1.1 ค่าความถี่ (Frequency)
- 1.2 ค่าร้อยละ (Percentage)
- 1.3 ค่าเฉลี่ย (Mean)
- 1.4 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2. สถิติที่ใช้หาคุณภาพของเครื่องมือ

- 2.1 วิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม โดยหาค่าดัชนี ความสอดคล้อง (Index of Item - Objective Congruence : IOC)
- 2.2 การหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)

3. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จำแนกตามพรรษาและประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีที่มีความแตกต่าง ผู้วิจัยทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วย วิธีของเชฟเฟ (Scheffe' test)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เรื่อง การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นตอน และกำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูล การเสนอผลการวิจัย และการแปลความหมายจากข้อมูล ผู้วิจัยขอกำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

n	แทน	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม
\bar{X}	แทน	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทน	ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
F	แทน	ค่าความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยมากกว่าสองกลุ่ม (F-distribution)
p	แทน	ความน่าจะเป็น
SS	แทน	ค่าผลรวมกำลังสองของคะแนน (Sum of Squares)
MS	แทน	ค่าคะแนนเฉลี่ยของผลรวมกำลังสองของคะแนน (Mean Squares)
df	แทน	ระดับชั้นของความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
p	แทน	ความน่าจะเป็น
*	แทน	ค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลความหมาย ผู้วิจัยแบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส

ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ

ระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามพรรษาและประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามพรรษาและประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละ สถานภาพของเจ้าอาวาสที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

สถานภาพ	จำนวน (n=136)	ร้อยละ
พรรษา		
1. ต่ำกว่า 10 พรรษา	31	22.79
2. 10 พรรษา - 20 พรรษา	62	45.59
3. 20 พรรษาขึ้นไป	43	31.62
รวม	136	100.00
ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง		
1. ต่ำกว่า 5 ปี	42	30.88
2. 5 ปี - 10 ปี	47	34.56
3. 10 ปีขึ้นไป	47	34.56
รวม	136	100.00

จากตาราง 2 แสดงว่า จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นเจ้าอาวาสทั้งหมด จำนวน 136 รูป มีพรรษา 10 พรรษา - 20 พรรษา จำนวนมากที่สุด จำนวน 62 รูป คิดเป็นร้อยละ 45.59 รองลงมา มีพรรษา 20 พรรษาขึ้นไป จำนวน 43 รูป คิดเป็นร้อยละ 31.62 และมีพรรษาต่ำกว่า 10 พรรษา จำนวน 31 รูป คิดเป็นร้อยละ 22.79

ส่วนเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง 5 ปี - 10 ปี มีจำนวน 47 รูป คิดเป็นร้อยละ 34.56 ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง 10 ปีขึ้นไป มีจำนวน 47 รูป คิดเป็นร้อยละ 34.56 และมีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี มีจำนวน 42 รูป คิดเป็นร้อยละ 30.88

ตอนที่ 2 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

วิเคราะห์การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน 6 ด้านคือ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า โดยการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิเคราะห์ปรากฏดังแสดงในตาราง 3-9

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกเป็นโดยรวมและรายด้าน

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. หลักนิติธรรม	3.81	0.75	มาก
2. หลักคุณธรรม	3.74	0.72	มาก
3. หลักความโปร่งใส	3.72	0.83	มาก
4. หลักการมีส่วนร่วม	3.63	0.82	มาก
5. หลักความรับผิดชอบ	3.67	0.81	มาก
6. หลักความคุ้มค่า	3.79	0.76	มาก
รวม	3.73	0.69	มาก

จากตาราง 3 พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส โดยรวมมีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$, S.D.=0.69) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ หลักนิติธรรม ($\bar{X}=3.81$, S.D.=0.75) หลักความคุ้มค่า ($\bar{X}=3.79$, S.D.=0.76) หลักคุณธรรม ($\bar{X}=3.74$, S.D.=0.72) หลักความโปร่งใส ($\bar{X}=3.72$, S.D.=0.83) หลักความรับผิดชอบ ($\bar{X}=3.67$, S.D.=0.81) และหลักการมีส่วนร่วม ($\bar{X}=3.63$, S.D.=0.82)

ตาราง 4 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านหลักนิติธรรม
จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ

หลักนิติธรรม	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. มีการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างชัดเจน	4.00	0.87	มาก
2. ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความเท่าเทียมกัน	3.95	0.87	มาก
3. พิจารณาลงโทษบรรพชิตด้วยความเสมอภาค	3.73	0.97	มาก
4. จัดให้มีการอบรมหลักศีลธรรมและพระวินัยบัญญัติ แก่บรรพชิต	3.77	1.02	มาก
5. มีการกำหนดให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตามระเบียบ และข้อบังคับของวัดอย่างเคร่งครัด	3.85	0.94	มาก
6. มีการกำหนดให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง แก่ผู้บวชใหม่	3.77	1.00	มาก
7. จัดให้มีพระพี่เลี้ยงแก่ผู้บวชใหม่เพื่อชี้แนะ ความถูกต้องของพระธรรมวินัย	3.63	1.06	มาก
รวม	3.81	0.75	มาก

จากตาราง 4 พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับ
เจ้าอาวาส ด้านหลักนิติธรรม โดยรวมมีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.81$, S.D.=0.75)
เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมาก
ไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ มีการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างชัดเจน ($\bar{X}=4.00$,
S.D.=0.87) ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความเท่าเทียมกัน ($\bar{X}=3.95$, S.D.=0.87) และมีการกำหนดให้
บรรพชิตในวัดปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของวัดอย่างเคร่งครัด ($\bar{X}=3.85$, S.D.=0.94)

ตาราง 5 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านหลักคุณธรรม
จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ

หลักคุณธรรม	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยไมตรีจิต	4.07	0.80	มาก
2. กล้าตัดสินใจเมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง	4.04	0.85	มาก
3. ควบคุมดูแลให้บรรพชิตประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่ง พระธรรมวินัย	3.93	0.92	มาก
4. ส่งเสริมให้บรรพชิตทุกคนเข้ารับการอบรม และเข้าร่วม ประชุมสัมมนาวิชาการในสถาบันการศึกษาต่างๆ	3.65	1.01	มาก
5. ส่งเสริมให้บรรพชิตใช้สื่อ และเทคโนโลยีต่างๆ ประกอบการ บรรยายในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	3.41	1.00	ปานกลาง
6. จัดให้มีอบรมพระนักเทศน์ เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ ในการบรรยายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	3.38	1.06	ปานกลาง
7. จัดให้มีการอบรมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง	3.71	1.05	มาก
รวม	3.74	0.72	มาก

จากตาราง 5 พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับ
เจ้าอาวาส ด้านหลักคุณธรรม โดยรวมมีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.74$, S.D.=0.72)
เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมาก
ไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยไมตรีจิต ($\bar{X} = 4.07$, S.D.=0.80) กล้าตัดสินใจ
เมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ($\bar{X} = 4.04$, S.D.=0.85) และควบคุมดูแลให้บรรพชิตประพฤติตน
อยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ($\bar{X} = 3.93$, S.D.=0.92) ยกเว้น ส่งเสริมให้บรรพชิตใช้สื่อ และ
เทคโนโลยีต่างๆ ประกอบการบรรยายในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.41$, S.D.=1.00)
และจัดให้มีอบรมพระนักเทศน์ เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญในการบรรยายหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.38$, S.D.=1.06) อยู่ในระดับปานกลาง

ตาราง 6 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านหลักความโปร่งใส
จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ

หลักความโปร่งใส	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. แจ้างบประมาณรายรับ-รายจ่ายประจำปีให้บรรพชิต ได้รับทราบ	3.61	1.19	มาก
2. แต่งตั้งคณะกรรมการวัดทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อการตรวจสอบการเงิน	3.49	1.19	ปานกลาง
3. แจ้างวัดอุประสงค์แก่ผู้เกี่ยวข้องก่อนการใช้จ่ายเงิน เพื่อการก่อสร้าง และหลังจากก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว	3.79	0.98	มาก
4. หากมีอิทธิกรณเกิดขึ้น ให้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรม วินัยอย่างเคร่งครัด	3.78	0.98	มาก
5. แสดงความรับผิดชอบ หากดำเนินการผิดพลาดเกี่ยวกับ การนำเงินส่วนกลางไปใช้โดยไม่บอกกล่าวหรือไม่ตรง ตามวัตถุประสงค์	3.71	1.09	มาก
6. ปรับปรุงระบบและกลไกการบริหารงานเพื่อสร้าง ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน	3.66	1.00	มาก
7. ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้องชอบธรรม	3.99	0.93	มาก
รวม	3.72	0.83	มาก

จากตาราง 6 พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
ด้านความโปร่งใส โดยรวมมีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.72$, S.D.=0.83) เมื่อพิจารณา
เป็นรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย
3 ลำดับ ดังนี้ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้องชอบธรรม ($\bar{X}=3.99$, S.D.=0.93) แจ้างวัดอุประสงค์
แก่ผู้เกี่ยวข้องก่อนการใช้จ่ายเงิน เพื่อการก่อสร้างและหลังจากก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว
($\bar{X}=3.79$, S.D.=0.98) และหากมีอิทธิกรณเกิดขึ้น ให้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัย
อย่างเคร่งครัด ($\bar{X}=3.78$, S.D.=0.98) ยกเว้น แต่งตั้งคณะกรรมการวัดทั้งที่เป็นบรรพชิต
และคฤหัสถ์เพื่อการตรวจสอบการเงิน ($\bar{X}=3.49$, S.D.=1.19) อยู่ในระดับปานกลาง

ตาราง 7 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านหลักการมีส่วนร่วม
จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ

หลักการมีส่วนร่วม	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. เปิดโอกาสให้บรรพชิต มีส่วนร่วมในการวางกรอบนโยบาย ในการปรับปรุงและพัฒนาวัด	3.79	1.04	มาก
2. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปรับปรุง และพัฒนาวัด	3.79	1.01	มาก
3. เปิดโอกาสให้บรรพชิตเข้ามาทำหน้าที่แทน ในกรณีที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้	3.65	0.99	มาก
4. เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชนร่วมตรวจสอบ และติดตามสิ่งที่ตนได้ร่วมตัดสินใจไป	3.65	1.04	มาก
5. ให้บรรพชิตมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ปัญหา ที่เกิดขึ้นในวัด	3.53	0.99	มาก
6. มีเครือข่ายเชื่อมโยงทางด้านข้อมูล ข่าวสาร เพื่อความ สะดวกรวดเร็วในการบริหารงาน	3.43	0.96	ปานกลาง
7. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดอบรมและปฏิบัติธรรม	3.60	1.11	มาก
รวม	3.63	0.82	มาก

จากตาราง 7 พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับ
เจ้าอาวาส ด้านหลักการมีส่วนร่วม โดยรวมมีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.63$, S.D.=0.82)
เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมาก
ไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ เปิดโอกาสให้บรรพชิต มีส่วนร่วม ในการวางกรอบนโยบายในการปรับปรุง
และพัฒนาวัด ($\bar{X}=3.79$, S.D.=1.04) เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชนร่วมตรวจสอบและติดตาม
สิ่งที่ตนได้ร่วมตัดสินใจไป ($\bar{X}=3.79$, S.D.=1.04) และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ
ปรับปรุงและพัฒนาวัด ($\bar{X}=3.79$, S.D.=1.01) ยกเว้น มีเครือข่ายเชื่อมโยงทางด้านข้อมูล ข่าวสาร
เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการบริหารงาน ($\bar{X}=3.43$, S.D.=0.96) อยู่ในระดับปานกลาง

ตาราง 8 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดน ด้านหลักความรับผิดชอบ
จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ

หลักความรับผิดชอบ	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. เมื่อความผิดพลาดเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ ท่านกล้าที่จะยอมรับผิดชอบ	3.78	1.00	มาก
2. จัดให้มีการร่วมรับผิดชอบในการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาและบริหารงาน	3.65	0.95	มาก
3. พัฒนางานของวัดให้สามารถปฏิบัติให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม	3.91	0.91	มาก
4. รับผิดชอบช่วยเหลือบรรพชิตที่มีปัญหาและช่วยกันแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ	3.68	0.91	มาก
5. กำหนดให้บรรพชิตเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน	3.47	1.10	ปานกลาง
6. มีการจัดตั้งศูนย์ที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหา ยาเสพติด และปัญหาเด็กยากจน เป็นต้น	3.45	1.20	ปานกลาง
7. จัดให้มีห้องน้ำที่สะอาด และซุ้มที่นั่งพักผ่อนไว้คอยบริการแก่ผู้มาพักอาศัยและมาทำบุญ	3.74	1.04	มาก
รวม	3.67	0.81	มาก

จากตาราง 8 พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ด้านหลักความรับผิดชอบ โดยรวมมีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.67$, S.D.=0.81) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ พัฒนางานของวัดให้สามารถปฏิบัติให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม ($\bar{X}=3.91$, S.D.=0.91) เมื่อความผิดพลาดเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ท่านกล้าที่จะยอมรับผิดชอบ ($\bar{X}=3.78$, S.D.=1.00) และจัดให้มีห้องน้ำที่สะอาด และซุ้ม ที่นั่งพักผ่อนไว้คอยบริการแก่ผู้มาพักอาศัยและมาทำบุญ ($\bar{X}=3.74$, S.D.=1.04) ยกเว้น กำหนดให้บรรพชิตเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน ($\bar{X}=3.47$, S.D.=1.10) และมีการจัดตั้งศูนย์ที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหา ยาเสพติด และปัญหาเด็กยากจน เป็นต้น ($\bar{X}=3.45$, S.D.=1.20) อยู่ในระดับปานกลาง

ตาราง 9 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดน ด้านหลักความคุ้มค่า
จำแนกเป็นโดยรวมและรายข้อ

หลักความคุ้มค่า	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ตรวจสอบวัสดุ อุปกรณ์ของสำนักงานทุกครั้ง ก่อนที่จะมีการจัดซื้อ	3.87	0.97	มาก
2. มีการนำศาสนสมบัติ มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า	3.88	0.97	มาก
3. สนับสนุนให้บรรพชิตพัฒนาการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ	3.88	0.94	มาก
4. เมื่อเริ่มปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการคำนึงถึง ความคุ้มค่ากับงบประมาณที่ใช้จ่ายไปทั้งหมด	3.85	0.87	มาก
5. มีการจัดงานอย่างเรียบง่ายและประหยัดเพื่อเป็นแบบอย่าง ให้พุทธศาสนิกชน	3.67	1.03	มาก
6. ส่งเสริมสนับสนุน ให้ประชาชนจัดงานอย่างเรียบง่าย และประหยัด	3.67	1.03	มาก
7. ปรับปรุง/ซ่อมแซมสถานที่พักสำหรับบรรพชิต และผู้มาท่องเที่ยวก่อนที่จะมีการก่อสร้างใหม่	3.73	0.99	มาก
รวม	3.79	0.76	มาก

จากตาราง 9 พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
ด้านหลักความคุ้มค่า โดยรวมมีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.79$, S.D.=0.76) เมื่อ
พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมาก
ไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ มีการนำศาสนสมบัติ มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ($\bar{X}=3.88$,
S.D.=0.97) สนับสนุนให้บรรพชิตพัฒนาการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ($\bar{X}=3.88$, S.D.=0.94)
และตรวจสอบวัสดุ อุปกรณ์ของสำนักงานทุกครั้งก่อนที่จะมีการจัดซื้อ ($\bar{X}=3.87$, S.D.=0.97)

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับ
เจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามพรรษาและประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง
วิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ
ระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการใช้สถิติ F- test ผลการวิเคราะห์ปรากฏ
ดังตาราง 10-14

ตาราง 10 วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ตามการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส จำแนกตามพรรษา โดยรวมและรายด้าน

การบริหารงาน ตามหลักธรรมาภิบาล	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	p
1. หลักนิติธรรม	ระหว่างกลุ่ม	1.63	2	.82	1.47	.23
	ภายในกลุ่ม	74.02	133	.56		
	รวม	75.65	135			
2. หลักคุณธรรม	ระหว่างกลุ่ม	1.82	2	.91	1.79	.17
	ภายในกลุ่ม	67.85	133	.51		
	รวม	69.67	135			
3. หลักความโปร่งใส	ระหว่างกลุ่ม	.36	2	.18	.26	.77
	ภายในกลุ่ม	93.07	133	.70		
	รวม	93.43	135			
4. หลักการมีส่วนร่วม	ระหว่างกลุ่ม	2.31	2	1.15	1.72	.18
	ภายในกลุ่ม	89.27	133	0.67		
	รวม	91.58	135			
5. หลักความรับผิดชอบ	ระหว่างกลุ่ม	1.84	2	.92	1.43	.24
	ภายในกลุ่ม	85.81	133	.64		
	รวม	87.65	135			
6. หลักความคุ้มค่า	ระหว่างกลุ่ม	.52	2	.26	.44	.64
	ภายในกลุ่ม	77.40	133	.58		
	รวม	77.91	135			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	1.10	2	.55	1.17	.31
	ภายในกลุ่ม	62.90	133	.47		
	รวม	64.01	135			

จากตาราง 10 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
จำแนกตามพรรษา พบว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ที่มีพรรษาต่างกันมีการปฏิบัติงาน
เกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

ตาราง 11 วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ตามการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง
โดยรวมและรายด้าน

การบริหารงาน ตามหลักธรรมาภิบาล	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	p
1. หลักนิติธรรม	ระหว่างกลุ่ม	4.71	2	2.35	4.41*	.01
	ภายในกลุ่ม	70.95	133	.53		
	รวม	75.65	135			
2. หลักคุณธรรม	ระหว่างกลุ่ม	5.00	2	2.50	5.14*	.01
	ภายในกลุ่ม	64.67	133	.49		
	รวม	69.67	135			
3. หลักความโปร่งใส	ระหว่างกลุ่ม	4.91	2	2.45	3.69*	.03
	ภายในกลุ่ม	88.52	133	.67		
	รวม	93.43	135			
4. หลักการมีส่วนร่วม	ระหว่างกลุ่ม	2.75	2	1.37	2.06	.13
	ภายในกลุ่ม	88.84	133	0.67		
	รวม	91.58	135			
5. หลักความรับผิดชอบ	ระหว่างกลุ่ม	3.25	2	1.63	2.56	.08
	ภายในกลุ่ม	84.40	133	.64		
	รวม	87.65	135			
6. หลักความคุ้มค่า	ระหว่างกลุ่ม	2.24	2	1.12	1.97	.14
	ภายในกลุ่ม	75.68	133	.57		
	รวม	77.91	135			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	36.63	2	1.82	4.00*	.02
	ภายในกลุ่ม	60.37	133	.45		
	รวม	64.01	135			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 11 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง โดยรวม พบว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
ที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่างก็มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลัก
ธรรมาภิบาลแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม และหลักความโปร่งใส พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนหลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลไม่แตกต่างกัน เมื่อพบความแตกต่าง ผู้วิจัยจึงได้ทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ (Scheffe's test) ดังแสดงในตาราง 12 -14

ตาราง 12 เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ตามการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง ด้านหลักนิติธรรม

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล	ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง	\bar{X}	ต่ำกว่า 5 ปี	5 ปี - 10 ปี	10 ปี ขึ้นไป
			3.59	3.78	4.05
ด้านหลักนิติธรรม	ต่ำกว่า 5 ปี	3.59	-	-	.46*
	5 ปี - 10 ปี	3.78	-	-	-
	10 ปี ขึ้นไป	4.05	.46*	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 12 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสด้านหลักนิติธรรม จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง พบว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี กับ 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง 10 ปีขึ้นไปมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลมากกว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี

ตาราง 13 เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ตามการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง
ด้านหลักคุณธรรม

การบริหารงาน ตามหลักธรรมาภิบาล	ประสบการณ์ ในการดำรงตำแหน่ง	\bar{X}	ต่ำกว่า	5 ปี	10 ปี
			- 5 ปี	- 10 ปี	ขึ้นไป
			3.52	3.69	3.99
ด้านหลักคุณธรรม	ต่ำกว่า 5 ปี	3.52	-	-	.46*
	5 ปี - 10 ปี	3.69	-	-	-
	10 ปี ขึ้นไป	3.99	.46*	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 13 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
ด้านหลักคุณธรรม จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง พบว่า พระสังฆาธิการระดับ
เจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี กับ 10 ปีขึ้นไปมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับ
การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติงาน
เกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลมากกว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มี
ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี

ตาราง 14 เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล
ตามการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง
ด้านหลักความโปร่งใส

การบริหารงาน ตามหลักธรรมาภิบาล	ประสบการณ์ ในการดำรงตำแหน่ง	\bar{X}	ต่ำกว่า	5 ปี	10 ปี
			- 5 ปี	- 10 ปี	ขึ้นไป
			3.47	3.73	3.94
ด้านหลักความโปร่งใส	ต่ำกว่า 5 ปี	3.47	-	-	.47*
	5 ปี - 10 ปี	3.73	-	-	-
	10 ปี ขึ้นไป	3.94	.47*	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 14 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับ
เจ้าอาวาส ด้านหลักความโปร่งใส จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง พบว่า
พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี กับ 10 ปีขึ้นไป
มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง
10 ปี ขึ้นไป มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลมากกว่าพระสังฆาธิการ
ระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีรายละเอียด ดังนี้

ก. จากแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน 6 ด้าน ได้ดังนี้

1. หลักนิติธรรม

1.1 บรรพชิตบางรูปไม่เคร่งครัดในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎ กติกาของวัด

1.2 บรรพชิตที่เข้ามาบวช บวชระยะเวลาสั้นๆ ไม่สนใจศึกษาหลักพระธรรมวินัย

1.3 บรรพชิตบวชใหม่ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยเชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎระเบียบและกติกาของวัด

1.4 ประชาชนมีความศรัทธาในศาสนาน้อยลง ทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนทางพระศาสนา และไม่เชื่อในหลักคำสอนทางพระศาสนา

2. หลักคุณธรรม

2.1 บรรพชิตบางรูปพยายามปกปิดความประพฤติที่ไม่ดีของตนเอง

2.2 บรรพชิตหลงติดกับวัตถุภายนอก ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธา

2.3 ประชาชนไม่มีระเบียบ วินัย ทำให้ไม่ยึดมั่นและเชื่อถือในความถูกต้องดีงาม

3. หลักความโปร่งใส

3.1 การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัดไม่เป็นระบบ ทำให้ประชาชนเกิดความสงสัยในการใช้จ่ายเงิน

3.2 วัดไม่มีบุคลากรในการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัด

4. หลักการมีส่วนร่วม

4.1 ประชาชนให้ความสนใจการจัดกิจกรรมของวัดน้อยลง เนื่องจากต้องประกอบอาชีพ

4.2 บรรพชิตมีน้อยทำให้ขาดผู้ร่วมงาน

4.3 ประชาชนมีความปลอดภัยในการเดินทางน้อย ทำให้ไม่ค่อยมาวัด

4.4 เกิดช่องว่างระหว่างบ้านกับวัดเนื่องจากเกิดเหตุการณ์ไม่สงบ

บรรพชิตและประชาชนขาดการติดต่อกัน

5. หลักความรับผิดชอบ

5.1 การเผยแพร่เชิงรุกทำได้ยากเพราะมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นบ่อยครั้ง

5.2 บรรพชิตที่เข้ามาบวชมีน้อย ส่วนมากเป็นคนต่างพื้นที่ ไม่ค่อยมีความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบ

5.3 ความปลอดภัยในการเดินทางมีน้อย ทำให้บรรพชิตออกไปปฏิบัติ

ศาสนกิจได้ยาก

6. หลักความคุ้มค่า

6.1 บรรพชิตบางรูปไม่ตระหนักถึงคุณค่าของวัสดุอุปกรณ์ที่ญาติโยมนำมาถวายโดยใช้สิ่งของแบบไม่ประหยัด วัสดุอุปกรณ์บางอย่างสามารถนำกลับมาใช้ได้อีกแต่ไม่นำกลับมาใช้เพราะกลัวเสียเกียรติ

6.2 บรรพชิตและประชาชนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างฟุ่มเฟือยและไม่เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

ข. จากแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน 6 ด้านได้ดังนี้

1. หลักนิติธรรม

1.1 ควรมีการอบรม/ ประชุมบรรพชิตที่มีพรรษามากๆ โดยเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้อบรมหรือบรรพชิตที่เป็นที่ยอมรับในวงการสงฆ์ เพื่อให้บรรพชิตที่มีพรรษามากๆ ตระหนักถึงการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎ กติกาของวัด

1.2 ควรมีการกำกับ ดูแล บรรพชิตให้ประพฤติตามหลักพระวินัยบัญญัติอย่างเคร่งครัด

1.3 ควรให้ทุนเรียนฟรีแก่คนในพื้นที่ที่มาบวช และบรรพชิตที่มีบวชหลายพรรษา

1.4 ควรอบรมและชี้แจงการปฏิบัติตนในชีวิตการเป็นบรรพชิตแก่ผู้ที่ประสงค์จะเข้ามาบวชให้ทราบถึงข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ของผู้บวชและชี้แจงถึงอันสงส์ในการบวชเรียนแก่ประชาชนทั่วไป

1.5 ควรกำหนดหลักสูตรการอบรมบรรพชิตที่บวชระยะเวลานั้นๆ

1.6 ควรจัดอบรมหรือฝึกปฏิบัติธรรมะให้กับประชาชนเพื่อจะได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนทางศาสนาที่ถูกต้อง

2. หลักคุณธรรม

2.1 บรรพชิตและประชาชนควรช่วยกันสอดส่อง ดูแล พฤติกรรมของบรรพชิต หากพบเห็นควรแจ้งเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่ตามสายการบังคับ

2.2 ควรมีการณรงค์ให้ประชาชนเห็นคุณค่าของการมีระเบียบ วินัย ความซื่อสัตย์ จริงใจ เพื่อให้วัดและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

3. หลักความโปร่งใส

3.1 ควรอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลทรัพย์สินของวัด ให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัด

3.2 ควรจัดหาบุคลากรที่มีความรู้มาจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัดให้เป็นระบบ

4. หลักการมีส่วนร่วม

- กิจกรรมของวัด
- 4.1 วัดควรให้ข้อมูลข่าวสารและชักชวนประชาชนให้เข้าร่วมการจัดกิจกรรมของวัด
 - 4.2 ใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการบริหารงานของวัด
 - 4.3 ควรมีมาตรการในการรักษาความปลอดภัยเมื่อประชาชนเดินทางมาร่วมกิจกรรมที่วัด

5. หลักความรับผิดชอบ

- 5.1 บรรพชิตควรทำความเข้าใจกับหลักธรรมให้มากขึ้นแล้วปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแผ่ให้ทันสมัยและหาวิธีการหรือกิจกรรมที่จัดให้วัดเป็นศูนย์กลางพบปะพูดคุยกับญาติโยม เช่น จัดกิจกรรมในวันสำคัญเป็นพิเศษ
- 5.2 วัดต้องเป็นตัวประสานระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน โดยการชักจูงประชาชนมาร่วมกิจกรรมหรือมาทำบุญที่วัด
- 5.3 วัดและบ้านควรร่วมกันสร้างความเชื่อมั่นและปลุกจิตสำนึกในหน้าที่ โดยการสนับสนุนของคณะสงฆ์และหน่วยงานต่างๆ

6. หลักความคุ้มค่า

- ภายในวัด
- 6.1 เจ้าอาวาสควรเป็นแบบอย่างในการใช้ของอย่างประหยัด แก่บรรพชิต
 - 6.2 วัดควรสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่บรรพชิตและประชาชนให้ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและชี้ให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่
 - 6.3 วัดควรณรงค์ให้ชาวบ้านจัดงานแบบเรียบง่ายโดยยึดหลักศาสนา และหลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทสรุปผลการศึกษาเรื่อง การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้สรุปไว้ในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน 6 ด้านคือ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า
2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามพรรษา และประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง
3. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปี พ.ศ. 2553 จำนวน 205 รูป เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie; & Morgan. 1970: 608) ได้กลุ่มตัวอย่าง พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จำนวน 136 รูป จากนั้นใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ใช้จังหวัดเป็นชั้น (Strata) ในการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ มี 2 ชนิด ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าและแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item - Objective Congruence : IOC) โดยมีค่าระหว่าง 0.6 - 1.0 ต่อจากนั้น นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขจนมีความสมบูรณ์ และมีความเหมาะสมนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ไม่ได้ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง และนำมาหาค่าความเชื่อมั่นโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.96 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างด้วยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) วิเคราะห์การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ด้วยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และวิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารงาน

ตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จำแนกตามพรรษา ประสบการณ์ ในการดำรงตำแหน่ง ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณี ที่มีความแตกต่าง ผู้วิจัยทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe') ส่วนแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนเป็นความเรียงประกอบการนำเสนอ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ใน 6 ด้าน คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ทั้งโดยรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ หลักนิติธรรม หลักความคุ้มค่า หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ และหลักการมีส่วนร่วม

2. การเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามพรรษา พบว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีพรรษา ต่างกัน มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ทั้งโดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

3. การเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง พบว่า พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่างกันมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงาน ตามหลักธรรมาภิบาล โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณา เป็นรายด้าน พบว่า หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม และหลักความโปร่งใส มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนหลักการ มีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีการปฏิบัติงาน เกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ไม่แตกต่างกัน

4. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ก. จากแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลัก ธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ใน 6 ด้าน ได้ดังนี้

1. หลักนิติธรรม ได้แก่ 1) บรรพชิตบางรูปไม่เคร่งครัดในการปฏิบัติงาน ตามพระธรรมวินัยและกฎ กติกาของวัด 2) บรรพชิตที่เข้ามาบวช บวชระยะเวลาสั้นๆ ไม่สนใจ ศึกษาหลักพระธรรมวินัย 3) บรรพชิตบวชใหม่ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยเชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎระเบียบ และกติกาของวัด และ 4) ประชาชนมีความศรัทธาในศาสนาน้อยลง ทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจ ในหลักคำสอนทางพระศาสนา และไม่เชื่อในหลักคำสอนทางพระศาสนา

2. หลักคุณธรรม ได้แก่ 1) บรรพชิตบางรูปพยายามปกปิดความประพฤติที่ไม่ดีของตนเอง 2) บรรพชิตหลงติดกับวัตถุภายนอก ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธา และ 3) ประชาชนไม่มีระเบียบ วินัย ทำให้ไม่มียึดมั่นและเชื่อถือในความถูกต้องดีงาม

3. หลักความโปร่งใส ได้แก่ 1) การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัดไม่เป็นระบบ ทำให้ประชาชนเกิดความสงสัยในการใช้จ่ายเงิน และ 2) วัดไม่มีบุคลากรในการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัด

4. หลักการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) ประชาชนให้ความสนใจการจัดกิจกรรมของวัดน้อยลง เนื่องจากต้องประกอบอาชีพ 2) บรรพชิตมีน้อยทำให้ขาดผู้ร่วมงาน 3) ประชาชน มีความปลอดภัยในการเดินทางน้อย ทำให้ไม่ค่อยมาวัด และ 4) เกิดช่องว่างระหว่างบ้านกับวัด เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ ไม่สงบ บรรพชิตและประชาชนขาดการติดต่อกัน

5. หลักความรับผิดชอบ ได้แก่ 1) การเผยแพร่เชิงรุกทำได้ยากเพราะมีเหตุการณ์ ความไม่สงบเกิดขึ้นบ่อยครั้ง 2) บรรพชิตที่เข้ามาบวชน้อย ส่วนมากเป็นคนต่างพื้นที่ ไม่ค่อยมีความรับผิดชอบ และ 3) ความปลอดภัยในการเดินทางมีน้อย ทำให้บรรพชิตออกไปปฏิบัติศาสนกิจได้ยาก

6. หลักความคุ้มค่า ได้แก่ 1) บรรพชิตบางรูปไม่ตระหนักถึงคุณค่าของวัสดุอุปกรณ์ ที่ญาติโยมนำมาถวายโดยใช้สิ่งของแบบไม่ประหยัด วัสดุอุปกรณ์บางอย่างสามารถนำกลับมาใช้ได้อีก แต่ไม่นำกลับมาใช้เพราะกลัวเสียเกียรติ และ 2) บรรพชิตและประชาชนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างฟุ่มเฟือย และไม่เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

ข. จากแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารงาน ตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน 6 ด้าน ได้ ดังนี้

1. หลักนิติธรรม ได้แก่ 1) ควรมีการอบรม/ ประชุมบรรพชิตที่มีพรรษาหลายพรรษา โดยเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้อบรมหรือบรรพชิตที่เป็นที่ยอมรับในวงการสงฆ์ เพื่อให้บรรพชิต ตระหนักถึงการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎ กติกาของวัด 2) ควรมีการกำกับ ดูแล บรรพชิตให้ประพฤติตามหลักพระวินัยบัญญัติอย่างเคร่งครัด 3) ควรให้ทุนเรียนฟรีแก่คนในพื้นที่ที่มาบวช และบรรพชิตที่มีพรรษาหลายพรรษา 4) ควรอบรมและชี้แจงการปฏิบัติตนในชีวิตการเป็นบรรพชิตแก่ผู้ที่ประสงค์ จะเข้ามาบวชให้ทราบถึงข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ของผู้บวชและชี้แจงถึงอันสงฆ์ในการ บวชเรียนแก่ประชาชนทั่วไป 5) ควรกำหนดหลักสูตรการอบรมบรรพชิตที่บวชระยะเวลายาวสั้นๆ และ 6) ควรจัดอบรมหรือฝึกปฏิบัติธรรมะให้กับประชาชนเพื่อจะได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนทางศาสนา ที่ถูกต้อง

2. หลักคุณธรรม ได้แก่ 1) บรรพชิตและประชาชนควรช่วยกันสอดส่อง ดูแล พฤติกรรมของบรรพชิต หากพบเห็นควรแจ้งเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่ตามสายการบังคับบัญชา 2) ควรมีการณรงค์ให้ประชาชนเห็นคุณค่าของการมีระเบียบ วินัย ความซื่อสัตย์ จริใจ เพื่อให้วัดและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

3. หลักความโปร่งใส ได้แก่ 1) ควรอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลทรัพย์สินของวัด ให้มีความรู้ ความเข้าใจในการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัด และ 2) ควรจัดหาบุคลากรที่มีความรู้ เพื่อมาจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัดให้เป็นระบบ

4. หลักการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) วัดควรให้ข้อมูลข่าวสารและเชิญชวนประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของวัด 2) ใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการบริหารงานของวัด และ 3) ควรมีมาตรการในการรักษาความปลอดภัยเมื่อประชาชนเดินทางมาร่วมกิจกรรมที่วัด

5. หลักความรับผิดชอบ ได้แก่ 1) บรรพชิตควรทำความเข้าใจกับหลักธรรมให้มากขึ้น แล้วปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแผ่ให้ทันสมัยและหาวิธีการหรือกิจกรรมที่จัดให้วัดเป็นศูนย์กลางพบปะพูดคุยกับญาติโยม เช่น จัดกิจกรรมในวันสำคัญเป็นพิเศษ 2) วัดต้องประสานระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน โดยการชักจูงประชาชนมาร่วมกิจกรรมหรือมาทำบุญที่วัด และ 3) วัดและบ้านควรร่วมกันสร้างความเชื่อมั่นและปลูกจิตสำนึกในหน้าที่โดยการสนับสนุนของคณะสงฆ์และหน่วยงานต่างๆ

6. หลักความคุ้มค่า ได้แก่ 1) เจ้าอาวาสควรเป็นแบบอย่างในการใช้ของอย่างประหยัดแก่บรรพชิตภายในวัด 2) วัดควรสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่บรรพชิตและประชาชนให้ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและชี้ให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ และ 3) วัดควรรณรงค์ให้ชาวบ้านจัดงานแบบเรียบง่ายโดยยึดหลักศาสนาและหลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง

อภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบที่สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ใน 6 ด้าน คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

ผลการวิจัย พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยรวมมีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสมีความรู้ ความสามารถในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อให้วัดมีความเข้มแข็ง มีความชอบธรรมตามกฎหมาย มีเสถียรภาพ มีโครงสร้างและกระบวนการการบริหารที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาวัดที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับพระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล) (2552: 97-100) ที่ได้กล่าวถึงหลักธรรมาภิบาลว่าเป็นการปกครองการบริหารแบบบูรณาการ (Integration) ของหัวหน้าฝ่ายบริหาร (CEO-Chief Executive Officer) ที่จะให้บังเกิดผลสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง และสอดคล้องกับสยุมพร ปุญญาคม (2551: บทคัดย่อ) ที่พบว่า บทพิสูจน์ที่สำคัญของการสร้างระบบการปกครองที่ดี ไม่อาจอาศัยคุณสมบัติเป็นคนดีอย่างเดียวมาเป็นผู้นำบริหารบ้านเมืองได้อีกต่อไป หากคนดีไม่ยึดหลักการปกครองโดยธรรมอย่างเต็มเปี่ยมด้วยศรัทธามั่นคง การปกครองที่ดีไม่ได้อยู่ที่กลไกการปกครองระบบการปกครองหรือวิธีการปกครอง หากแต่เน้นที่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่จะบรรลุ นั่นคือ ความเป็นกลไกปกครองจะเป็นอย่างไรก็ได้ แต่กลไกนั้นจะต้องใช้อำนาจโดยมีธรรมะเป็นสรณะ

นอกจากนี้ผลงานวิจัยครั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาปริวัฒน์ ฐิตวิริโย (กุลนิวัต). (2552: 88) ที่พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล โดยรวม อยู่ในระดับมาก และงานวิจัยของเฉลิมชัย สมท่า (2545: บทคัดย่อ) ที่พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุวรรณ ทองคำ (2545: บทคัดย่อ) ที่พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล โดยรวมในอยู่ระดับมาก และงานวิจัยของวัชรพงษ์ ตลอดจนพงษ์ (2548: บทคัดย่อ) ที่พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีระดับการปฏิบัติการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล โดยรวม อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้เกียรติยศ เอี่ยมคงเอก (2546: บทคัดย่อ) ยังพบว่า ทัศนบุคลการต่อการบริหารโรงเรียนตามหลักธรรมาภิบาล โดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่

1. หลักนิติธรรม แสดงว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรมเป็นอย่างมาก ในการบริหารงานคือ กำหนดให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของวัดอย่างเคร่งครัด กำหนดแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างชัดเจนและปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของพระราชญาณวิสิฐ (2552: 69-70) ที่กล่าวว่า การศึกษาหลักนิติธรรมต้องตรากฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ให้มีความทันสมัย เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจที่จะปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ทำตามความพึงพอใจของตนและสอดคล้องกับงานวิจัยของบุษบง ชัยเจริญวัฒน์และบุญมี ลี (2544: 47) ที่พบว่า ธรรมาภิบาลได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักการปกครองที่ดีที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมสังคมประชาธิปไตยในประเทศไทย ถ้าระบบบริหารราชการมีความยุติธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้ นอกจากจะมีส่วนทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพแล้วยังสร้างความเชื่อถือทั้งในและต่างประเทศ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาปริวัฒน์ ฐิตวิริโย (กุลนิวัต). (2552: 88) ที่พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาลด้านหลักนิติธรรม อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเสถียร ฐิติสมนุโณ (ประทุมวงศ์) (2552: 101) ที่พบว่า เจ้าอาวาส มีการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักนิติธรรม อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้สามารถ อินตามูล (2548: 106) ยังพบว่า ครูผู้สอนและคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานของผู้บริหารสถานศึกษาด้านหลักนิติธรรม อยู่ในระดับมาก

2. หลักคุณธรรม แสดงว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสมีหลักคุณธรรมในการบริหารงาน พร้อมทั้งให้ความสำคัญต่อบรรพชิตให้ประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยไมตรีจิต กล่าวตัดสินใจเมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ส่งเสริมให้บรรพชิตทุกรูปเข้ารับการอบรม/เข้าร่วมประชุมสัมมนาวิชาการและจัดให้มีการอบรมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของฉลอง มาปรีดา (2537: 3) ที่กล่าวว่า การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมเป็นหลักแสดงความดีงามที่มีอยู่ในจิตของบุคคล ได้แก่ ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญู ความพากเพียร

ความเห็นอกเห็นใจ ความละเอียดต่อความซื่อ และความกล้าที่จะกระทำความดี จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับจิตใจ ของบุคคลให้คงอยู่ตลอดไป จึงเรียกว่า เป็นคนดีมีคุณธรรมเพราะบางที่คนเราเห็นว่าไม่มีความสำคัญ แต่เมื่อไม่มีศีลประจำใจ จึงกลับกลายเป็นคนแข็งกระด้างหยาบคาย หรือก้าวร้าว ไร้มารยาท ถึงจะเป็นคนฉลาดบริหารงานเก่งเพียงใด แต่ก็เป็นที่รังเกียจของบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาปริวัฒน์ จิตวิริโย (กุลนิวัต). (2552: 88) ที่พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักคุณธรรม อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบัณฑิต นิสากัย (2550: 79) ที่ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่เข้ามาทำบุญ กับพระนิสิตจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี พบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ด้านคุณธรรม อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้สามารถ อินตามูล (2548: 106) ยังพบว่า ครูผู้สอนและคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านหลักคุณธรรม อยู่ในระดับมาก

3. หลักความโปร่งใส แสดงว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสมีหลักความโปร่งใสในการบริหารงานคือ ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้องชอบธรรม แจ้งวัตถุประสงค์แก่ผู้เกี่ยวข้องก่อนการใช้จ่ายเงิน เพื่อการก่อสร้าง และหลังจากก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว แสดงความรับผิดชอบหากมีการดำเนินการผิดพลาดเกี่ยวกับการนำเงินส่วนกลางไปใช้โดยไม่บอกกล่าวหรือไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ และหากมีอิทธิพลเกิดขึ้น ให้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2550: 9) ที่ได้กล่าวไว้ว่าความโปร่งใส คือ มีกติกาตรงไปตรงมา ไม่มีทุจริตคอร์รัปชัน จำเอะไรตรวจสอบได้หมด และสอดคล้องกับแนวคิดของโสมนัส ฌ บางช้าง (2544: 48-50) ที่กล่าวว่า ผู้บริหารต้องมีความโปร่งใสในการบริหาร ไม่ซ่อนเร้น หรือปิดบัง รวมทั้งต้องเต็มใจและอำนวยความสะดวกให้มีกลไกในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของทุกภาคส่วนได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาปริวัฒน์ จิตวิริโย (กุลนิวัต). (2552: 88) ที่พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักความโปร่งใส อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ สามารถ อินตามูล (2548: 106) ยังพบว่า ครูผู้สอนและคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านหลักความโปร่งใส อยู่ในระดับมาก

4. หลักการมีส่วนร่วม แสดงว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสให้ความสำคัญกับหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารงานวัดให้เป็นไปตามระเบียบวินัยปฏิบัติของพระสงฆ์โดยให้บรรพชิตภายในวัดมีส่วนร่วมในการบริหารวัด มีส่วนร่วมในการวางกรอบนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาวัด มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวัด และร่วมตรวจสอบและติดตามสิ่งที่ตนได้ร่วมตัดสินใจไป และเข้ามาทำหน้าที่แทนในกรณีที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมยศ นาวิการ (2546: 1-2) ที่กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) คือ กระบวนการของการให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ ถือว่าผู้บริหารแบ่งหน้าที่การบริหารจัดการ

ให้ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาและอยู่ใต้การตัดสินใจขององค์กร การทำงานที่มุ่งไปที่เป้าหมายของการทำงาน ในองค์กรใดองค์กรหนึ่ง ซึ่งลูกจ้างหรือพนักงานชั้นผู้น้อยจะต้องมีส่วนร่วมในการทำงาน และส่วนร่วมที่ว่านี้ จะต้องเกิดจากจิตสำนึกของพนักงานชั้นผู้น้อยด้วย ไม่ใช่เป็นการสั่งตรงมาจากเบื้องบน ให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสามารถ อินตามูล (2548: 106) ที่พบว่า ครูผู้สอนและคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านหลักการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับมาก

5. หลักความรับผิดชอบ แสดงว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสมีความรับผิดชอบในการบริหารงานวัดเพื่อสนองต่อชุมชนและสังคมโดยจัดให้มีการร่วมรับผิดชอบในการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาและบริหารงาน จัดให้มีห้องน้ำที่สะอาด และซุ้มที่นั่งพักผ่อนไว้คอยบริการแก่ผู้มาพักอาศัยและมาทำบุญ เมื่อมีความผิดพลาดเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่กล้าที่จะยอมรับผิดชอบและช่วยเหลือบรรพชิตที่มีปัญหาและช่วยกันแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2550: 7) ที่กล่าวว่าความรับผิดชอบคือทำอะไรแล้วต้องสนองตอบต่อสังคม มีองค์กรหน่วยงานพร้อมที่จะถูกตรวจสอบมีหลักคุณธรรมแต่งตั้งโดยสุจริตเที่ยงธรรม มีอะไรต่าง ๆ ที่ถูกต้องชอบธรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาปริวัฒน์ ฐิตวิริโย (กุลนิวัต). (2552: 88) ที่พบว่า พระภิกษุมีความเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้สามารถ อินตามูล (2548: 106) ยังพบว่า ครูผู้สอนและคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านหลักความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก

6. หลักความคุ้มค่า แสดงว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสมีการบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่วัดและชุมชน กล่าวคือ มีการตรวจสอบวัสดุอุปกรณ์ของสำนักงานทุกครั้งก่อนที่จะมีการจัดซื้อ มีการนำศาสนสมบัติ มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ปรับปรุง/ซ่อมแซมสถานที่พักสำหรับบรรพชิตและผู้มาท่องเที่ยวก่อนที่จะมีการก่อสร้างใหม่ มีการคำนึงถึงความคุ้มค่ากับงบประมาณที่ใช้จ่ายไป สนับสนุนให้บรรพชิตพัฒนาการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ จัดงานอย่างเรียบง่ายและประหยัดเพื่อเป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชนและส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนจัดงานอย่างเรียบง่ายและประหยัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเสถียร ฐิติสมนฺโน (ประทุมวงศ์) (2552: 101) ที่พบว่า เจ้าอาวาสมีการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาปริวัฒน์ ฐิตวิริโย (กุลนิวัต). (2552: 88) ที่พบว่า พระภิกษุมีความเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมากและงานวิจัยของพระมหาบัณฑิต นิสากัย (2550: 79) ที่ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่เข้ามาทำบุญ กับพระนิสิตจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี พบว่า มีความเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้สามารถ อินตามูล (2548: 106) ยังพบว่า ครูผู้สอนและคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านหลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามพรรษา พบว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีพรรษาต่างกันมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ทั้งโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 ที่กำหนดไว้ว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีพรรษาต่างกันมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่ได้กำหนดข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติ และออกประกาศที่ไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย คู่มือคณะสงฆ์ในขอบเขตหน้าที่ของตนตามที่ระบุขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบตามกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ฉบับที่ 23 พ.ศ. 2541 กำหนดให้พระสังฆาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ คือ 1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือ 2) ควบคุมและส่งเสริมการจัดการศึกษา การจัดการศาสนศึกษา การจัดการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี 3) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล 4) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ 5) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย และ 6) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรานันท์ทางกูร. 2546: 205) ดังนั้น ถึงแม้ว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจะมีพรรษาแตกต่างกัน แต่เมื่อได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสก็ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ฉบับที่ 23 พ.ศ. 2541 จึงทำให้การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตร์) (2552: 89) ที่พบว่า พระสังฆาธิการที่มีพรรษาต่างกันมีการนำหลักกติกขอธิปไตย 7 มาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดชุมพรไม่แตกต่างกัน

3. การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง พบว่า เจ้าอาวาส ที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2 ที่กำหนดไว้ว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่างกันมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลต่างกันที่เป็นเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าบุคคลที่อยู่ในอาชีพนานกว่าย่อมมีความสามารถในการปฏิบัติต่อเรื่องนั้นๆ มากกว่าผู้ที่มีประสบการณ์น้อยกว่า เพราะประสบการณ์ในอดีตมีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ผู้ปฏิบัติงานได้เรียนรู้และเข้าใจว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดควรเลี้ยงหรือไม่ควรเลี้ยง สามารถพิจารณาและวิเคราะห์แก้ปัญหาที่เผชิญได้ดี

(ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2546: 10) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอนันท์ อานนุโท (นรมาตร์) (2552: 86) ที่พบว่า พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักกติกขุอปริหานิยธรรม 7 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนอกจากนี้สามารถ อินตามูล (2548: 106) ยังพบว่า ครูผู้สอนและคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานต่างกัน ส่วนสุวรรณ ทองคำ (2545: 183) ยังพบว่า ประสบการณ์ของผู้บริหารโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับสภาพการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี และ 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม และหลักความโปร่งใส แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. หลักนิติธรรม แสดงว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี และ 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานด้านหลักนิติธรรมกล่าวคือ มีการกำหนดให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของวัดอย่างเคร่งครัด อบรมหลักศีลธรรมและพระวินัยบัญญัติแก่บรรพชิต กำหนดแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างชัดเจน ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความเท่าเทียมกัน การจัดให้มีพระพี่เลี้ยงแก่ผู้บวชใหม่และการให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่ผู้บวชใหม่ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี ยังไม่มีความชำนาญหรือความเชี่ยวชาญในการออกข้อกำหนดหรือข้อบังคับต่างๆ ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีการปฏิบัติที่เหมือนกัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างกันอยู่กับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ที่มีประสบการณ์ 10 ปีขึ้นไป ซึ่งผลงานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวรรณ ทองคำ (2545: 183) ที่พบว่า ประสบการณ์การบริหารของผู้บริหารโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับสภาพการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักนิติธรรม

2. หลักคุณธรรม แสดงว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี และ 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานด้านหลักคุณธรรม กล่าวคือ ให้ความสำคัญต่อบรรพชิตให้ประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยไมตรีจิต กล่าวตัดสินใจเมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ส่งเสริมให้บรรพชิตทุกรูปเข้ารับการอบรม/เข้าร่วมประชุมสัมมนาวิชาการ จัดให้มีการอบรมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จัดให้มีอบรมพระนักเทศน์ และส่งเสริมให้บรรพชิตใช้สื่อและเทคโนโลยีต่างๆ ประกอบการบรรยายที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี ยังไม่มีความชำนาญหรือความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติต่อบรรพชิตหรือการบริหารจัดการที่แสดงออกว่ามีความยุติธรรม กล่าวตัดสินใจ และการส่งเสริมบรรพชิตในเรื่องต่างๆ ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีการปฏิบัติที่เหมือนกัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างกันอยู่กับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ที่มีประสบการณ์ 10 ปีขึ้นไป

ซึ่งผลงานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสามารถ อินตามูล (2548: 106) ที่พบว่า ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปกับตั้งแต่ 7 - 9 ปี มีการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารด้านคุณธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุวรรณ ทองคำ (2545: 183) ที่พบว่า ประสบการณ์การบริหารของผู้บริหารโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับสภาพการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักคุณธรรม

3. หลักความโปร่งใส แสดงว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี และ 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานด้านหลักความโปร่งใส กล่าวคือ ปรับปรุงระบบและกลไกการบริหารงาน ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติหน้าที่ ที่ถูกต้องชอบธรรม แจกจ่ายงบประมาณรายรับ-รายจ่ายประจำปี แจกจ่ายวัตถุประสงค์การใช้เงิน แต่งตั้งคณะกรรมการวัดทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์เพื่อตรวจสอบการเงิน แสดงความรับผิดชอบ หากมีการดำเนินการผิดพลาด และหากมีอิทธิพลเกิดขึ้น ให้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัย อย่างเคร่งครัดที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี ยังไม่มีความชำนาญหรือความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องการเงิน หรือการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัย หากมีอิทธิพลเกิดขึ้น ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีการปฏิบัติที่เหมือนกันแต่ก็ยังคงมีความแตกต่างกันอยู่กับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ที่มีประสบการณ์ 10 ปีขึ้นไป ซึ่งซึ่งผลงานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสามารถ อินตามูล (2548: 106) ที่พบว่า ครูผู้สอนและคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปกับตั้งแต่ 7 - 9 ปี มีการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารด้านหลักความโปร่งใสแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุวรรณ ทองคำ (2545: 183) ที่พบว่า ประสบการณ์การบริหารของผู้บริหารโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับสภาพการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักความโปร่งใส

ส่วนด้านหลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่าเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี และ 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า วัดเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของประชาชน การดำเนินการต่าง ๆ ต้องให้ สังคม/ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบต่อวัดเป็นผู้นำทางด้านจิตใจและการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ โดยการดำเนินการดังกล่าวต้องคำนึงถึงหลักความคุ้มค่าเพื่อให้สังคม/ ชุมชนเกิดความศรัทธา ยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับวัด ดังนั้น ถึงแม้ว่าเจ้าอาวาสจะมีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่างกัน แต่เมื่อได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสก็ต้องบริหารงานในลักษณะเดียวกัน จึงทำให้การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลด้านหลักการมีส่วนร่วมหลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่าไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในครั้งนี้มีข้อเสนอแนะใน 2 ประเด็น ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมบรรพชิต เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักการบรรยายเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นพระนักเทศน์ที่ดี
 - 1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดหาสื่อ และวัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับเทคโนโลยีต่างๆ ให้กับพระนักเทศน์ เพื่อใช้เป็นสื่อประกอบการบรรยายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับ ประชาชนเพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่ายในการฟังธรรมของประชาชน
 - 1.3 เจ้าอาวาสควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการวัดทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อตรวจสอบรายรับรายจ่ายของวัด
 - 1.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีหลักสูตรการสร้างภาวะผู้นำหรือการเป็นผู้นำชุมชน ให้กับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เพื่อเป็นผู้นำทางด้านจิตใจและการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ
 - 1.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูล ข่าวสาร เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการให้บริการและการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส
 - 1.6 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดตั้งศูนย์ที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหา ยาเสพติด และปัญหาเด็กยากจน เป็นต้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือสังคม
- ### 2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป
- 2.1 การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบเชิงปริมาณ ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาแบบเชิงคุณภาพ
 - 2.2 ควรศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะอำเภอ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
 - 2.3 ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2541). คำบรรยายเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
ที่เน้นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.
- กรมศาสนา. (2539). คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- . (2540). คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา.
กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- . (254ก). พระราชบัญญัติ กฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ:
การศาสนา.
- . (2542ข). คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2541, กันยายน). ธรรมนูญภาคเมือง : บทบาทภาคีเมือง. สารวุฒิสภา
2(32): 11-18.
- เกษม วัฒนชัย. (2543, กรกฎาคม-ธันวาคม). สถาบันที่เข้มแข็งมั่นคง. วารสาร มจร. วิชาการ.
4(7): 3-4.
- . (2546, เมษายน). บทบาทสำคัญของกรรมการสถานศึกษา. รายงานการปฏิรูป
การศึกษาไทย. 5(64): 8.
- เกียรติยศ เอี่ยมคงเอก. (2546). การบริหารโรงเรียนตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา
ในทรรศนະบุคคลากรโรงเรียนโพธิ์นิมิตวิทยาคม จังหวัดนนทบุรี. ภาคนิพนธ์ ค.ม.
(การบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏพระนคร. ถ่ายเอกสาร.
- จรัส สุวรรณเวลา. (2542: 5). จุดบอดบนทางสู่ธรรมาภิบาล บทบาทของบอร์ดองค์การมหาชน.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทรานี สงวนนาม. (2551). ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: บั๊ค พอยท์.
- ฉลอง มาปรีดา. (2537). คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพฯ: โอ เอส พรินต์ติ้ง.
- เฉลิมชัย สมท่า. (2545). การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาตามความ
คิดเห็นของครูปฏิบัติการสอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1. รายงาน
การศึกษานิพนธ์ปริญญาโท คศ.ม. (การบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- ไชย ณ พล. (2537). การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร:
เคล็ดไทย.
- ไชยวัฒน์ คำชู. (2545). ธรรมาภิบาล. กรุงเทพฯ: น้ำฝน.

- ดำรงษ์ พลโฆชน์. (2544). การศึกษาการใช้วิธีการเผยแพร่พุทธศาสนาของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ดิน ปรัชญพฤทธิ. (2548). ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทองสุข มาตย์คำมี. (2549). การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมาภิบาลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2541). ธรรมรัฐแห่งชาติยุคทศวรรษที่ห้าประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ชมรมนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย.
- นงนุช วงษ์สุวรรณ. (2552). การบริหารทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 5. จามจุรีโปรดักท์. น้อย ลายครามและสุพรรณ จันทบุตร. (2539). หลักการบริหารและจัดการวัดยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.
- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. (2542). การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บุญช่วย จันทร์เฮ้า. (2544). พฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (บริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- บุญมี แทนแก้ว และอุดมลักษณ์ แทนแก้ว. (2547). พระสงฆ์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมี ลี. (2544). ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เบญจวรรณ วันดีศรี. (2546). การศึกษาความเป็นธรรมาภิบาลของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. ถ่ายเอกสาร.
- ประมวล รุจนเสรี. (2542). การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- ประเวศ วะสี. (2541). การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.
- ประเสริฐ บัณฑิตศักดิ์. (2553). การบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล Good Governance. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2554, จาก <http://hasbulah.wordpress.com/category>
- ปราชญา กล้าผจญ. (2544). คุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ. กรุงเทพฯ: เอลโลว์การพิมพ์.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2546). การนิเทศการสอน. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

- พระครูมงคลคีลวงค์และคนอื่นๆ. (2536). พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท พ.ศ. 2526.
กรุงเทพฯ: เอกสารอัดสำเนา.
- พระครูสังฆรักษ์พิศวีร์ ธีระปัญโญ (ภวภานันท์). (2551). บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์: ศึกษากรณี พระสงฆ์ในการจังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ พธ.ม.
(รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปัญโญ). (2540). เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่อง การคณะสงฆ์
และการพระศาสนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- (2543). การคณะสงฆ์และการศาสนา. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระชนดล นาคสุณโณ (นาคพิพัฒน์). (2550). การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์.
วิทยานิพนธ์ พธ.ม. (การบริหารจัดการคณะสงฆ์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- พระธรรมกิตติวงศ์. (ทองดี สุรเตโช). (2541). พระสงฆ์กับกรมศาสนา ใน กรมการศาสนา
สู่ทศวรรษแห่งการพัฒนา. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- (2548) พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ชุดคำจำกัด. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีในการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2550, กันยายน). พระพุทธศาสนากับธรรมภิบาล.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์. (พุทธทาสภิกขุ) (2529). เพื่อชีวิตที่มั่งคั่งและมีค่า. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- พระธรรมญาณมุนี. (2526). วัดช่วยชาวบ้านอย่างไร การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบท
ของพระสงฆ์ไทย. กรุงเทพฯ: เอกสารอัดสำเนา.
- พระธรรมปิฎก. (2542). การพัฒนาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- (2544). ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยการศึกษากันทั้ง 3 ที่ทำให้พัฒนาครบ 4. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- (2549). สอนนาคนสอนทิต. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลฺลุตฺติเมธี). (2546). ธรรมปริทัศน์ "46". กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- พระธรรมวโรดม. (2536). การปกครองวัด, คู่มือประกอบคำบรรยายโครงการถวายความรู้
แก่เจ้าอาวาส. กรุงเทพฯ: กองแผนงาน กรมการศาสนา.
- พระปลัดเกียรติศักดิ์ สินทวิบูล. (2548). บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการ
คณะสงฆ์จังหวัดกระบี่. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2549). สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่หยั่งถึงธรรมชาติ.
กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.

พระพุทธรญาณ. (มปป.). *ธรรมญาณนิพนธ์: 100 ปีพระพุทธรญาณ.*

กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.*

กรุงเทพฯ: มูลนิธิสวดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

พระมหาชรินทร์ อินฺทปญฺญ (แก้วคำแสน). (2550). *ศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการ: ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมสิทธิศาสตร์ (หนู ถาวโร).* วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พุทธศาสนาและปรัชญา).

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

พระมหาชวลิต ชาตเมธี (ดงแก้ว). (2552). *บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร*

กิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์ พท.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์).

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

พระมหาโชวี ทัสสนีโย. (2553, 11 กรกฎาคม). *คอลัมน์ : ธรรมะ-จิตใจ » สว่าง ณ กลางใจ.*

โพสต์ทูเดย์. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2553, จาก <http://www.posttoday.com>

พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธ์. (2549). *บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรัก*

กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ:

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

พระมหาวัชชัย รสเลิศ. (2551). *ปัจจัยที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม*

แผนกบาลีของสำนักเรียนในกรุงเทพฯ. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.

(การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ถ่ายเอกสาร.

พระมหาบัณฑิต นิสากัย. (2550). *หลักธรรมมาภิบาลกับการบริหารจัดการวัด : กรณีศึกษา*

วัดมหาวนาราม พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.

(เศรษฐศาสตร์การเมือง). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ถ่ายเอกสาร.

พระมหาปริวัฒน์ ฐิตวิริโย (กุลนิวาต). (2552). *ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหาร*

จัดการวัดตามหลักธรรมมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี.

วิทยานิพนธ์ พท.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

พระมหาพุทธิวงศ์ ญาณุญฺญ (สุวรรณรัตน์). (2552). *การบริหารงานของวัดตามหลักธรรมมาภิบาล:*

ศึกษากรณีวัดชลประทานรังสฤษดิ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ พท.ม.

(รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

พระมหามณเฑียร วรรมโม (ซ้ายเกลี้ยง). (2552). *บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการ*

คณะสงฆ์จังหวัดพังงา. วิทยานิพนธ์ พท.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- พระมหาอุทัย วชิรเมธี. (2550). *คนสำราญงานสำเร็จ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระมหาสมปอง นุ่นนุ่ม. (2552). *บทบาทของพระสังฆาธิการในด้านการจัดการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยศรีโสภณ นครศรีธรรมราช. ถ่ายเอกสาร.
- พระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตร์). (2552). *การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานियธรรม 7*. วิทยานิพนธ์ พท.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2539). *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546. (2546, 9 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 120 ตอนที่ 100 ก. หน้า 2. *วารสารพุทธจักร*. 61(9): 7-9.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). (2552). *หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์ : คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กองงานสื่อสิ่งพิมพ์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม.
- พระวิบูลธรรมวาที (วิบูล กัลยาโณ). (2537). *พระสังฆาธิการกับวัด ใน ที่ระลึกงานสมโภชฉลองพระปัญญาแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2546). *พระสงฆ์กับการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระเสถียร ฐิตสมปโน (ประทุมวงศ์). (2552). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ พท.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- พิชัย นิลทองคำ. (2550). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. กรุงเทพฯ: อมตยา มิเลียนเนี่ยม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- माणพ พลไพรินทร์. (2531). *คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: ชุติมาการพิมพ์.
- วนิดา แสงสารพันธ์. (2544, กรกฎาคม-กันยายน). *การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล*. *วารสารนักบริหาร*. 21(2) : 12-13.
- วัชรพงษ์ ตลอดพงษ์. (2548). *การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

- วิเชียร เกตุสิงห์. (2538, กุมภาพันธ์-มีนาคม). ค่าเฉลี่ยกับการแปลความหมาย : เรื่องง่ายๆ ที่บางครั้งก็พลาดได้. *วารสารข่าวสารวิจัยการศึกษา*. 18(3): 8-11.
- วิทยา นาควัชระ. (2543, กรกฎาคม). พัฒนาชีวิตด้วย M.Q. และ A.Q. *นิตยสารสกุลไทย*. 46(2387): 89.
- วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรานันท์ทางกูร. (2546). *คู่มือพระสังฆาธิการ*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- วีรยุทธ ประจักษ์ภูมิ. (2545). *การศึกษาความต้องการในการพัฒนาศักยภาพทางการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 11*. วิทยานิพนธ์. ค.ม. (บริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วีระ ไชยธรรม. (2542). *หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (Good Governance)*. นนทบุรี: สำนักงานข้าราชการพลเรือน.
- วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. (2544). (2544, กรกฎาคม-สิงหาคม). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี. *วารสารข้าราชการ*. 46(4): 48-51.
- ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์. (2545). *เทคนิคสร้าง IG. EQ. AQ. 3Q. เพื่อความสำเร็จ*. กรุงเทพฯ: สถาบันสร้างสรรค์ศักยภาพสมองศรีเอทีเฟเบอร์.
- ศุภมาส น้อยจันทร์. (2552). *หลักธรรมาภิบาลกับจรรยาบรรณข้าราชการ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2554, จาก <http://www.google.co.th/search?hl=th&source=hp&biw=1259&bih=562&q>
- สถาบันพระปกเกล้า. (2544). *รายงานการวิจัยตัวชี้วัดธรรมาภิบาล*. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. (2540ก). *คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส*. กรุงเทพฯ: อาหารการพิมพ์.
- (2540ข). การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. ใน *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. ทวี พลรัตน์ (บรรณาธิการ). หน้า 148-155. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- สมยศ นาวิกาน. (2544). *การบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- (2546). *การบริหารเบื้องต้น (Management)*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ 1991.
- สมาน รังสิโยกฤษฎ์. (2543). *การบริหารราชการไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- สุขุมพร ปุณฺณาคม. (2551). *การบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) กับหลักพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์ พท.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สามารถ อินตามูล. (2548). *การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 5*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารการศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

- สาโรจน์ กาลศิริศิลป์. (2543). *การศึกษาทัศนคติต่อพระภิกษุสงฆ์ของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.*
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2542). *การสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี. ใน เอกสารการประชุมประจำปีระหว่างส่วนราชการกับสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. นนทบุรี: สำนักงานฯ.*
- (2543). *การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (Good Governance). รายงานประจำปี 2541-2543. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.*
- (2544). *รายงานการวิจัยเรื่อง คอรัปชันในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.*
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550: 2554). กรุงเทพฯ: สฐรพ.*
- สำนักงานเจ้าคณะภาค 16. (2547). *มุมมองเจ้าคณะใหญ่หนใต้ “สถานการณ์รุนแรง 3 จังหวัดใต้. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2553, จาก <http://www.songpak16.com/>*
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). *ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: สำนักฯ.*
- สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่ (สศช.). (2553). *แผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2553, จาก http://www.sbpac.go.th/index.php?cmd=downloadcate_id=3*
- สุดจิต นิมิตกุล. (2543ก). *การบริหารจัดการที่ดี. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.*
- (2543ข). *กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี. ใน การปกครองที่ดี (Good Governance). กรุงเทพฯ บพิธการพิมพ์.*
- สุนทร ณ รังสี. (2530). *สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.*
- (2550). *คุณธรรมจริยธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ทริปเพิ้ล กรุ๊ป.*
- สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง. (2534). *อุดมการณ์ทางสังคม. กรุงเทพฯ: อภัย.*
- สุรพล พุฒคำ. (2544). *การจัดการในสถานศึกษา. ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรี.*
- สุรศักดิ์ ปาเฮ. (2543, มิถุนายน). *สัมมนาการเป็นนักการศึกษามืออาชีพ. วารสารวิชาการ. 3(6): 72-73.*
- สุวรรณ ทองคำ. (2545). *สภาพการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี. ถ่ายเอกสาร.*
- โสมนัส ณ บางช้าง. (2544, กรกฎาคม-กันยายน). *Good Governance : การกำกับดูแลที่ดี. วารสารนักบริหาร. 48-50.*

- อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ. (2550). *ร้อยปีวันฟ้าใหม่*. กรุงเทพฯ: ตะวันออก.
- อานันท์ ปันยารชุน. (2541). *นานาชาติชนะว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- (2543). *มุมมองนายอานันท์*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์.
- อารยา กอบความดี. (2551). *การบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล กรณีศึกษาวัดสามพราน
จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ พท.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- Borchert, Thomas. (2010). *Monastic Labor: Thinking about the Work of Monks in
Contemporary Theravada Communities*, Retrieved October 9, 2010, from
<http://jaar.oxfordjournals.org/content/early/2010/08/20/jaarel.lfq035.abstract>
- Borch, Thomas. (2007, September). Buddhism, Politics, and Nationalism in the Twentieth
and Twenty-first. *Centuries, Religion Compass*. 1(5): 529–546.
- Inauen, Emil.; et al. (2009, July). *Back to the Future - A Monastic Perspective on
Corporate Governance, Monastic Perspective on Corporate Governance*.
Retrieved October 8, 2010, from
papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1434814
- Kitiarsa, Pattana. (2010, May). Buddha-izing a Global City-State: Transnational Religious
Mobilities, Spiritual Marketplace, and Thai Migrant Monks in Singapore Faculty of
Arts and Social Sciences, National University of Singapore. *Singapore Mobilities*.
5(2): 257-275.
- Kofi, Annan. (2000). *The Report Formed the Basic of the Millennium Declarations Adopted
by National Leaders Attending the UN Millennium Summit that September, 2001*.
Retrieved October 1, 2010, from http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates
- Krejcie, Robert V.; & Morgan, Earyle W. (1970, Autumn). Determing Sample Size for
Research Activities. *Journal of Educational and Psychological Measurement*.
30(3): 607-610.
- Rost, Katja.; et al. (2010, May). The Corporate Governance of Benedictine Abbeys:
What Can Stock Corporations Learn From Monasteries. *Journal of Management
History*. 16(1): 90-115.
- Tophoff, Michael M., (2007, June). The Ethics of Knowledge and Action in Postmodern
Organizations. *Journal of Buddhist Ethics*. 11(4): 23-25.
- Walter, Pierre. (2007, August). Activist Forest Monks, Adult Learning and the Buddhist
Environmental Movement in Thailand. *International Journal of Lifelong Education*.
26(3): 34-39.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม

1. พระครูปลัดเถรานุวัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเอี่ยมวรนุช
ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร
2. พระครูศรีจรรย์ภรณ์ รองเจ้าคณะจังหวัดปัตตานี รองเจ้าอาวาสวัดช้างให้
อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ห้องเรียนปัตตานี
3. อาจารย์ ดร.สรภักดิ์สรณ์ ฉัตรกลมทัศน์ อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4. เรือเอก ดร.อภิธีร์ ทรงบัณฑิตย์ อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
5. อาจารย์ปราโมทย์ ผิวเงิน อาจารย์ประจำภาควิชาพื้นฐาน
มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

แบบสอบถาม
การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ
ระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. แบบสอบถามมี 2 ตอน คือ
 - ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ 2 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
3. โปรดอ่านข้อความในแต่ละตอน และขีดเครื่องหมาย (✓) ในช่องที่กับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด คำตอบของท่านจะถือเป็นความลับ และเพื่อประโยชน์ทางการวิจัยเท่านั้นตามค่าคะแนนดังนี้

5	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
3	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย
1	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความกรุณาจากท่านด้วยดีในการตอบแบบสอบถาม และขอขอบคุณในความร่วมมือนับแต่บัดนี้มา ณ โอกาสนี้

พระมหาจรินทร์ โกตัน
 นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดขีดเครื่องหมายถูก (✓) ให้ตรงกับความเป็นจริงของท่านเพียงข้อเดียว

1. พรรษา
 - ต่ำกว่า 10 พรรษา
 - 10 พรรษา - 20 พรรษา
 - 20 พรรษาขึ้นไป

2. ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง
 - ต่ำกว่า 5 ปี
 - 5 ปี - 10 ปี
 - 10 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 2 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส

คำชี้แจง โปรดขีดเครื่องหมายถูก (✓) ลงในช่องว่างทางขวามือที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลในแต่ละด้าน เพียงระดับเดียวในแต่ละข้อ

ข้อที่	การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
	หลักนิติธรรม					
1	มีการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างชัดเจน					
2	ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยความเท่าเทียมกัน					
3	พิจารณาอุทธรณ์บรรพชิตด้วยความเสมอภาค					
4	จัดให้มีการอบรมหลักศีลธรรมและพระวินัยบัญญัติแก่บรรพชิต					
5	มีการกำหนดให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของวัดอย่างเคร่งครัด					
6	มีการกำหนดให้บรรพชิตในวัดปฏิบัติตามเป็นแบบอย่างแก่พระภิกษุผู้บวชใหม่					
7	จัดให้มีพระพี่เลี้ยงแก่พระภิกษุผู้บวชใหม่เพื่อชี้แนะความถูกต้องของพระธรรมวินัย					

ข้อที่	การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
	หลักคุณธรรม					
8	ปฏิบัติต่อบรรพชิตด้วยไมตรีจิต					
9	กล้าตัดสินใจเมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง					
10	ควบคุมดูแลให้บรรพชิตประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย					
11	ส่งเสริมให้บรรพชิตทุกรูปเข้ารับการอบรมและเข้าร่วมประชุมสัมมนาวิชาการในสถาบันการศึกษาต่างๆ					
12	ส่งเสริมให้บรรพชิตใช้สื่อและเทคโนโลยีต่างๆ ประกอบการบรรยายในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา					
13	จัดให้มีอบรมพระนักเทศน์ เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญในการบรรยายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา					
14	จัดให้มีการอบรมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง					
	หลักความโปร่งใส					
15	แจ้งงบประมาณรายรับ-รายจ่ายประจำปีให้บรรพชิตได้รับทราบ					
16	แต่งตั้งคณะกรรมการวัดทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์เพื่อการตรวจสอบการเงิน					
17	แจ้งวัตถุประสงค์แก่ผู้เกี่ยวข้องก่อนการใช้จ่ายเงิน เพื่อการก่อสร้าง และหลังจากก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว					
18	หากมีอธิกรณ์เกิดขึ้น ให้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด					
19	แสดงความรับผิดชอบ หากดำเนินการผิดพลาดเกี่ยวกับการนำเงินส่วนกลางไปใช้โดยไม่บอกกล่าวหรือไม่ตรงตามวัตถุประสงค์					

ข้อที่	การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
	หลักความโปร่งใส (ต่อ)					
20	ปรับปรุงระบบและกลไกการบริหารงาน เพื่อสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน					
21	ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้องชอบธรรม					
	หลักการมีส่วนร่วม					
22	เปิดโอกาสให้บรรพชิต มีส่วนร่วมในการวาง กรอบนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาวัด					
23	เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการปรับปรุงและพัฒนาวัด					
24	เปิดโอกาสให้บรรพชิตเข้ามาทำหน้าที่แทน ในกรณีที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้					
25	เปิดโอกาสให้บรรพชิตและประชาชน ร่วมตรวจสอบและติดตามสิ่งที่ตนได้ร่วม ตัดสินใจไป					
26	ให้บรรพชิตมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวัด					
27	มีเครือข่ายเชื่อมโยงทางด้านข้อมูล ข่าวสาร เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการบริหารงาน					
28	ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดอบรม และปฏิบัติธรรม					
	หลักความรับผิดชอบ					
29	เมื่อความผิดพลาดเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ หน้าที่ ท่านกล้าที่จะยอมรับผิดชอบ					
30	จัดให้มีการร่วมรับผิดชอบในการวิเคราะห์ สภาพปัจจุบันเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนา และบริหารงาน					
31	พัฒนางานของวัดให้ สามารถปฏิบัติ ให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม					

ข้อที่	การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
	หลักความรับผิดชอบ (ต่อ)					
32	รับผิดชอบช่วยเหลือบรรพชิตที่มีปัญหา และช่วยกันแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ					
33	กำหนดให้บรรพชิตเป็นผู้นำ ในการพัฒนาชุมชน					
34	มีการจัดตั้งศูนย์ที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด และปัญหา เด็กยากจน เป็นต้น					
35	จัดให้มีห้องน้ำที่สะอาด และซุ้มที่นั่ง พักผ่อนไว้คอยบริการแก่ผู้มาพักอาศัย และมาทำบุญ					
	หลักความคุ้มค่า					
36	ตรวจสอบวัสดุ อุปกรณ์ของสำนักงาน ทุกครั้ง ก่อนที่จะมีการจัดซื้อ					
37	มีการนำศาสนสมบัติ มาใช้ให้เกิด ประโยชน์อย่างคุ้มค่า					
38	สนับสนุนให้บรรพชิตพัฒนาการศึกษา อย่างมีประสิทธิภาพ					
39	เมื่อเริ่มปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการคำนึงถึงความคุ้มค่ากับงบประมาณ ที่ใช้จ่ายไปทั้งหมด					
40	มีการจัดงานอย่างเรียบง่ายและประหยัด เพื่อเป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชน					
41	ส่งเสริมสนับสนุน ให้ประชาชนจัดงาน อย่างเรียบง่ายและประหยัด					
42	ปรับปรุง/ซ่อมแซมสถานที่พักสำหรับ บรรพชิต และผู้มาท่องเที่ยวก่อนที่จะ มีการก่อสร้างใหม่					

แบบสัมภาษณ์

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาสใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1. ชื่อ-นามสกุล.....อายุ.....ปี.....พรรษา
2. สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ส่วนที่ 2 ท่านมีปัญหาและข้อเสนอแนะอย่างไรในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล

1. หลักนิติธรรม

ปัญหา.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

2. หลักคุณธรรม

ปัญหา.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

3. หลักความโปร่งใส

ปัญหา.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

4. หลักการมีส่วนร่วม

ปัญหา.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

5. หลักการรับผิดชอบ

ปัญหา.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

6. หลักการคุ้มค่า

ปัญหา.....

.....

.....

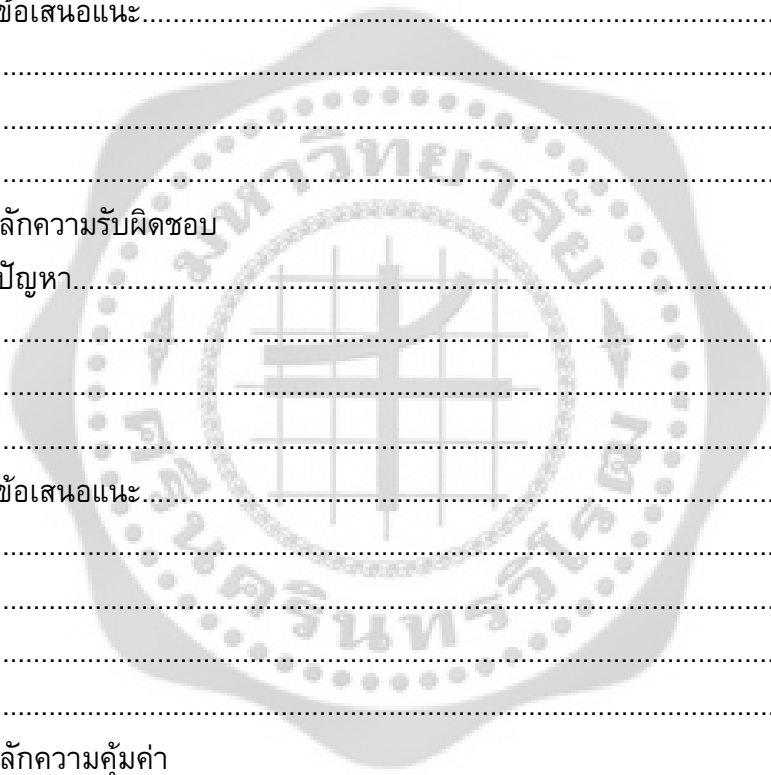
.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	พระมหาจรินทร์ โกตัน
วัน เดือน ปีเกิด	10 พฤษภาคม 2516
สถานที่เกิด	อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดเอี่ยมวรนุช 178 แขวงบ้านพานถม ถนนสามเสน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	เลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดปัตตานี
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้) จังหวัดปัตตานี

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2540	เปรียญธรรม 4 ประโยค จาก สำนักเรียนคณะจังหวัดปัตตานี วัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้)
พ.ศ. 2544	มัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2548	พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาพระพุทธศาสนา จาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2554	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาการบริหารการศึกษา จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร